

De Lofzang van Maria
het Magnificat, 1521

Door

Maarten Luther

Verschenen in:

Stemmen uit Wittenberg
Preken, artikelen, brieven enz.
Van Dr. Maarten Luther en
Zijn tijdgenoten

LOFZANG VAN MARIA

HET MAGNIFICAT (1521)

Aan de Doorluchtige en Hooggeboren Heer, Heer Johan Frederik, Hertog van Saksen, Landgraaf van Thüringen en Markgraaf van Meissen, mijn genadige Heer en Beschermmer,

Zijn onderdanige kapelaan

Dr. Maarten Luther.

Doorluchtige, Hooggeboren Vorst, Genadige Heer,

Uw Vorstelijke Genade sta mijn schamel gebed en dienst steeds ter beschikking. Genadige Heer, ik heb Uwer Vorstelijke Genade iets genadig schrijven, mij onlangs overhandigd, onderdanig ontvangen en met vreugde van de gehele troostrijke inhoud kennis genomen. Aangezien ik echter Uw Vorstelijke Genade reeds voor geruime tijd beloofd heb en dus schuldig ben, het "Magnificat" uit te leggen, waarvan de onaangename praktijken van vele tegenstanders mij zo dikwijls hebben afgehouden, heb ik mij voorgenomen Uwer Vorstelijke Genades brief tegelijk met dit boekje te beantwoorden, bedenkende, dat mijn uitstel op den duur mij wel het schaamrood op de kaken zou kunnen brengen en het mij niet zou betamen, tot verdere voorwendsels mijn toevlucht te nemen, opdat ik het jeugdig gemoed van Uwe Vorstelijke Genade niet zou bezwaren, dat liefde heeft voor de goddelijke Schrift en door verdere beoefening daarvan meer aangevuurd en versterkt zou worden, waartoe ik Uwe Vorstelijke Genade Gods genade en bijstand toewens. Zoals ook ten zeerste nodig is, aangezien van de persoon van zulk een groot vorst het welzijn afhangt van vele mensen, indien hij, aan zijn eigen wil ontheven, door God genadig geleid wordt, daarentegen veler verderf, indien hij aan zichzelf wordt overgelaten en zonder genade wordt geleid.

Want ofschoon de harten van alle mensen zich in de Hand van de almachtige God bevinden, is er toch niet voor niets van de koningen en vorsten gezegd: Het hart van de koning is in Gods Hand; Hij kan het keren, waarheen Hij wil; daarmee wil God Zijn vrees de grote heren inboezemen, opdat zij mogen leren, dat het hun niet past, iets te willen bedenken, dat hun niet speciaal door God ingegeven wordt. Wat andere mensen doen brengt alleen hunzelf of maar weinigen voordeel of schade aan; maar overheden zijn slechts daartoe ingesteld, dat zij voor anderen tot schade of tot voordeel zijn, en dit te meer, naarmate hun gebied zich verder uitstrekt. Daarom noemt ook de Schrift vrome, godvrezende vorsten engelen Gods, ja zelfs goden; slechte vorsten daarentegen noemt zij leeuwen, draken en wilde dieren, die God Zelf als één van Zijn vier plagen vermeldt, waartoe Hij pest, hongersnood, oorlog en wilde dieren rekent.

Aangezien nu het hart van een mens, van nature vlees en bloed, uit zichzelf reeds licht hoogmoedig wordt, maar vooral wanneer hij over macht, goed en eer beschikt, komt het er, als er zulk een sterke aanleiding tot vermetelheid en een vals gevoel van zekerheid aanwezig is, nog eerder toe, om God te vergeten en zich om zijn onderdanen niet te bekommeren, en omdat het gelegenheid heeft om zonder straf kwaad te doen, gaat het zijn gang en wordt een dier, doet slechts wat hem behaagt, en is in naam een heer, maar inderdaad een boze geest, zodat ook terecht de wijze Bias

heeft gezegd: "Magistratus virum ostendit", regeren laat zien, wat iemand voor een man is. Want de onderdanen mogen zich niet verzetten, uit vrees voor de overheid. Derhalve is het voor alle overheden noodzakelijk, dat zij, omdat zij niet bang behoeven te zijn voor mensen, God nog meer vrezen dan anderen, Hem en Zijn werken goed leren kennen en met zorgvuldigheid wandelen, zoals Paulus zegt in Rom. 12: "Regeert iemand, zo zij hij zorgvuldig".

Nu is mij in de gehele Schrift niets bekend, dat hiertoe zo uitnemend dienstig is, als dit heilige lied van de hooggebenedijde Moeder Gods, dat werkelijk al diegenen, die naar behoren zouden willen regeren tot zegen voor het land en voor zichzelf, zich goed mogen inprenten en onthouden. Hierin zingt zij inderdaad allerliefelijkst van de godsvruchten van wat God voor een Heere is, in het bijzonder welke Zijn werken zijn voor hoog en laag. Laat een ander naar zijn liefje luisteren, dat een werelds lied voor hem zingt, deze zedige maagd is bij een vorst en heer in een sfeer, die haar past; hem zingt zij een geestelijk, rein en heilzaam lied. Het is dan ook geen verkeerde gewoonte, dat dit lied dagelijks in alle kerken bij de vesper, in onderscheiding van andere liederen, op bijzonder plechtige wijze wordt gezongen.

Moge die tedere Moeder Gods mij (door haar voorbede) de geest willen verwerven, om dit haar lied stichtelijk en grondig te verklaren en om daaraan het heilzaam inzicht en het lofwaardig leven te ontlennen, dat aan Uwe Vorstelijke Genade en aan ons het Magnificat allen ten goede komt, opdat wij daardoor in het eeuwige leven (Gode) mogen lofzingen met dit eeuwig "Magnificat" Daartoe helpe ons God! Amen.

Hiermede beveel ik mij aan Uwe Vorstelijke Genade, onderdanig Uwe Vorstelijke Genade verzoekend, om het weinige dat ik vermag genadig te willen aanvaarden.

Te Wittenberg, de 10de maart, anno 1521.

HET MAGNIFICAT

(De tekst van Lucas 1: 46 - 55, uit de Latijnse Bijbel vertaald).

1. *Mijn ziel verheft God, de Heere,*
2. *en mijn geest verheugt zich in God, mijn Heiland.*
3. *Want Hij heeft mij, Zijn geringe dienstmaagd, aangezien, daarom zullen zij, van kind tot kind, mij zalig prijzen eeuwig.*
4. *Want Hij, Die alle dingen doet, heeft grote dingen aan mij gedaan, en heilig is Zijn Naam.*
5. *En Zijn barmhartigheid duurt van geslacht tot geslacht bij allen, die Hem vrezen.*
6. *Hij werkt machtig met Zijn arm en verstroot allen, die hovaardig zijn in de zin hunner harten;*
7. *Hij ontzet machtigen uit hun heerschappij, en verhoogt nederigen en geringen;*
8. *Hij verzadigt hongerigen met allerlei goederen en laat rijken ledig;*
9. *Hij helpt Zijn volk Israël, dat Hem dient, nadat Hij Zijn barmhartigheid gedacht heeft.*
10. *Gelijk Hij gesproken heeft tot onze vaders, Abraham en zijn kroost, in eeuwigheid.*

VOORREDE EN INLEIDING

Het "Magnificat" als getuigenis van de ervaring van Gods werken.

1. *De ervaring leert, dat God het nederige verhoogt en het hoge vernedert.*

a) Gods Wezen moet door de Heilige Geest Zelf geleerd worden.

Om deze heilige lofzang in zijn volgorde te verstaan, dient erop gelet, dat de hooggeloofde maagd Maria spreekt uit de eigen ervaring, waarin zij door de Heilige Geest is verlicht en onderwezen. Want niemand kan God of Gods Woord juist verstaan dan rechtstreeks door de Heilige Geest; niemand kan het echter van de Heilige Geest ontvangen, tenzij hij het zelf ervaart, meemaakt en ondervindt. In deze ervaring onderwijst de Heilige Geest als in Zijn eigen school; daarbuiten wordt niets onderwezen dan slechts zinledige woorden en beuzelpraat. Zo is het bij de heilige Maagd. Nadat zij aan zichzelf ondervonden heeft, dat God in haar zulke grote dingen werkte, hoewel zij maar gering, onaanzienlijk, arm en veracht was geweest, leert de Heilige Geest haar deze rijke kennis en wijsheid: dat God zulk een Heere is, dat Hij met niets anders Zich inlaat, dan slechts te verhogen wat nederig is, te vernederen wat hoog is, kortom, te verbreken wat heel is, en heel te maken wat is verbroken.

b) Gods wijze van doen is het, vanuit de hoogte in de diepte te schouwen.

Want gelijk God in den beginne de wereld uit niets geschapen heeft (waardoor Hij "Schepper" en "almachtig" genaamd wordt), zo volhardt Hij standvastig bij deze wijze van handelen; nog is het met al Zijn daden tot de voleinding der wereld zó gelegen, dat Hij uit dat wat niets is, gering, veracht, ellendig en dood, iets maakt, iets kostbaars, eervols, zaligs en levends; aan de andere kant maakt Hij alles wat iets, wat kostbaar, eervol, zalig, levend is, tot niets; Hij maakt het gering, veracht, ellendig en stervend. Op deze wijze kan geen schepsel te werk gaan; het vermag niet uit niets iets te maken. Dit is de oorzaak, dat Gods ogen alleen in de diepte, niet in de hoogte zien, gelijk Daniël (Gezang van de drie mannen in het vuur, vers 31) zegt: "Gij zit op de cherubs, en ziet in de diepte (of in de afgrond)". En in Ps. 138: 6 heet het: "God is de Allerhoogste en ziet neer op de nederigen, en de hogen kent Hij van verre"; voorts in Ps. 113: 5 v.v.: "Waar is een God gelijk de onze? Hij is het hoogst gezeten en ziet toch op de nederigen in de hemel en op de aarde". Want omdat Hij de Allerhoogste is en boven Hem niets bestaat, kan Hij niet zien naar iets bóven Hem; Hij kan ook niet naar iets naast Hem zien, daar immers niemand Hem gelijk is. Daarom moet Hij noodzakelijkerwijze naar Zichzelf en naar beneden zien, en hoe dieper iemand beneden Hem is, des te beter ziet Hij hem.

c) De aard der mensen is het, uit de diepte naar de hoogte te zien.

Maar de ogen der wereld en der mensen doen het tegenovergestelde: zij zien alleen naar boven en willen zich beslist naar omhoog richten, zoals in Spr. 30: 13 staat: "Het is een volk, wiens ogen naar de hoogte zien, en zijn oogleden verheft". Dagelijks maken wij mee, hoe ieder slechts boven zich uit streeft naar eer, macht, rijkdom, kennis, genietingen, en alles, wat groot en verheven is. En wáár zulke (hoge en grote) mensen zich bevinden, hangt elk hen aan; daar loopt men op toe, daar biedt men gaarne zijn diensten aan, daar wil iedereen wezen om aan hun hoogte deel te krijgen. In de Schrift worden daarom niet voor niets zo weinig koningen en vorsten als rechtschappen voorgesteld. Omgekeerd wil niemand in de diepte zien, waar armoede, smaad, nood, ellende en angst zijn; daarvan wendt ieder de ogen af. En waar zulke

(arme en ongelukkige) mensen zich bevinden, daar loopt ieder vandaan, daar ontvlucht, daar schuwt, daar verlaat men hen, en niemand denkt erover, hen te helpen, bij te staan en te zorgen, dat zij ook iets worden. Aldus moeten zij in de diepte en op de lage, verachte plaats blijven. Onder de mensen is er geen Schepper, Die uit niets iets zou willen maken, al verlangt niettemin Paulus het in Rom. 12: 16, waar hij zegt: "(Geliefde broeders) tracht niet naar hoge dingen, maar voegt U bij de nederige".

d) Uit de ervaring van Gods wijze van doen vloeit liefde en lof voor God voort. Daarom blijft zij alleen Gods zaak, deze manier van zien, die in de diepte, in nood en jammer ziet; Hij is nabij al degenen, die in de diepte zijn, en gelijk Petrus zegt (1 Petr. 5: 5): "God weerstaat de hovaardigen, maar de nederigen geeft Hij genade". Uit deze allereerste ondervinding vloeit nu de liefde tot God en de lof aan Hem voort. Niemand kan ooit God prijzen, wanneer hij Hem niet eerst liefheeft; eveneens kan niemand God liefhebben, wanneer hij God niet 't liefderijkst en 't allerbest leert kennen. Door niets kan men God zo leren kennen, als door de werken, die aan ons geopenbaard, en in ons gevoeld en ervaren worden; waar men echter ervaart, hoe Hij een God is, die in de diepte ziet, en slechts de armen, verachten, ellendigen en verlatenen helpt, alsmede hen, die volstrekt niets zijn, daar krijgt men Hem zo hartelijk lief daar loopt het hart van vreugde over, 't huppelt en springt vanwege het grote behagen, dat het in God gevonden heeft. En daarbij is dan de Heilige Geest aan het werk; want Hij is het, die een zo overvloedige kennis en genot in een ogenblik heeft leren smaken.

2. Deze ervaring van Gods doen is het deel van alle Christenen.

a) In de diepte leren de Christenen God lief te hebben en te loven. Daarom heeft God ook ons allen aan de dood onderworpen en het kruis van Christus met onnoemelijke smarten en noden aan Zijn allerliefste Christenkinderen gegeven, ja, somtijds laat Hij hen ook in zonde vallen: want Hij wil immers veel in de diepte zien, om velen te helpen, veel te werken, Zich een echte Schepper te betonen, en Zich daardoor bekend, beminnens- en prijzenswaardig te maken. Maar helaas, de wereld staat Hem daarin tegen met haar ogen, die steeds en onophoudelijk boven zich uit zien, en hindert Hem bij Zijn zien, werken, helpen, zodat Hij niet bekend, bemind en geprezen wordt, en berooft Hem van al deze eer, en bovendien zichzelf van haar vreugde, genoegen en zaligheid. Zo heeft Hij ook Zijn enige, liefste Zoon Christus Zelf in de diepte van alle ellende nedergeworpen en heeft aan Hem bijzonder duidelijk getoond, wat de strekking van dit alles is, waarin Zijn zien, Zijn werken en helpen, Zijn doen en raad en wil bestaat. Daarom blijft Christus, Die voortreffelijk de proef heeft doorstaan, ook vol kennis, vol liefde en lof Gods, tot in eeuwigheid. Zoals Psalm 21: 7 zegt: "Gij hebt hem met louter vreugde voor Uw aangezicht verheugd", d.w.z. omdat hij U ziet en kent. Hiervan spreekt ook Ps. 44: 9, dat alle heiligen niets anders zullen doen dan God in de hemel prijzen, omdat Hij hen in hun diepte aangezien, en juist daar Zich aan hen bekend en voor hen beminnens- en prijzenswaardig gemaakt heeft.

b) Ook Maria prijst God, omdat Hij haar in haar nederige staat aanzag. Zo doet hier ook de aanminnige moeder van Christus en leert ons door het voorbeeld van haar eigen ondervinding en in woorden, hoe men God kennen, liefhebben en loven moet. Want met een geest, die van vreugde vrolijk opspringt, prijst zij zich gelukkig en looft God; dat Hij haar heeft aangezien, hoewel zij gering, ja niets was; daaruit moet men afleiden, dat zij arme, onaanzienlijke, geringe ouders heeft gehad.

En om het voor de eenvoudige mensen duidelijk te maken: zonder twijfel waren de dochters van de overpriesters en raadsheren in Jeruzalem rijk, bekoorlijk, jong en ontwikkeld, en in de ogen van het ganse land, gelijk dit thans eveneens met de dochters van koningen, vorsten en rijke mensen het geval is; precies zo was het ook nog in vele andere plaatsen. Echter te Nazareth, in haar vaderstad, was Maria niet de dochter van de hoogste regeringspersoon, maar van een doodgewoon, arm burger, op wie niemand veel heeft gelet of achtgeslagen. En onder haar burens en hun dochters is zij maar een eenvoudig meisje geweest, dat voor het vee en het huishouden zorgde, ongetwijfeld niet meer dan wat tegenwoordig een arm dienstmeisje is, dat moet doen, wat men haar in 't huishouden opdraagt.

c) Naar menselijke berekening was Christus' geboorte uit Maria niet te verwachten. Want aldus heeft Jesaja verkondigd (Jes. 11: 1 v.v.): "Er zal een rijsje voortkomen uit de stam van Jesse en een bloem uit zijn wortel opgroeien, waarop de Heilige Geest rusten zal". De "stam" en de "wortel" is het geslacht van Jesse of David, in het bijzonder de maagd Maria, het "rijsje" en "de bloem" is Christus. Welnu, evenals het er niet naar uitziet, integendeel ongelofelijk is, dat uit een dorre stam en een aangestoken wortel een mooi rijsje en een fraaie bloem opgroeit, zo zag het er ook niet naar uit, dat de maagd Maria van zulk een kind moeder zou worden. Want ik ben van mening, dat zij niet alleen hierom "stam" en "wortel" genoemd wordt, omdat zij bovennatuurlijk, in ongerepte maagdelijkheid moeder is geworden, gelijk het boven de natuur uitgaat, dat een rijsje op een dood stuk hout groeit, maar ook nog om een tweede reden. De koninklijke stam en het geslacht van David, dat eens in grote ere, macht, rijkdom en voorspoed groende en bloeide in de tijden van David en Salomo, stond toen ook bij de wereld in aanzien; maar ten laatste, toen Christus zou verschijnen, hadden de priesters zich deze eer toegeëigend, en het koninklijke geslacht van David was van armoede en verachting als een dood stuk hout, zó dat er geen hoop bestond en het er niet meer naar uitzag, dat daaruit nog eens een koning tot grote eer zou komen. En juist, als deze voortgang tot onaanzienlijkheid haar diepste punt heeft bereikt, verschijnt Christus en wordt uit de verachte stam, uit het geringe, arme maagdeke geboren; daar groeit het rijsje en de bloem uit haar, die de dochter van heer Annas of Kajafas niet voor haar minste dienaar had waardig gekeurd. Aldus voltrekt zich, wat God werkt en aanziet, in de diepte, terwijl mensen zien en streven alleen naar het hoge. Dat nu is de aanleiding tot haar loflied; dit willen wij thans woord voor woord beluisteren.

EERSTE DEEL

De rechte lof aan God, als geestesdaad van de ziel, die gelooft.

1. *Mijn ziel verheft God, de Heere*¹.

Inleiding: Gods lof is alleen Gods werk, niet dat van mensen.

Dit woord spruit voort uit een grote geestdrift en een overweldigende vreugde, waartoe heel haar gemoed en haar leven van binnen uit in de Geest zich verheft. Vandaar dat zij niet zegt: "Ik verhef God", maar "mijn ziel", als wilde zij zeggen: Mijn leven met al mijn zinnen gaat op in Gods liefde, lof en hoge blijdschap, zodat ik, mijzelf niet meer machtig, meer verheven word dan dat ik mij zèlf verhef tot de lof van God. Zo gebeurt het n.l. met allen, die door Gods zoetheid en Gods Geest overstroomd worden, dat zij meer gevoelen dan zij kunnen zeggen. Want het is geen mensenwerk, God met blijdschap te loven. Het is veeleer een blij ondergaan en alleen een werk van God, dat in woorden niet kan worden uitgedrukt, maar dat men slechts uit eigen ervaring kan leren kennen. In deze zin zegt David Ps. 34: 9: "Smaakt en ziet, hoe zoet God de Heere is; zalig de mens, die op Hem vertrouwt". Eerst spreekt David van "smaken", daarna van "zien", daarom, omdat men het niet kan kennen zonder eigen ervaring en ondervinding. Hiertoe komt echter niemand, die, wanneer hij in de diepte en in nood is, niet van ganser harte op God vertrouwt; vandaar dat David er onmiddellijk op laat volgen: "Zalig is de mens, die op God vertrouwt"; want zulk één zal Gods werken in zich ervaren, en zo tot die zoetheid van het zelf ondervinden en tevens tot alle verstaan en alle kennis geraken.

I. De gelovige lofprijzing Gods is zaak van de gehele mens.

1. De Bijbelse verdeling van het gehele menselijk wezen in drieën (en in tweeën).

a) Het woord van Paulus, dat opheldering geeft, is 1 Thess. 5: 23.

Wij willen woord voor woord nagaan. Het eerste is: "Mijn ziel". De Schrift ontleedt de mens in drie delen. Paulus zegt n.l. in 1 Thess. 5: 23: "God, die een God van de vrede is, heilige u geheel en al, zodat uw geest met ziel en lichaam onstraffelijk bewaard blijve voor de toekomst van onze Heere Jezus Christus". Voorts wordt bij elk van deze drie delen evenals bij de gehele mens nog op een andere manier een verdeling in twee delen voltrokken, die geest en vlees heten. Dit is een verdeling, niet volgens de natuur, maar volgens de eigenschappen, d.w.z. de natuur bestaat uit drie stukken, geest, ziel en lichaam, en deze kunnen al te zamen goed of slecht zijn, dat betekent dan "geest" en "vlees" zijn, ... hetgeen thans niet aan de orde is.

b) Het eerste deel, de geest, is de mens, als wezen, dat naar God is toegekeerd.

Het eerste deel, de geest, is het hoogste, diepste en edelste van de mens, waardoor hij in staat is gesteld, onbegrijpelijke, onzichtbare en eeuwige dingen te vatten. Kortom, het is het huis, waarin het geloof en Gods Woord woont. David zegt hiervan in Ps. 51: 12: "Heere, schep in mijn binnenste een rechte geest", d.w.z. een oprecht, waarachtig geloof. Omgekeerd heet het van de ongelovigen Ps. 78: 37: "Hun hart was niet tot God gericht, en hun geest stond niet in het geloof aan God".

¹ Lucas 1: 46.

c) Het tweede deel, de ziel, is de mens als redelijk wezen. Het tweede deel, de ziel, is naar haar natuur weliswaar hetzelfde als de geest, maar dan de geest in een andere hoedanigheid, n.l. daarin, dat hij het lichaam levend maakt en daardoor werkt; vaak beduidt hij in de Schrift hetzelfde als "leven"; want de geest kan wel zonder het lichaam leven, maar het lichaam leeft niet zonder de geest. Bij dit deel zien wij, hoe het ook in de slaap zonder ophouden leeft en werkt. Zijn taak is het niet, de onbegrijpelijke dingen te vatten, maar datgene, wat de rede kan waarnemen en doorgronden. De rede is hier n.l. in dit huis het licht; waar niet de geest, door het geloof als door een hoger licht beschenen, het licht van de rede regeert, daar kan zij nooit zonder dwaling zijn. Want zij is te minderwaardig, om met goddelijke dingen om te gaan. Aan deze beide delen kent de Schrift onderscheidene eigenschappen toe, b.v. sapientia en scientia, wijsheid aan de geest, kennis aan de ziel²; voorts ook haat, liefde, lust, afgrijzen en dergelijke.

d) Het derde deel, het lichaam, is de mens als zichtbaar handelend wezen. Het derde deel is het lichaam met zijn ledematen. Zijn verrichtingen bestaan slechts in het volbrengen en uitvoeren van wat de ziel waarneemt en de geest gelooft.

e) De Mozaïsche tabernakel is een beeld van de Christen. Om daarvan uit de Schrift een vergelijking bij te brengen: Mozes vervaardigde een tent met drie verschillende afdelingen. De eerste heette sanctum sanctorum³; daarin woonde God en daarbinnen was geen licht. De tweede heette sanctum; daarin stond een kandelaar met zeven armen en zeven lampen. De derde heette atrium, voorhof; deze bevond zich onder de blote hemel, open, in het licht der zon. In deze zinnebeeldige voorstelling is een Christen getekend. Zijn geest is het sanctum sanctorum, Gods woning in de duisternis van het geloof zonder licht; want hij gelooft wat hij noch ziet, noch voelt, noch begrijpt. Zijn ziel is het sanctum. Daar zijn zeven lichten, d.w.z. vermogens van allerlei soort om de stoffelijke, zichtbare dingen te verstaan, te onderscheiden, te weten en te kennen. Zijn lichaam is het atrium; dit is voor iedereen zichtbaar, zodat men zien kan, wat het doet en hoe het leeft.

2. De gesteldheid van de geest als beslissende factor bij de mens.

a) Het gevaar voor de geest is, dat hij tot de werken vervalt. Nu bidt Paulus (1 Thess. 5: 23), dat God, die een God van de vrede is, ons heilig moge maken, niet alleen in één deel, maar geheel en al, door en door, dat geest, ziel en lichaam en alles heilig zij. Over de achtergrond van dit gebed zou veel te zeggen zijn; in 't kort slechts dit: wanneer de geest niet meer heilig is, dan is niets meer heilig. Nu wordt de heiligheid van de geest het heftigst aangevochten en het meest in gevaar gebracht; want zij bestaat slechts enkel in het naakte geloof, omdat, gelijk gezegd, de geest zich niet met tastbare dingen ophoudt. Zo komen dan valse leraren en lokken de geest te voorschijn; de één houdt hem het werk voor, de ander de methode om rechtvaardig te worden. Wanneer dan de geest hier niet behoed wordt en wijs is, dan wordt hij aan zijn karakter ontrouw, laat zich leiden, begeeft zich tot uiterlijke werken en

² Sapientia (= wijsheid) wordt in de Bijbel met de "geest" verbonden, b.v. Ex. 28: 3 e.a.; Wijsheid 7: 7; Jezus Sirach 39: 8; Eph. 1: 17. Scientia (= kennis) wordt in de Latijnse tekst met het begrip "ziel" verbonden, b.v. Spr. 2: 10 en 19: 2.

³ De tabernakel met het allerheiligste (sanctum sanctorum), het heilige (sanctum) en de voorhof (atrium); vergl. Ex. 26: 33 v.v. en 40: 1 v. v.

methoden, en denkt daardoor rechtvaardig te worden: weldra is het geloof verloren en de geest voor God dood.

b) Het gevolg van deze werkheiligheid is boze onenigheid.

Zo komen er dan velerlei sekten en orden aan 't woord: de één wordt Karthuiser⁴, de ander barveoeter⁵, deze meent met vasten, gene met bidden, de één met dit, de ander met een ander werk zalig te worden. En toch zijn dit allemaal eigenwillige werken en orden, die nooit door God geboden zijn, maar alleen maar door mensen zijn uitgedacht. Naast deze schenken zij aan het geloof geen aandacht meer, en leren steeds verder op de werken bouwen, net zo lang, dat zij er zozeer in opgaan, dat zij er onenigheid over krijgen. Ieder wil de beste zijn en veracht de ander, zoals thans onze Observanten⁶ zich verheffen en opblazen. Met het oog op zulke werkheiligen en vroom schijnende leraren bidt hier (1 Thess. 5: 23) Paulus, wanneer hij zegt, dat God een God van vrede en van eendracht is. Want Hem kunnen zulke twistende, kibbelende heiligen niet bezitten, noch vasthouden, tenzij dan dat zij hun eigen zaak loslaten en allen met elkander in de geest en in het geloof samenkomen en inzien, dat de werken slechts verschillen, zonde en onvrede veroorzaken, terwijl alleen het geloof rechtvaardig, eensgezind en vreedzaam maakt. Zo staat het in Ps. 68: 7: "God maakt, dat wij eensgezind in het huis wonen". En Ps. 133: 1: "Zie, hoe goed en lieflijk is het, dat broeders eendrachtig bij elkander wonen".

c) Vrede wordt slechts geboren, wanneer de geest in plaats van in werken leeft in het geloof.

De vrede komt nergens anders dan hieruit voort, dat men leert, hoe geen woord, geen uitwendige manier van doen vromen, rechtvaardigen zalig maakt, maar alleen het geloof, d.w.z. het waarachtige vertrouwen op de onzichtbare genade van God, die ons is toegezegd; hierover heb ik in het geschrift over de "goede werken"⁷ uitvoerig gesproken. Waar nu dit geloof niet aanwezig is, daar moeten vele werken zijn, die dan onvrede en onenigheid ten gevolge hebben, zodat God zich geheel terugtrekt. Vandaar dat Paulus hier (1 Thess. 5: 23) zich niet tevreden stelt met te zeggen: "dat uw geest, uw ziel enz.", maar "uw gehele geest"; want hieraan is het alles gelegen. Hij gebruikt hier in de Griekse taal een mooi woord: to holokleron pneuma hymon, d.w.z. "uw geest, die het ganse erfdeel bezit", als wilde hij zeggen: "Laat u door geen leer betreffende de werken op het dwaalspoor brengen; de gelovige geest bezit het alleen geheel en al". Het gaat slechts om het geloof van de geest. Moge God u, zo bid ik, deze het ganse erfdeel bezittende geest voor valse leringen behoeden, die door werken vertrouwen op God willen wekken; dit zijn immers op het dwaalspoor gebrachte gewetens, omdat zij zulk vertrouwen niet uitsluitend bouwen op Gods genade.

d) Vanuit het geloof van de geest worden ook lichaam en ziel geheiligd.

Wanneer nu een zodanige geest, die het ganse erfdeel omvat, bewaard blijft, dan kan ook de ziel en het lichaam vrij blijven van dwaling en boze werken. In het andere geval, waar de geest zonder geloof is, is het niet mogelijk, dat de ziel en het gehele

⁴ De Karthuisers zijn een kluizenaarsorde, die de naam had van buitengewoon streng te zijn.

⁵ "Barveoeters" noemde het volk de Franciscanen; deze behoorden tot de bedelorden. Franciscus van Assisi, de stichter, is gestorven in 1226.

⁶ "Observanten" noemde men de strengere richting in verschillende bedelorden; wanneer Luther hier van "onze Observanten" spreekt, bedoelt hij daarmee de Observanten van de Augustijnerorde, waartoe hij zelf eens heeft behoord.

⁷ Luther doelt op het geschrift "Sermon von den guten Werken" van 1520.

leven niet verkeerd en op een dwaalweg zou gaan, ook dan wanneer zij van haar goede mening⁸ en goeddenken gebruik zou maken en daarenboven een stemming van vroomheid en voldaanheid bij zichzelf zou opmerken. Evenzo zijn dan door deze dwaling en verkeerde opvatting, die de ziel koestert, ook alle werken van het lichaam slecht en bedorven, zelfs dan wanneer iemand zich dood vastte en het werk van alle heiligen deed. Daarom is het nodig, dat God ons eerst de geest, dan ziel en lichaam behoedt, opdat wij niet tevergeefs werken en leven; alsdan zullen wij inderdaad heilig worden, niet alleen vrij van openbare zonden, maar veeleer ook van valse en schoonschijnende goede werken.

Dit zij tot verklaring van de twee woorden "ziel" en "geest" opgemerkt, hierom, omdat zij zeer veel in de Schrift voorkomen; voor ditmaal moge dit voldoende zijn.

II. De gelovige lofprijzing Gods roemt in vreugde en smart alleen God.

1. Slechts uit het geloof in Gods daden welt de echte lof op.

a) Het geloof is een zeer persoonlijk vertrouwen op wat God doet.

Dan komt het woordje "Magnificat". Dit betekent: "groot maken", "verheffen" en "hoog tegen iemand opzien"; het wordt gebruikt van hem, die vele grote en goede dingen vermag, kan en wil doen, zoals dan verder in dit loflied volgt. Zoals dus het woord "Magnificat" gelijk de titel van een boek aangeeft, waarover het handelt, evenzo duidt ook Maria met dit woord aan, wáárvan in haar loflied sprake zal zijn, n.l. van grote daden en werken van God, om ons geloof te versterken, alle nederigen te troosten en alle hooghartige mensen op aarde te verschrikken. Tot dit drievoudige gebruik of doel moet ons deze lofzang dienen; want Maria heeft niet voor zich alleen, maar voor ons allen gezongen, opdat wij haar zouden nazingen. Nu is het onmogelijk, dat iemand verschrikt of getroost wordt op grond van zo grote daden van God, wanneer hij niet gelooft dat God grote daden doen kan; maar dit niet alleen, maar hij moet ook geloven, dat God ze doen wil, en dat Hij er een voorliefde in heeft, ze te doen. Ja, het is ook niet voldoende, dat u gelooft, dat Hij wèl aan anderen, maar niet aan u grote daden wil doen en u dan van zulk een goddelijke daad uitsluiten; aldus denken diegenen erover, die God niet vrezen, wanneer zij sterk staan, en de moed laten zinken, wanneer zij zich in nood bevinden.

b) Het geloof, dat Gods werken ervaart, stemt ootmoedig en getroost.

Zulke vormen van geloof zijn niets waard en volkomen dood. als een waan, die uit een verzinsel is voortgesproten. U moet veeleer zonder enig wankelen, zonder enige twijfel de wil van God jegens u zich voor ogen stellen, zodat u vast gelooft, dat Hij ook met u grote dingen zal en wil doen. Dit geloof leeft en is beweeglijk; het doordringt en verandert de gehele mens; het dwingt u om in vreze te verkeren, als u zich hoog voelt, en getroost te zijn, wanneer u in de diepte bent. En hoe hoger u zich voelt, des te meer moet u vrezen; hoe dieper bedrukt u bent, des te meer kunt u getroost zijn. Dit bewerkt geen geloof van andere aard. Hoe zult u het in doodsnood stellen? Dan is het toch niet voldoende slechts te geloven, dat God tot helpen *bekwaam* en in staat is, maar dan is het noodzakelijk te geloven, dat Hij u helpen *wil*; er moet immers een onuitsprekelijk grote daad geschieden, opdat u van de eeuwige dood verlost, eeuwig zalig en Gods erfgenaam wordt. Dit geloof vermag alle dingen, gelijk Christus zegt (Marc. 9: 23), dit alleen houdt stand, dit brengt het ook tot het

⁸ Volgens de R.K. zedenleer is voor een goed werk een "goede mening" noodzakelijk, d.w.z. de bedoeling, met deze handeling het gebod van God resp. van de kerk te vervullen.

ervaren van Gods werken en daardoor tot liefde jegens God; zo komt het dan jegens God tot loven en zingen, dat de mens hoog naar Hem opziet en Hem waarlijk groot maakt.

c) Het geloof is een naar-God-toe bewogen-zijn van de ziel.

Want wanneer wij God grootmaken, dan verandert Hij niet naar Zijn natuur, dat Hij immers onveranderlijk is, maar wel naar ons inzicht en gevoel, d.w.z. doordat wij naar Hem opzien en Hem hoogschatten, vooral in betrekking tot Zijn goedheid en genade. Daarom zegt de Heilige Moeder⁹ niet: "mijn stem" (of "mijn mond"), ook niet: "mijn hand", evenmin: "mijn gedachten" of "mijn verstand" of "mijn wil" "maakt groot de Heere". Want er zijn vele mensen, die God met luide stem prijzen, in kostelijke bewoordingen over Hem prediken, veel over Hem spreken, disputeren, schrijven en fantaseren; velen, die zich over Hem druk maken, en met hun verstand en hun bespiegelingen Hem trachten te benaderen; bovendien velen, die in valse vroomheid en verkeerde gezindheid Hem verheffen. Maar Maria spreekt aldus: "Mijn ziel maakt Hem groot", d.w.z. "Mijn gehele leven en bewegen, mijn zintuigen en krachten, zien naar Hem op. Zo is zij a.h.w. in Hem opgegaan en voelt zij zich omhooggeheven in Zijn genadige, goede wil, zoals het volgende vers (Luc. 1: 47) ons toont.

Op soortgelijke wijze maken wij het bij onszelf mee: wanneer iemand ons een bijzondere weldaad bewijst, dan gaat a.h.w. al wat in ons leeft, naar hem uit, en wij zeggen: "Wat schat ik hem hoog", dat wil feitelijk zeggen: "Mijn ziel maakt hem groot". Hoe veel te meer zal een zodanig gevoel ons bewegen, wanneer wij Gods goedheid ondervinden, die overweldigend groot is in Zijn werken: Woorden en gedachten zullen dan alle tekort schieten en het ganse leven (de ziel) moet in beweging komen, daar alles van wat in ons leeft wil zingen en getuigen.

2. Slechts op God, onverschillig hoe Hij werkt, richt zich de rechte lof.

a) Wie God alleen maar prijst, wanneer Hij hem weldoet, bemint en prijst Hem niet recht.

Maar nu zijn er tweeërlei valse geesten, die het "Magnificat" niet kunnen zingen, zoals het behoort: de eersten zijn de lieden, die God niet prijzen, vóórdat Hij hun een weldaad bewijst, gelijk David zegt in Psalm 49: 19: "Zij loven U, wanneer Gij hun weldoet"¹⁰. Naar het schijnt, prijzen zij God luid. Maar omdat zij nimmer willen lijden en door de diepte willen gaan, kunnen zij nooit het echte werken van God ervaren, en derhalve ook nooit God echt beminnen en prijzen. In deze geest is tegenwoordig de gehele wereld vol van de dienst en de lof van God met zingen, prediken, orgelspelen en muziek maken; het "Magnificat" wordt schitterend gezongen; maar intussen is het bedroevend, dat zulk een kostelijk lied zo helemaal zonder kracht en pit door ons bezigd wordt. Want wij zingen niet eerder, dan wanneer het ons goed gaat; zo gauw gaat het niet mis, of het is met het zingen gedaan. Dan ziet men niet meer tegen God op en wij denken, dat God niet meer bij ons kan of wil werken; het "Magnificat" moet dan vanzelf achterwege blijven.

b) Wie zichzelf met Gods goederen verrijkt, prijst God niet naar waarheid.

De anderen, die naar de tegenovergestelde kant afwijken, zijn nog gevaarlijker: zij verrijken zich met Gods goederen, zonder deze eerlijk aan de goedheid van God toe te schrijven; zij willen er zelf ook iets aan hebben, zij willen daarvoor door andere

⁹ In de Middeleeuwen was het gewoonte Maria "Heilige Moeder" of "Moeder Gods" te noemen.

¹⁰ Luther volgt hier de Latijnse vertaling.

mensen geëerd en erkend worden. Wat God bij hen heeft gedaan, beschouwen zij als hun eigen verdienste, zij klemmen er zich aan vast en maken er als op hun bezit aanspraak op en tegenover anderen, die er zo iets niet op na houden, verbeelden zij zich iets bijzonders te zijn. Dit is inderdaad een gladde, glibberige situatie: Gods goederen maken hier de harten, zoals met hun natuur overeenkomt, hoogmoedig en zelfingenomen.

c) Maria roemt op voorbeeldige wijze uitsluitend de daad van God.

Derhalve is het hier noodzakelijk, aandacht te schenken aan het laatste woordje: "God". Immers Maria zegt niet: "Mijn ziel maakt groot - zichzelf" of "ziet tegen zichzelf op"; van zichzelf wil zij trouwens ook niet de geringste dunk hebben. Integendeel: zij maakt God alleen groot; aan Hem schrijft zij het volkomen en uitsluitend toe. Zij ontgeeft zich alles en brengt het weer volkomen tot God terug, van Wie zij het ontvangen heeft. Want ofschoon zij zulk een overweldigende daad van God in zich ervoer, was zij en bleef zij toch zó gezind, dat zij zich niet boven de geringste mens op aarde verhief; wanneer zij het had gedaan, dan zou zij met Lucifer¹¹ in de afgrond van de hel zijn gestort. Haar gedachtengang was eenvoudig deze: indien een andere maagd deze goederen van God had ontvangen, zou zij even vrolijk hebben willen zijn en het haar net zo goed gegund hebben als aan zichzelf, ja zij zou zichzelf zulk een eer onwaardig en alle anderen waardig hebben geacht; en zij zou zelfs dan nog weltevreden zijn geweest, indien God haar deze goederen ontnomen en voor haar ogen aan een ander gegeven had; zij is niet meer dan een vrolijke woonstee en dienstvaardige gastvrouw voor deze gast geweest. Daarom ook is zij dit alles, blij en dienstvaardig, steeds gebleven.

d) Maria overwint de grote verzoeking van zelfverheffing.

Ziet, dat is God alleen groot maken, alleen tot Hem hoog opzien en voor zichzelf geen eisen stellen. Hieruit kan men opmerken, hoe menigmaal er aanleiding voor haar geweest is om te vallen en te zondigen, zodat het wonder, dat zij zich van hoogmoed en aanmatiging heeft vrijgehouden, niet kleiner is dan dit, dat zij zulke goederen heeft ontvangen. Komt u van het bijzondere van dit gemoed niet onder de indruk? Als Moeder Gods ziet Maria zich boven alle mensen uitgeheven, en toch blijft zij zo eenvoudig en kalm hieronder, dat zij een geringe dienstmaagd niet als beneden haar staande zou hebben beschouwd. O, wij arme mensen: Wanneer wij enig goed, macht of eer hebben, ja een weinig aantrekkelijker zijn dan anderen, dan zijn wij niet in staat ons met een mindere gelijk te stellen, en kennen wij in onze pretenties geen grenzen; wat zouden wij dan doen, indien wij grote, hoge goederen bezaten?

Daarom laat God ons dan ook arm en ongelukkig blijven, omdat wij Zijn lieflijke goederen niet onbevlekt houden; wij spelen het niet klaar, over onszelf evenzo te denken, als tevoren¹², maar laten ons zelfgevoel steeds meegroeien en verminderen, naar gelangde goederen komen of gaan. Maar dit hart van Maria blijft te allen tijde vast en gelijk; zij laat God in zich werken naar Zijn wil en neemt voor zichzelf daaruit niets meer dan een goede troost, vreugde en vertrouwen in God. Zo moesten ook wij doen; dat zou een echt zingen van het "Magnificat" zijn.

¹¹ Lucifer (= morgenster) was een benaming van de duivel in verband met Jes. 14: 12. Op grond van schaarse gegevens van de Bijbel zag men in de duivel een gevallen geest, die vóór zijn val in de hemel bij God was.

¹² N.l. toen wij Zijn goederen nog niet bezaten.

TWEEDE DEEL

God Zelf is allereerst voorwerp van de lofprijzing der gelovigen.

2. *En mijn geest verheugt zich in God, mijn Heiland.*

1. Gods lof staat en valt niet met eigen ervaren en begeren.

a) Maria prijst Gods loutere goedheid, ook wanneer zij niets daarvan ervaart.

Wat de geest is, is reeds gezegd: hij is het namelijk, die de ondoorgrondelijke dingen door het geloof in zich opneemt. Vandaar dan ook dat Maria God ook haar Heiland of haar zaligheid noemt, hoewel zij het noch had aanschouwd, noch ondervonden; integendeel: zij vertrouwde met vaste zekerheid daarop, dat Hij haar Heiland en haar zaligheid was, welk geloof zij uit het goddelijk werk, dat in haar geschied was, had ontvangen. En inderdaad, overeenkomstig de juiste volgorde begint zij, wanneer zij God eerst haar Heere noemt, en daarna haar Heiland, en eerst van haar Heiland en vervolgens van Zijn werken spreekt. Daarmede leert zij ons, hoe wij God op Zichzelf en naar de juiste volgorde moeten liefhebben en loven, en niets, wat van ons is, bij Hem zoeken; diegene echter heeft God alleen lief en looft Hem op de juiste wijze, die Hem uitsluitend daarom prijst, omdat Hij goed is, en aan niets meer denkt dan aan Zijn loutere goedheid, en daarin slechts zijn lust en vreugde vindt. Dit is een hoge, reine, lieflijke manier om lief te hebben en te loven, die bij zulk een hoge, lieflijke geest als deze maagd bezit, uitnemend past.

b) De zelfzuchtigen prijzen God alleen, wanneer zij Zijn goedheid ondervinden.

De onzuivere en verkeerde minnaars, wie het om niets anders dan om genot alleen te doen is en wat van hun gading is bij God zoeken, zij minnen en loven niet Zijn loutere goedheid, maar zien op zichzelf en letten er slechts op, in hoeverre God ten opzichte van hen goed is, m.a.w. in welke mate Hij Zijn goedheid aan hen voelbaar maakt en hun weldoet. Zij zien zeer tegen Hem op, zijn welgemoed, zingen en loven Hem, zolang dit gevoel duurt. Wanneer God Zich echter verbergt en de glans van Zijn goedheid tot Zich trekt, zodat zij naakt en ellendig zijn, dan is het tegelijkertijd ook met hun lieven en loven gedaan en zijn zij niet in staat de loutere, onvoelbare goedheid, zoals deze in God verborgen is, lief te hebben en te loven. Hiermede geven zij het bewijs, dat niet hun geest zich in God, de Heiland heeft verheugd; het is niet het echte liefhebben en loven van de loutere goedheid geweest, maar zij hebben zich veel meer in het heil verlustigd dan in de Heiland, méér in de gaven dan in de Gever, méér in het schepsel dan in God. Want zij kunnen niet dezelfde blijven in bezitten gebrek, in rijkdom en armoede, gelijk Paulus zegt (Fil. 1: 12): "Ik heb geleerd, overvloed te hebben en gebrek te lijden".

Van zulken zegt Psalm 49: 19: "Zij prijzen U, zolang Gij hun weldoet", als wilde hij zeggen: "Zij hebben zichzelf op het oog. en niet U; U zou hun onverschillig zijn, wanneer zij maar genot en goed van U zouden ontvangen". In deze zin verklaart ook Christus (Joh. 6: 26) aan degenen, die Hem zochten: "Voorwaar, ik zeg u, gij zoekt Mij niet, omdat gij tekenen gezien. maar omdat gij gegeten hebt en verzadigd zijt geworden". Zulke onreine valse geesten bezoedelen alle gaven van God en staan Hem in de weg, zodat Hij hun niet veel geeft, ook niet tot hun zaligheid aan hen werken kan.

c) Dienovereenkomstig bestaat er drieërlei verhouding tot God.

Hiervan willen wij een mooi en treffend voorbeeld vernemen. Eens zag een rechtschapen vrouw in een gezicht, hoe drie maagden bij een altaar zaten¹³. Gedurende de mis kwam een aardig knaapje van het altaar gelopen en begaf zich tot de eerste van de drie. Het bejegende haar vriendelijk, liefkoosde haar en lachte haar aanvallig toe. Vervolgens ging het tot de tweede, bejegende haar echter niet zo vriendelijk en liefkoosde haar ook niet: niettemin hief het haar sluier op en glimlachte tegen haar.

Tot de derde maakte het echter geen enkel vriendelijk gebaar, maar sloeg haar in het gezicht, schudde en duwde haar, en behandelde haar zeer onvriendelijk; daarna liep het snel weer het altaar op en verdween.

Toen werd aan deze vrouw dit gezicht als volgt uitgelegd: De eerste maagd betekent de onreine, zelfzuchtige geesten; aan hen moet God veel goeds bewijzen en meer hun eigen zin doen dan de Zijne; zij willen het zich aan niets laten ontbreken, maar altijd troost en genoeg van God genieten, zonder met Zijn goedheid tevreden te zijn. De tweede maagd betekent de geesten, die met het dienen van God een begin hebben gemaakt en wel enig gebrek lijden, maar niet ten volle; zij zijn niet vrij van eigenbaat en zelfzucht. God moet hun somtijds een liefderijke blik toewerpen en hun Zijn goede gezindheid doen ondervinden, opdat zij daardoor ook Zijn loutere goedheid leren liefhebben en loven. Maar de derde maagd, de arme assepoester, heeft niets dan enkel gebrek en berooidheid, vraagt niet naar voordeel en laat het zich voldoende zijn, dat God goed is, zelfs indien zij dat nooit zou ondervinden (hetgeen trouwens onmogelijk is). Zij blijft één en dezelfde en onveranderd, bemint en prijst Gods goedheid evenzeer als deze niet, als wanneer zij wel te zien is: zij klemt zich niet vast aan haar aards bezit, wanneer het er is en wordt ook niet afvallig, wanneer het er niet is.

Dit is de ware bruid, die tot Christus spreekt: "Ik wil niet het Uwe bezitten, ik wil Uzelf; U bent mij niet liever, als het mij goed gaat, en ook niet minder lief, wanneer het mij slecht gaat".

2. Al onze lotgevallen moeten ons drijven tot lof aan God.

a) Een waarachtige lofprijzing Gods zoekt in de nood niet het eigen voordeel.

Zulke geesten brengen in vervulling dat, wat in Jesaja 30: 21 staat geschreven¹⁴: "Gij zult niet afwijken van de rechte, juiste Godsstraat, noch ter linker- noch ter rechterzijde", d.w.z., zij zullen getrouw en waarachtig God liefhebben en loven, niet zichzelf zoeken en hun eigen voordeel. Een zodanige geest bezat David. Toen hij door zijn zoon Absalom uit Jeruzalem werd verdreven en het weinig scheelde of hij zou voor altijd verworpen worden, voor altijd zijn koningschap verliezen, en nooit meer de gunst van God terugwinnen, toen sprak hij (2 Sam. 15: 25 vv.): "Gaat heen; heeft God in mij een welgevallen. dan zal Hij mij wel weer terugbrengen; zegt Hij echter: "Ik kan u niet gebruiken", dan leg ik mij daarbij neer". O, welk een edele geest is dit geweest, die in de hoogste nood niet nalaat. Gods goedheid lief te hebben, te loven en haar te volgen. Een zodanige geest vertoont hier ook Maria, de Moeder Gods: hoewel zij toeft temidden van de grote, overweldigende goederen, klemt zij er zich toch niet aan vast, zoekt er niet haar eigen voordeel in, maar houdt haar geest zuiver in het liefhebben en loven van de loutere goedheid van God; zo is zij bereid, het gewillig en zonder tegenspreken te aanvaarden, indien God haar van de goederen weer zou willen beroven en haar alleen nog een arme, gebrek lijdende geest zou overlaten.

¹³ Namelijk om de mis bij te wonen en het avondmaal te ontvangen.

¹⁴ Uit deze plaats blijkt evenals uit andere, dat Luther de Bijbelteksten doorgaans uit het hoofd citeert.

b) Waarachtige lofprijzing van God kan ook door eerbewijzen geen schade worden toegebracht.

Nu staat men echter veel meer aan gevaar bloot, wanneer men in het bezit van rijkdom en grote eer of grote macht maat moet houden, dan wanneer men in armoede, smaad en zwakheid verkeert; want rijkdom, eer en macht vormen een sterke aansporing en aanleiding tot het boze. Dienovereenkomstig is de wonder haar reine geest van Maria des te meer prijzenswaard; want aan haar valt zulk een buitengewone eer te beurt, en toch laat zij er zich niet door in verzoeking brengen, maar gedraagt zich, als bemerkte zij er niets van, en blijft zonder afwijken op de rechte weg. Zij heeft zich slechts vastgeklemd aan de goddelijke goedheid, die zij niet ziet noch gewaar wordt, en laat de goederen, die zij wel gewaar wordt, varen; zij scheidt daarin geen behagen en zoekt niet haar eigen voordeel. Zo zingt zij inderdaad uit de grond van haar hart: "Mijn geest verheugt zich in God, mijn Heiland". Waarlijk, elk is een geest, die alleen in het geloof juicht en jubelt; zij is niet vrolijk over de goederen van God, die zij zag, maar slechts over God, die zij niet zag, als over haar heil, zoals zij Hem alleen in het geloof kende. O, dit zijn de echte, nederige, lege, hongerige, godvrezende geesten. Hierover in het volgende meer.

3. Ook al ons doen mag geen ander doel dan God Zelf hebben.

a) Het is verkeerd, werken te verrichten terwille van de goederen, die God geeft.

Hieruit kunnen wij verstaan en opmaken, hoe vol tegenwoordig de wereld is van valse predikers en heiligen, die tot het arme volk tal van preken houden over de goede werken. Nu zijn er inderdaad wel enkelen, die ook prediken hoe men goede werken moet doen¹⁵; maar het grootste deel verkondigt mensenleer en mensenwerken, die zij zelf verzonnen en uitgedacht hebben. Maar helaas zijn zelfs de allerbesten onder hen nog zeer ver van de rechte, juiste weg verwijderd, zodat zij het volk steeds naar de rechterzijde dringen¹⁶; want zij leren niet dat men goede werken moet verrichten en een deugzaam leven leiden uit hoofde van Gods loutere goedheid, maar tot eigen voordeel. Want indien er geen hemel en geen hel bestond, en indien zij van Gods goedheid geen genot mochten verwachten, dan zouden zij Zijn goedheid, zonder haar lief te hebben en te loven, wel laten varen. Zulken zijn alleen maar genieters en huurlingen, knechten en geen kinderen, vreemdelingen en geen erfgenamen. Zichzelf maken zij tot afgod, en God moet hen liefhebben en prijzen, en juist voor hen datgene doen, wat zij voor Hem doen moesten. Zij hebben geen geest; God is dan ook niet hun Heiland. maar Zijn goederen, waarmede God hen als een knecht moet dienen, zijn hun Heiland. Dat zijn de kinderen van Israël, die in de woestijn niet tevreden waren met het brood uit de hemel, maar ook vlees, uien en knoflook wilden eten (Num. 11: 4 v.v.).

b) Wij moeten werken verrichten, uit liefde tot God, niet uit loonzucht.

Thans is helaas de gehele wereld, alle kloosters, alle kerken vol met zulke lieden, die allen tezamen de valse, verkeerde, onjuiste geest aanhangen, voorstaan en najagen. Zij verheffen de goede werken zo hoog, dat zij daarmede de hemel denken te verdienen, terwijl toch vóór alles de loutere goedheid van God verkondigd en gekend moet worden. Want - het is noodzakelijk, dat wij dit weten - evenals God uit enkel goedheid

¹⁵ Goede werken verricht men door Gods geboden te volgen, niet zelf-verzonnen menselijke geboden.

¹⁶ Vergl. de elders aangehaalde tekst uit Jesaja (30: 31) . Luther maakt onderscheid tussen de zonde ter linker- (de "boze" werken) en de zonde ter rechterhand (de zelfverzonnen en in eigen kracht ondernomen "goede" werken).

ons zalig maakt zonder enige verdienste door werken, zo moeten wij op onze beurt ook de werken doen, zonder enig loon of voordeel te zoeken, terwille van de loutere goedheid van God, en daarin niets meer begeren dan Zijn welbehagen. Wij moeten ons niet om het loon bekommeren; dit zal vanzelf wel in orde komen en zonder ons toedoen volgen. Want hoewel het onmogelijk is, dat het loon niet zou volgen, wanneer wij met een zuivere, op de juiste wijze ingestelde geest, zonder loon of voordeel te zoeken, weldoen, zo moet God van deze zelfzuchtige, onreine geest toch niets hebben; aan zulk een geest valt ook nooit het loon te beurt. Het is precies als bij een kind, dat, hoewel zijn erfgenaam, zijn vader gaarne voor niets dient, alleen terwille van de vader; maar wanneer een kind zijn vader uitsluitend om de erfenis en het bezit dient, dan maakt het zich met reden gehaat en is het waard, dat zijn vader het verstoot.

DERDE DEEL

Lof aan God, omdat Hij Zich met de menselijke nietigheid inlaat.

3. *Want Hij heeft de nietigheid van Zijn dienstmaagd aangezien; daarom zullen allen mij, van kind tot kind, zalig prijzen.*

I. De menselijke nietigheid, waarmede God Zich inlaat.

1. *Onze nietigheid is onze nood en duldt geen roemen.*

a) Maria spreekt van haar nietigheid, niet van haar ootmoed. Van het woordje "humilitas" hebben velen "ootmoed" gemaakt, als zou de maagd Maria op haar ootmoed hebben gewezen en zich daarop hebben beroemd. Vandaar komt het, dat zich vele prelaten ook "humiles" noemen, wat zeer ver van de waarheid verwijderd is. Want voor Gods ogen kan zich niemand op iets goeds zonder zonde en bederf beroemen. Men mag zich voor Hem op niets anders beroemen dan op Zijn loutere goedheid en genade, die Hij aan ons onwaardigen bewezen heeft; want niet voor onszelf, maar alleen voor God mogen wij liefde en lof hebben, en dit zal ons bewaren, zoals Salomo in Spr. 25: 6 v.v. leert: "Gij zult niet met eigenroem voor de koning verschijnen en niet staan (d.w.z. iets zijn) voor de grote heren; het is voor u beter, dat men tot u zegt: "Kom hogerop zitten", dan dat gij voor de vorst vernederd wordt". Hoe zou men dan aan deze zuivere, rechtschapen maagd zulk een vermetelheid en zulk een hoogmoed toeschrijven, dat zij zich op haar ootmoed voor God zou beroemen: Dit is toch de allerhoogste deugd, en niemand houdt zich voor ootmoedig of roemt zich om die reden dan wie de allerhoogmoedigste is. God alleen kent de ootmoed; Hij beoordeelt en openbaart die ook alleen, zodat de mens nooit minder zich zijn ootmoed bewust is dan juist, wanneer hij recht ootmoedig is.

b) "Nietigheid" is onze toestand in al zijn noden.

Volgens het spraakgebruik van de Schrift is "humiliare" "vernederen" en "tot niets maken", en daarom heten de Christenen in de Schrift op vele plaatsen "pauperes", "afflicti", "humiliati", "arme", "nietige", "verworpen" schepselen, zoals in Psalm 116: 10: "Ik ben geheel tot niets (of vernederd) geworden". Zo is "humilitas" niets anders dan een gesteldheid of toestand, waarbij men veracht, onaanzienlijk en gering is, zoals arme, kranke, hongerige, dorstige, gevangene, lijdende en stervende mensen dit zijn. Zo was het bij Job in zijn aanvechting en bij David, toen hij uit zijn rijk verstoten werd, en bij Christus en alle Christenen in hun noden. Dit zijn de diepten, waarvan boven gezegd werd, dat Gods ogen slechts in de diepte zien, mensenogen daarentegen alleen in de hoogte (d.w.z. zij kijken naar datgene, wat aanzienlijk en schoonschijnend is en er prachtig voor staat). Daarom heet Jeruzalem in de Schrift een plaats, waarop Gods ogen zien. D.w.z. de Christenheid ligt in de diepte en is onaanzienlijk voor de wereld; daarom ziet God haar aan en heeft Zijn ogen onafgewend over haar, zoals Hij zegt in Psalm 32: 8: "Ik wil Mijn ogen onafgewend op u richten"¹⁷. Zo zegt ook Paulus in 1 Cor. 1: 27 v.v.: "God verkiest alles wat voor de wereld dwaas is, opdat Hij te schande zou maken alles wat voor de wereld wijs is, en verkiest wat zwak en onbekwaam is, opdat Hij te schande zou maken wat sterk en machtig is. Hiermede maakt Hij de wereld met al haar wijsheid en haar vermogen tot dwaasheid, en geeft een

¹⁷ Naar de Vulgata.

andere wijsheid en een ander vermogen. Omdat het nu eenmaal Zijn aard is, in de diepte op de onaanzienlijke dingen te zien, heb ik het woordje "humilitas" vertaald met "nietigheid" of "onaanzienlijk wezen".

c) Maria roemt niet haar nietigheid, maar Gods genade.

Wat Maria dus wil zeggen, is dit: "God heeft mij arm, veracht, onaanzienlijk meisje aangezien, ofschoon Hij toch wel rijke, hoge, edele, machtige koninginnen had kunnen vinden, dochters van vorsten en grote heren. Hij zou toch wel de dochter van Annas of Kajafas hebben kunnen vinden, die de hoogste in het land geweest zouden zijn, maar Hij heeft tot mij Zijn ogen vol louter goedheid gericht en zulk een geringe, verachte maagd daartoe gebruikt. Want voor Hem zou zich niemand erop mogen beroemen, dat hij dit waardig is geweest of waardig zou zijn; en ook ik moet belijden, dat het enkel genade en goedheid is en in het geheel niet mijn verdienste of mijn waardigheid".

Nu hebben wij er boven reeds genoeg over gezegd, hoe de lieflijke maagd met haar onaanzienlijk wezen en staat geheel onvoorzien tot deze eer is gekomen, dat God haar zo buitengewoon genadig heeft aangezien. Daarom beroemt zij zich niet op haar waardigheid noch op haar onwaardigheid, maar alleen daarop, dat God haar heeft aangezien en dat het zo buitengewoon goedertieren en zo buitengewoon genadig is van God, dat Hij zelfs een zo geringe maagd heeft aangezien en haar zo heerlijk en eervol aanzien wilde. Derhalve doen diegenen haar onrecht, die zeggen, dat zij zich wel niet op haar maagdelijkheid, maar op haar ootmoed heeft beroemd. Zij heeft zich echter noch op haar maagdelijkheid, noch op haar ootmoed beroemd, maar uitsluitend daarop, dat God haar genadig heeft aangezien; daarom ligt de nadruk niet op het woordje "humilitatem", maar op het woordje "respexit". Want haar nietigheid behoort niet geprezen te worden, maar dat God haar heeft aangezien; precies zoals wanneer een vorst een arme bedelaar de hand toesteeft niet de geringheid van de bedelaar, maar de genade en de goedheid van de vorst geprezen moeten worden.

2. Echte ootmoed is het zich niet bewust en beroemt er zich dus ook niet op.

a) Opzettelijke omgang met het geringe is nog geen ootmoed.

Opdat echter deze valse voorstelling wordt uitgeroeid en de echte ootmoed in zijn onderscheid van de valse wordt onderkend, willen wij een weinig daarover uitweiden en over de ootmoed iets zeggen; want daaromtrent heerst bij velen een zeer verkeerde opvatting. Ootmoed noemen wij in onze taal wat Paulus in het Grieks "tapeinophrosyne" noemt, en wat in het Latijn "affectus vilitatis" of "sensus humilium rerum" (d.w.z. een neiging tot of een zin voor geringe, verachte dingen) heet. Nu treft men op dit gebied velen aan, die water naar de bron dragen; zij vertonen zich in een armelijke kledij, houden zich aan geringe plaatsen op en nemen opzettelijk nederige gebaren en woorden aan, echter met de bedoeling, om daardoor door de hooggeplaatsten, rijken, geleerden en heiligen, ja zelfs door God als mensen te worden aangezien, die gaarne met het geringe zich ophouden. Want indien zij wisten, dat men hier niets om gaf, dan zouden zij het gauw achterwege laten. Dit is een geveinsde ootmoed. Want hun huichelachtig oog kijkt slechts naar het loon en het resultaat van de ootmoed, en niet naar het geringe, afgezien van het loon en het resultaat. Daarom is het met de ootmoed gedaan, waar er geen beloning of succes meer van te verwachten valt. Zulke mensen kan men niet "affectos vilitate" noemen; hun wil en hun hart is niet bij het geringe, maar het is slechts een zaak van de gedachten, de mond, de hand, het kleed en de gebaren. Hun hart echter ziet omhoog naar het hoge en grote; daartoe denkt het met

zulk een ootmoedige ogenverblindings te komen. En zulken houden nu zichzelf voor ootmoedige, heilige mensen:

b) Zij, die waarlijk ootmoedig zijn, zijn zich hun ootmoed niet bewust.

Degenen, die waarachtig ootmoedig zijn, zien niet op het resultaat van de ootmoed, maar met eenvoudig hart zien zij op het nederige, houden er zich gaarne mee bezig en worden zelf nimmer gewaar, dat zij ootmoedig zijn: zoals het water uit de bron welt, zo is het een natuurlijk, ongezocht gevolg (van de ootmoed), dat hun gebaren, woorden, plaats, houding en kleding nederig en bescheiden zijn, en daartegenover, waar zij kunnen, het grote en hoge vermijden. Hiervan zegt David in Psalm 131: 1: "Heere, mijn hart is niet hovaardig en mijn ogen hebben niet omhoog gezien, enz." En in Job 22: 29 heet het: "Wie zich vernedert, die zal tot eer komen, en wie zijn ogen neerslaat, die zal zalig worden". Dit is dan ook de oorzaak, dat aan zulken de eer onvoorzien ten deel valt en hun verhoging komt, zonder dat zij daaraan denken. Want in alle eenvoud zijn zij met hun nederig bestaan tevreden en hebben nooit naar het hoge getracht. Maar de valse ootmoedigen verwondert het, dat hun eer en verhoging zo lang uitblijft, en hun verborgen, valse hoogmoed stelt zich niet tevreden met zijn nederig bestaan, maar is in stilte slechts op al maar hoger en hoger bedacht. Daarom, gelijk ik gezegd heb: echte ootmoed is zich nooit bewust, dat hij ootmoedig is; want indien hij er zich van bewust zou zijn, dan zou hij hoogmoedig worden van het zien naar deze schone deugd. Integendeel: hij hangt met hart, gemoed en alle zinnen aan het geringe; dat heeft hij onafgebroken in het oog; dat zijn de zaken¹⁸, waarmee hij zich bezig houdt. En aangezien hij deze in het oog heeft, kan hij zichzelf niet zien, noch zichzelf gewaar worden¹⁹; veel minder let hij op dat wat hoog is.

c) Ware ootmoed wordt door het groot geluk, dat hem ten deel valt, verrast.

Daarom moet eer en grootheid de ootmoed onvoorzien ten deel vallen, in gedachten, die aan eer en grootheid vreemd zijn. Zo zegt Lucas (1: 29); dat de groet van de engel aan Maria als iets bijzonders voorkwam en dat zij erover nadacht, wat dit voor een groet kon zijn, waarop zij in het geheel niet was voorbereid. Wanneer de groet aan de dochter van Kajafas zou zijn gebracht, dan zou deze er niet over gepeinsd hebben, wat deze groet te betekenen had; zij zou hem terstond aangenomen hebben en gedacht: "Wel, dat is goed en mooi zo".

d) Valse ootmoed ziet met spanning uit naar iets groots.

Omgekeerd weet valse ootmoed nooit, dat hij feitelijk hoogmoed is. Want indien hij dit wist, dan zou hij weldra ootmoedig worden vanwege het lelijke voorkomen van deze ondeugd. Hij hangt echter met hart, gemoed en gezindheid aan het hoge; dat heeft hij onafgebroken in het oog; dat zijn de zaken, waarmee hij zich bezig houdt. En zolang hij zich daarmee bezig houdt, kan hij zichzelf niet zien noch zichzelf waarnemen²⁰. Daarom komt de eer niet onverwachts en onvoorzien tot hem, maar treft soortgelijke (op eer zinnende) gedachten aan; maar de ontering en vernedering besluipen hem onvoorzien, terwijl hij zich bezighoudt met velerlei andere gedachten.

e) Ware ootmoed hangt van de gezindheid, niet van iets anders af.

Daarom baat het niets, wanneer men aldus ootmoed leert, dat men zich geringe,

¹⁸ Luther spreekt hier van "voorstellingen", door ons met "zaken" (ook "voorwerpen") vertaald, omdat hij daarmee het object bedoelt, waarop zich de opmerkzaamheid richt.

¹⁹ Deze ootmoed ziet dus niet, dat hij ootmoedig is.

²⁰ Hij bemerkt dus niet, dat hij hoogmoedig is.

verachte dingen voor ogen stelt; omgekeerd wordt niemand hoogmoedig, die hoge dingen voor ogen heeft. Niet de voorwerpen, maar het zien moet men wegdoen; wij moeten hier onder wat hoog en laag is leven, maar (gelijk Christus in Matth. 18: 9 zegt) het oog moet zijn uitgerukt. Mozes verhaalt in Gen. 3: 7 niet, dat Adam en Eva na de val andere dingen gezien hebben dan tevoren, maar hij zegt, dat hun ogen zijn geopend, zodat zij zagen dat zij naakt waren, ofschoon zij tevoren ook naakt waren, maar het niet hadden bemerkt. Koningin Esther droeg een kostbare kroon op het hoofd en zei toch (Toevoegselen op het boek Esther 3: 11), dat deze in haar ogen was als een onreine doek. Het grote rondom haar was niet van haar weggenomen, integendeel dit stond juist in menigte vóór haar, de machtige koningin, en niets gerings bevond zich in haar omgeving. Maar haar wijze van zien was nederig; hart en gemoed keken niet naar grote dingen. Daarom verrichtte God wonderen door haar. Zo moeten niet de dingen, maar wij naar gemoed en gezindheid veranderd worden; dan zullen wij vanzelf het hoge leren verachten en ontvluchten en het nederige waarderen en zoeken. Dan is de ootmoed inderdaad zuiver en bestendig in elk opzicht, en is hij 't zichzelf toch niet bewust. Het gaat van harte en het gemoed blijft zich steeds gelijk, hoe de dingen zich ook mogen veranderen of zich mogen voordoen, hoog of laag, groot of klein.

3. Echte ootmoed ziet zijn geringheid en roemt God alleen.

a) God kan alleen beoordelen, wie waarlijk ootmoedig is.

O, dan huist onder de ootmoedige klederen, woorden en gebaren, waarvan de wereld tegenwoordig vol is, wel een zeer grote hoogmoed. Zij maken zichzelf zo verachtelijk, dat zij toch door niemand veracht willen worden; zij ontvluchten op zo'n wijze de eer, dat zij toch willen, dat deze hun ten deel valt; zij vermijden de trotse dingen met de bedoeling, dat men zich moeite voor hen geeft, hen prijst en hun zaak niet voor de geringste aanziet. Maar de maagd Maria spreekt van niets anders dan van haar geringheid, waarin zij gewillig verkeerd heeft en is gebleven; nooit heeft zij aan eer of hoogheid gedacht; het is ook niet tot haar doorgedrongen, dat zij ootmoedig is geweest. De ootmoed is iets zo teers en zo kostbaars, dat hij het niet verdragen kan, zichzelf op te merken; maar het is alleen aan het goddelijk zien voorbehouden, hem te aanschouwen, zoals Psalm 113: 6 zegt: "Hij ziet aan de nederigen in de hemel en op de aarde". Want wie zijn eigen ootmoed kon zien, die zou over zichzelf het oordeel uitspreken, dat hij tot de zaligheid komt, en daarmee zou Gods oordeel al overbodig zijn; wij weten immers, dat God de ootmoedigen zeker zalig maakt. Derhalve moet God het aan Zichzelf voorbehouden, de ootmoed te herkennen en aan te zien, en moet hem voor ons verbergen door het geringe ons voor ogen te plaatsen en ons daarin ons te laten oefenen; bij dit alles vergeten wij het, op onszelf te letten. Daartoe dient nu zo veel lijden, sterven en allerlei last op aarde, opdat wij 't ons moeite en arbeid zouden laten kosten, om het boze oog uit te rukken.

b) Maria is een kostelijk voorbeeld van deze ware ootmoed.

Nu bemerken wij duidelijk uit dit woordje "humilitas" (nederigheid), dat de maagd Maria een veracht en gering en onaanzienlijk meisje is geweest, dat God heeft gediend, zonder te weten, dat haar onaanzienlijke staat in zo hoog aanzien stond bij God. Hierdoor moeten wij ons laten vertroosten: het kan best zijn, dat wij in vernedering en verachting zijn; nochtans moeten wij hierin niet de moed verliezen, als zou God toornig op ons zijn, maar integendeel verwachten, dat Hij ons genadig is. Wij dienen alleen hierover bezorgd te zijn, dat wij niet gewillig genoeg en gaarne in zulk

een vernedering ons bevinden, opdat niet misschien het boze oog te wijd open sta en ons zou bedriegen, doordat het tersluiks naar het hoge of naar eigen genoegen zoekt, waardoor de ootmoed geheel te gronde gaat. Want wat baat het de verdoemden, dat zij tot de onderste trede zijn verlaagd, zolang zij niet bereidvaardig en gewillig hierin zijn? En wat schaadt het alle engelen, dat zij tot de hoogste hoogte verheven zijn, wanneer zij niet met verkeerde blijdschap daaraan hechten? Om kort te gaan: dit vers leert ons God recht kennen, doordat het toont, dat God op de nederigen en verachten neerziet. En hij kent God recht, die weet, dat God op de nederigen neerziet, zoals reeds boven gezegd is, en uit deze kennis vloeien dan voort liefde en vertrouwen op God, zodat de mens zich gewillig aan Hem overgeeft en Hem volgt.

Jeremia (9: 23 v.v.) zegt hiervan: "Niemand beroeme zich op zijn sterkte, op zijn rijkdom of op zijn wijsheid, maar wie roemen wil, die beroeme zich daarop, dat hij U kent", zoals ook Paulus leert in 2 Cor. 10: 17: "Wie roemt, die roeme in God".

II. De lof, welke uit 't ervaren van Gods werk voortvloeit.

Inleiding: Na de lof aan God volgt de lof over Gods werken.

Zo heeft de Moeder Gods haar God en Zaligmaker met loutere, zuivere geest geprezen, zonder zich iets van Zijn goederen toe te eigenen; daardoor heeft zij op de rechte wijze van Zijn goedgunstigheid gezongen. In volgorde komt zij er thans toe, ook Zijn werken en goederen te prijzen. Want, gelijk gezegd, men mag zich niet aan Gods goederen vastklampen of ze voor zich opeisen, maar door deze goederen moet men tot God opklimmen, Hem alleen aanhangen en Zijn goedgunstigheid hoogschatten. Dan moet men Hem ook in Zijn werken prijzen, waarin Hij ons zulk een goedgunstigheid om (Hem) lief te hebben, te vertrouwen en te loven bewezen heeft; derhalve dienen de werken niets anders te zijn dan een veelvoudige aanleiding, om Zijn loutere goedheid, die over ons regeert, lief te hebben en te loven.

1. De lof van Gods werken is vrucht van persoonlijke ervaring.

a) Alleen Gods werken aan onszelf kan ons iets baten.

Maria begint eerst weer bij zichzelf en bezingt, wat God aan haar gedaan heeft. Daarmede leert zij ons twee dingen. Ten eerste: ieder moet daarop acht slaan, wat God met hem werkt, meer dan op alle werken, die Hij met anderen doet. Want niemands zaligheid zal bestaan in wat God bij een ander, maar in wat Hij bij u werkt; in deze zin antwoordt Christus in Joh. 21: 21 v.v. , toen Petrus van Johannes sprak: "Maar wat zal deze doen?" zeggende: "Wat gaat het u aan? Volg gij Mij", als wilde Hij zeggen: "Aan die werken van Johannes hebt u niets; het komt op uzelf aan, en u moet afwachten, wat Ik met u wil doen". Weliswaar heerst juist tegenwoordig in de wereld een afschuwelijk misbruik, doordat men goede werken uitdeelt en verkoopt²¹. Enige vermetele geesten denken daarbij andere mensen te helpen, in het bijzonder diegenen, die zonder persoonlijk goddelijk werk leven of sterven, net alsof zij zelf teveel goede werken zouden hebben. En Paulus verklaart toch duidelijk (1 Cor. 3: 8): "Een ieder zal loon ontvangen naar zijn arbeid", dus zeker niet naar de arbeid van een ander.

²¹ Volgens Roomse opvatting kan het overschot aan goede werken, dat door het vrome leven van de heiligen, kloosterlingen, enz . voortgebracht wordt, aan diegenen worden overgedragen, uitgedeeld en verkocht, die zelf niet voldoende "goede werken" kunnen opbrengen. Op een soortgelijke gedachte berust ook de "aflaat", waarbij het echter niet om een overdracht van verdiensten, maar van verschuldigde prestaties gaat.

b) Het kopen en verkopen van goede werken van anderen is waardeloos.

Men kon er zich bij neerleggen, indien zij voor andere mensen baden of hun werken als een voorbede aan God voordroegen. Aangezien zij daarmee echter niet anders handelen dan alsof zij iets konden weggeven, is het een schandelijke onderneming. En wat nog het allerergste is: zij geven hun werken weg, ofschoon zij van deze niet weten, hoe zij voor God gelden. Want God ziet niet de werken, maar het hart aan en het geloof, waardoor Hij ook bij ons werkt. Hieraan schenken zij in het geheel geen aandacht; zij bouwen slechts op de uitwendige werken en leiden zichzelf en iedereen om de tuin. Ja, zij gaan zelfs zover, dat zij de mensen bepraten, om bij het sterven een monnikspij aan te trekken; zij beweren n.l. dat wie in zulk een heilig kleed sterft, aflaat heeft van alle zonden en zalig wordt. Zo beginnen zij de mensen niet alleen met een andermans werken, maar ook met een andermans kleding zalig te maken.

Ik geloof dat, als men niet oppast, de boze geest hen nog zover zal brengen, dat zij de mensen door kloostervoeding, -behuizing en -begrafenis in de hemel brengen. God beware, welk met de handen te tasten duisternis is het, wanneer een monnikspij iemand rechtvaardig en zalig kan maken: Wat heeft men dan het geloof nog nodig? Laten wij dan maar allen monniken worden of allen in pijn sterven: Er zou op die manier heel wat laken mee gemoeid zijn, alleen al voor monnikspijen: Wees op uw hoede, wees op uw hoede voor de wolven in zulke schaapskieren; zij verscheuren en verleiden u!

c) Anderen kunnen ons slechts door hun voorbede ondersteunen.

Draag zorg ervoor, dat God ook bij u Zijn werk verricht, en dat u uw zaligheid slechts grondvest op de werken, die God in u alleen doet, en op geen andere, zoals u hier de maagd Maria ziet doen. Indien u u echter door de voorbede van anderen daartoe behulpzaam laat zijn, dan is dit goed en uitnemend: voor elkander moeten wij allen bidden en iets doen. Maar niemand mag zich zonder persoonlijke door God gewerkte daden op de werken van anderen verlaten, maar ieder moet met inspanning van alle krachten het oog gericht houden op zichzelf en op God, op geen andere wijze, dan als zouden hij en God alleen in de hemel en op de aarde zijn en alsof God met niemand dan met hem iets te maken zou hebben; dan kan hij ook zien op de werken van andere mensen.

2. De lof voor wat God doet is een dank voor dat, wat wij bezitten.

a) De persoonlijk ondervonden genade dringt ons, evenals die van anderen, tot lof.

Het tweede, dat Maria hier leert, is: een ieder moet de eerste willen zijn in het prijzen van God en moet de werken van God, die in hem zijn geschied, bekend maken en daarna God ook in de werken van anderen prijzen. Zo lezen wij in Handel. 15: 22, dat Paulus en Barnabas aan de apostelen verkondigden wat God door hen gedaan had en laatstgenoemden op hun beurt wat God door hen had verricht; precies zo deden zij (Luc. 24: 34 v.v.) na de opstanding van Christus, toen Hij hun was verschenen. Dan begint daar een gemeenschappelijk zich verheugen en prijzen, dat tot God zich verheft, waarbij elk de genade van de ander en toch de zijne het eerst prijst, ook al zou deze geringer zijn dan die van de ander; hij verlangt niet de eerste of de voorste te zijn ten aanzien van de goederen, maar in het prijzen en liefhebben van God. Want aan God en aan Zijn loutere vriendelijkheid hebben zij genoeg, moge ook de gave gering zijn. Zo echt eenvoudig is hun hart. De egoïsten en zelfzuchtigen daarentegen zien scheef en scheel, wanneer zij bemerken, dat zij met betrekking tot de goederen niet de hoogsten en de besten zijn; in plaats van te loven morren zij, omdat zij aan anderen

gelijk zijn of geringer, zoals diegenen in het evangelie van Mattheüs 20: 11 v.v., die tegen de huisvader mopperden, niet omdat hij hun onrecht deed, maar omdat hij hen in hun daggeld met de anderen gelijk stelde.

b) Een jaloers zich met anderen vergelijken verstikt de lof. Tegenwoordig treft men er velen aan, die Gods vriendelijkheid niet prijzen, omdat zij zien, dat zij niet precies zo veel bezitten als Petrus of een andere heilige of als deze of gene op aarde. Zij denken, dat, indien zij ook zoveel bezaten, zij ook wel God zouden willen loven en liefhebben; zij zien voorbij, dat zij toch ook met Gods goederen zijn overladen, waarvoor zij geen oog hebben, zoals lichaam, leven, verstand, bezit, eer, vrienden benevens de dienst, die de zon en alle schepselen hun bewijzen. Al zouden zij ook alle goederen van Maria bezitten, dan zouden zij toch daarin God niet erkennen en loven: Want, gelijk Christus in Lucas 16: 10 verklaart, "wie in het kleine en weinige getrouw is, die is ook in het grote en vele getrouw en wie in het weinige ontrouw is, die is ook in het vele ontrouw". Daarom hebben zij het verdiend, dat hun het vele en grote niet ten deel valt, omdat zij het kleine en weinige versmaden; zouden zij God in het kleine prijzen, dan viel hun ook het grote in overvloed ten deel. Dit komt daardoor: zij kijken naar boven en niet naar beneden. Wanneer zij naar beneden keken, dan zouden zij die wellicht nog niet voor de helft aan hen gelijk weltevreden zijn en Hem loven.

c) De waarachtig dankbare prijst God zowel voor veel als voor weinig.

Een vogel zingt en is vrolijk over wat hij kan, en moppert niet, dat hij niet kan spreken. Een hond springt vrolijk en is vergenoegd, ofschoon hij niet in het bezit is van verstand. Alle dieren zijn tevreden en dienen God met liefhebben en loven. Alleen het boze, zelfzuchtige oog van de mens, dat is onverzadelijk. En toch wil het er zich niet goed in voegen, dat het voldaan zou kunnen zijn, omdat het zo ondankbaar en hoogmoedig is; want het wil bovenaan zitten en als de beste gelden; het wil niet God eren, maar van Hem geëerd zijn.

Zo lezen wij, dat ten tijde van het concilie van Constanz twee kardinalen, toen zij over het veld reden, een herder zagen staan wenen. De ene kardinaal, een vriendelijk man, wou niet door rijden, maar de man troosten; hij reed op hem toe en vroeg hem, wat hem scheelde. Toen weende de herder luid en wilde het lange tijd niet zeggen, zodat de kardinaal ongerust werd. Eindelijk begon hij en wees naar een pad en sprak: "Daarom ween ik, dat God mij als zulk een heerlijk schepsel geschapen heeft en niet zo wanstaltig als de worm, en dat ik dit nooit heb ingezien en Hem nooit daarvoor dank en lof heb gebracht". De kardinaal keerde tot zichzelf in en was van het woord zó onder de indruk, dat hij van zijn muilezel viel; men moest hem binnendragen terwijl hij riep: "O heilige Augustinus, hoe naar waarheid hebt u gezegd, dat de eenvoudigen opstaan en onze plaats in de hemel innemen, en wij met onze geleerdheid leven bij vlees en bloed". Nu houd ik het ervoor, dat de herder noch rijk noch aantrekkelijk noch machtig is geweest; nochtans heeft hij Gods goederen aandachtig gadeslagen en daarvoor gedankt, dat hij meer in zich ontdekte dan hij heeft kunnen vermoeden.

III. Gods Zich inlaten met de menselijke nietigheid.

1. Maria gaat voor in de lofprijzing van Gods barmhartigheid.

a) Zij roemt het "haar aanzien" van God als Gods grootste daad.

Als het eerste werk van God in haar belijdt Maria, dat het het "aanzien" is. Dit is

tevens het grootste, waarvan al de andere afhangen en waaruit zij alle voortvloeien. Want waar het daartoe komt, dat God iemand Zijn gelaat toekeert, om hem aan te zien, daar is louter genade en zaligheid, daar moeten alle gaven en werken volgen. Zo lezen wij in Genesis 4: 4 v.v., dat God Abel en zijn offerande aanzag; maar Kaïn en zijn offer zag Hij niet aan. Vandaar ook de veelvuldige gebeden in het Psalmboek, dat God Zijn aangezicht tot ons wende, het niet verberge, het over ons late lichten enz. Dat Maria zelf het ook als het grootste beschouwt, dat bewijst zij hierdoor, dat zij zegt: "Zie, omdat God mij heeft aangezien zal het nageslacht mij zalig spreken".

b) In het loven van Gods haar-aanzien geeft zij God alleen de eer.

Let op de woorden: Zij beweert niet, dat men haar veel goeds zal nageven, haar deugd prijzen, haar maagdelijkheid of haar ootmoed verheffen of b.v. een versje op haar daad zal zingen; maar slechts hierom, dat God haar heeft aangezien, hierom zou men haar zalig noemen. Dat betekent toch: God zó volkomen de eer geven, dat volkomener niet mogelijk is. Daarom wijst zij ook op dit aanzien, door te zeggen: "Ecce enim, ex hoc... ", "Zie, van nu aan zullen mij zalig spreken", d.w.z. "vanaf de tijd, waarop God mijn nietigheid heeft aangezien, zal ik worden zalig gesproken". Hierdoor wordt zij niet geprezen, maar Gods genade over haar; integendeel, zij wordt zelfs vernederd en vernedert zichzelf, doordat zij zegt, dat God haar nietigheid heeft aangezien. Daarom roemt zij ook haar zaligheid, voordat zij de werken opnoemt, die God aan haar gedaan heeft, en schrijft alles volkomen hieraan toe, dat God haar nietigheid aanzag.

2. Maria wijst ons hiermede aan, hoe wij God op de juiste wijze in haar eren.

a) Juist geëerd wordt Maria, wanneer wij Gods aan haar betoonde genade prijzen.

Hieruit kunnen wij leren, op welke wijze men Maria moet eren en dienen. Hoe moet men tot haar spreken? Ga de woorden na, zo leren zij u zo te spreken: "O, gij zalige Maagd en Moeder Gods, hoe bent u zo volstrekt niets, gering en veracht geweest, en heeft God u nochtans zo bovenmate genadig en gunstig aangezien en grote dingen in u gewerkt. Geen daarvan bent u immers waard geweest, en ver en hoog boven al uw verdienste uit rijst de rijke, overvloedige genade van God in u. Heil u; zalig bent u, die zulk een God gevonden hebt, van nu aan tot in eeuwigheid". U behoeft niet te denken, dat, wanneer men haar zulk een genade onwaardig noemt, zij dit ongaarne hoort. Want zeker heeft zij niet gelogen, toen zijzelf haar onwaardigheid en nietigheid beleed, die God geenszins wegens haar verdienste, maar louter uit genade heeft aangezien.

b) Verkeerd wordt Maria geëerd, wanneer men haar eigen verdienste roemt.

Ongaarne luistert zij naar de dwaze praatjesmakers, die veel over haar verdienste prediken en schrijven. Dezen willen daarmee een bewijs geven van de grootheid van hun eigen kennis en beseffen niet, dat zij het "Magnificat" onderdrukken, de Moeder Gods logenstraffen en de genade van God kleineren. Want voor zoveel men haar waardigheid en verdienste toekent, voor zoveel doet men de goddelijke genade afbreuk en kleineert de waarheid van het "Magnificat". De engel groet haar ook alleen maar als de door God begenadigde²², en zegt, dat de Heere met haar is, waarom zij onder alle vrouwen gezegend is. Derhalve zijn diegenen, die haar zoveel lof en eer opdringen en dit alles aan haar toeschrijven, er niet ver vandaan, om uit haar een afgod te maken, alsof het er bij haar om begonnen was, dat men haar zou eren en van haar goeds verwachten: Terwijl zij het toch van de hand wijst en wenst, dat God in

²² De groet van de engel begint letterlijk naar de Latijnse Bijbel: "Gegroet zijt gij, die vol van de genade (Gods) zijt" (Luc. 1: 28).

haar geprezen worde en door haar ieder tot oprecht vertrouwen op Gods genade worde gebracht.

c) Maria wil ons niet tot haarzelf, maar alleen tot God leiden. Wie haar daarom op de rechte wijze eren wil, die mag haar niet afzonderlijk plaats en voor zich, maar moet haar voor God en diep beneden God plaats en haar "ledig" maken en het oog vestigen op haar nietigheid. Alsdan verwondere hij zich over Gods overvloedige genade, die zulk een gering en nietig mensenkind zo rijk en genadig aanziet, omvangt en zegent. Door deze aanblik moet u er dus toe gedrongen worden, om voor zulk een genade God lief te hebben en te loven, en moet u u er door laten aansporen, van zulk een God alle goeds voor u te verwachten, die geringe, verachte, nietige mensen zo genadig aanziet en niet versmaadt. Zo moet uw hart jegens God in het geloof, in de liefde en in de hoop worden versterkt. Wat schoners, meent u, kan haar ten deel vallen, dan wanneer u op zulk een wijze door haar tot God komt en 't aan haar leert, op God te vertrouwen en te hopen, ook indien u veracht en tot niets gemaakt wordt, in welk opzicht ook, in leven of sterven? Zij begeert niet, dat u tot Maria maar dat u door haar tot God komt. Aan de andere kant moet u leren vrezen voor al het hoge, waarnaar de mensen haken, wanneer u bemerkt, dat God zelfs bij Zijn eigen Moeder een voornaam uiterlijk noch aantrof noch begeerde.

d) De ervaring van haar genade maakt Maria tot een vertroostend voorbeeld. Maar de kunstenaars, die ons de zalige Maagd zodanig schilderen en op het doek brengen, dat niets verachtelijks aan haar valt op te merken, maar louter schoons en verhevens, wat doen zij anders dan dat zij ons alleen voor de Moeder Gods en niet voor God Zelf plaats en? Hierdoor maken zij ons beschroomd en angstig en verbergen het vertroostend genadebeeld: zoals men in de vastentijd de beelden verbergt²³. Want dan is geen voorbeeld meer voorhanden, waardoor wij ons kunnen troosten, maar wordt zij boven alle voorbeelden uitgeheven. En toch zou en wou zij graag het allervoornaamste voorbeeld van de genade van God zijn, om de ganse wereld jegens de goddelijke genade tot vertrouwen, tot liefde en tot lof aan te sporen; alle harten moesten door haar zulk een vertrouwen op God verwerven, dat zij met volkomen overtuiging zouden kunnen zeggen: "O, u zalige Maagd en Moeder Gods, welk een grote troost heeft God ons aan u getoond, omdat Hij uw onwaardigheid en nietigheid zo genadig heeft aangezien; hierdoor kunnen wij ons ook in de toekomst bewust worden, dat Hij naar dit voorbeeld ook ons arme, nietige mensen niet zal verachten, maar genadig zal aanzien".

e) Het geloof zoekt bij Maria een voorbeeld, het bijgeloof hulp. Wat denkt u? David, Petrus, Paulus, Maria Magdalena en hun gelijken zijn door de grote genade, die hun, zonder dat zij het waard waren, tot troost van alle mensen is gegeven, voorbeelden, om het vertrouwen en het geloof in God te versterken. Verdient dan ook niet de zalige Moeder Gods terecht als zulk een voorbeeld voor de gehele wereld te gelden? Weliswaar kan zij het niet zijn voor de overdadige lofredenaars en de nutteloze praatjesmakers, die niet in staat zijn, op grond van dit vers duidelijk te maken, hoe bij haar de overweldigende rijkdom van God met haar diepe armoede, de goddelijke eer met haar nietigheid, de goddelijke waardigheid met haar verachtelijkheid, de goddelijke grootheid met haar geringheid, Gods goedheid met haar gebrek aan verdienste, Gods genade met haar onwaardigheid zich hebben verenigd.

²³ In de vastentijd werden de beelden in de R.K. kerk bedekt.

Daaruit zou in vol vertrouwen geneigdheid en liefde tot God voortvloeien; met deze bedoeling zijn dan ook haar leven en daden en die van alle heiligen beschreven. Maar thans vindt men heel wat mensen, die bij haar als bij een godheid hulp en troost zoeken, zodat ik vrees, dat er tegenwoordig meer afgoderij in de wereld is, dan er ooit heeft bestaan. Dit moge voor ditmaal voldoende zijn.

3. Maria weet zich van geslacht tot geslacht zalig geprezen.

a) Nooit zal het aan zulken ontbreken, die Gods aan haar betoonde genade prijzen. Het Latijnse "omnes generationes" heb ik vertaald met "kindskinderen", ofschoon het letterlijk betekent "alle geslachten". Dit laatste blijft echter zo onduidelijk, dat velen zich met de vraag hebben bezig gehouden, in hoeverre het juist is, dat "alle geslachten haar zalig heten", waar immers Joden, heidenen en vele slechte Christenen haar onteren of voor het minst het toch afwijzen, haar zalig te noemen; dat komt daardoor, dat zij onder het woordje "geslacht" de gehele mensheid verstaan. Hier betekent het veeleer: de op de natuurlijke geboorte berustende volgorde, zoals de één na de ander geboren wordt: vader, zoon, kleinzoon en voorts ieder verder lid vormen een geslacht. Zo bedoelt de maagd Maria niets anders dan dat haar lof ook zal voortduren van het ene geslacht op het andere, zodat er géén tijd zal komen, waarin haar geen lof ten deel vallen zal. En dit verduidelijkt zij door te zeggen: "Zie, van nu aan alle geslachten"; d.w.z. "nu neemt het een aanvang en 't duurt voort van geslacht tot geslacht".

b) Zij wordt "zalig gemaakt", wanneer Gods werk aan haar wordt geprezen. Ook het woordje "makariusi" gaat in zijn betekenis verder dan "zalig spreken"; het betekent "zaligen" of "zalig maken". Het moet dus niet alleen met praten of woorden gebeuren of door knieën te buigen, het hoofd te buigen, de hoed af te nemen, beelden te maken, kerken te bouwen²⁴ - dat doen immers ook de slechten uitnemend -; maar daarvoor zijn alle krachten en' volkomen oprechtheid nodig. Dit geschiedt, wanneer het hart (zoals boven is gezegd) door haar nietigheid en Gods genadig aanzien om harentwil vreugde en welgevallen in God verkrijgt en men van ganser harte spreekt of denkt: "O u zalige maagd Maria". Zulk een "zaligen" is, gelijk wij hebben gehoord, voor haar het rechte eerbetoon.

²⁴ In al deze uiterlijke vormen trad de Mariaverering naar voren: in de prediking en in geschriften, in gebed en lofgevang, in afbeeldingen van de "Moeder Gods" en het bouwen van kerken, aan haar gewijd.

VIERDE DEEL

Persoonlijke lofprijzing van Gods tijdelijke werken en gaven.

4. *Want Hij heeft grote dingen aan mij gedaan, Hij, Die machtig en Wiens Naam heilig is.*

Inleiding: Eerst ná het roemen der genade komt de lof der gaven.

Hier zingt zij samenvattend van alle werken, die God aan haar gedaan heeft, en neemt daarbij een juiste volgorde in acht. In het voorafgaande vers heeft zij over het feit, dat God haar aangezien heeft en van Zijn genadige wil over haar gezongen, hetgeen trouwens, gelijk gezegd, het grootste en voornaamste stuk van alle genade is; hier zingt zij van werken en gaven. Want weliswaar geeft God aan verscheidene mensen vele goederen en tooit hen er sierlijk mede; Hij werpt Zijn gaven onder de grote massa; maar dat betekent nog niet, dat Hij hen genadig aanziet. De goederen zijn slechts geschenken van tijdelijke aard, maar Zijn genadig aanzien is de erfenis, die eeuwig blijft, zoals Paulus zegt in Rom. 6: 23: "De genade is het eeuwige leven". In de goederen geeft Hij het Zijne, in het genadig aanzien geeft Hij Zichzelf; in de goederen ontvangt men Zijn hand, maar in het genadig aanzien ontvangt men Zijn hart, Zijn Geest, Zijn zin en Zijn wil: daarom schrijft de zalige Maagd het grootste en eerste aan het "aanzien" toe. Zij zegt niet allereerst: "Alle kindskinderen zullen mij zalig prijzen, omdat Hij aan mij zo grote dingen gedaan heeft"; hiervan spreekt immers dit vers. Maar zij zegt eerst: "Dat Hij naar mij, nietig mensenkind, en naar mijn nietigheid heeft gezien"; daarvan spreekt het voorafgaande vers. Waar een genadige wil aanwezig is, daar zijn ook gaven; maar niet is er omgekeerd ook reeds een genadige wil aanwezig, waar de gaven zijn. Derhalve is het juist, dat dit vers pas volgt op het voorafgaande. Zo lezen wij in Genesis 25: 5 v.v., dat Abraham aan de kinderen van zijn bijvrouwen geschenken gaf; maar Isaäk, de echte zoon van de echte huisvrouw Sara, schonk hij het gehele erfgoed. Zo begeert God, dat Zijn echte kinderen hun troost niet zoeken in Zijn goederen en geschenken, al mogen deze zo groot en zo talrijk zijn als zij willen, van geestelijke en van stoffelijke aard; maar hun troost moet liggen in Zijn genade en in Hemzelf, zonder daarom de gaven te verachten.

I. De ervaring van de werken en de goederen, die van God komen.

1. *Het grote, dat God doet, eist een lof van het hart, niet van woorden alleen.*

a) Met weinige woorden prijst Maria het grote, dat God aan haar deed.

Zij somt de goederen ook niet één voor één op, maar in één woord vat zij ze alle samen, door te zeggen: "Hij heeft grote dingen aan mij gedaan", d.w.z. "Het is alles groot, wat Hij aan mij gedaan heeft". Daarmede leert zij ons, dat hoe groter de innerlijke vroomheid is, des te minder woorden zij gebruikt. Want Maria gevoelt, dat zij het onmogelijk in woorden kan weergeven, zoals zij het zelf begeert en graag zou willen. Daarom zijn deze weinige woorden van de geest te allen tijde zo groot en diep, dat niemand ze begrijpen kan, dan hij, die ten minste voor een deel dezelfde geest bezit; maar aan hen, die deze geest missen, schijnen zulke woorden beslist onbetekenend toe en helemaal zonder sap en smaak, terwijl zij met vele woorden en grote drukte hun zaken afdoen. Zo leert ons ook Christus in Mattheüs 6: 7, dat wij, wanneer wij bidden, niet vele woorden moeten gebruiken; want zulks doen de

ongelovigen, die denken, dat zij terwille van hun vele woorden zullen worden verhoord. Op deze wijze treft men tegenwoordig in alle kerken veel klockgelui, muziek, gezang, geroep en geles aan, maar ik vrees, heel weinig lof aan God; want, zoals Hij in Joh. 4: 24 zegt: Hij wil in geest en in waarheid geprezen zijn.

b) Met vele woorden, die niet uit het hart komen, wordt God onteerd.

Salomo zegt in Spr. 27: 14: "Wie zijn naaste met luider stemme prijst en daartoe vroeg opstaat, moet als een lasteraar beschouwd worden"; immers hij maakt de zaak verdacht, omdat iedereen denkt, dat hij een slechte zaak wil vergoelijken; doordat hij echter zo heftig te werk gaat, maakt hij de zaak alleen maar erger. Wie omgekeerd zijn naaste met luider stemme lastert en daarbij 's morgens vroeg opstaat (d.w.z. niet traag is, een grote ijver aan de dag legt), kan als een lofredenaar beschouwd worden. Want dan meent men: het is niet waar, hij doet het uit haat en boosaardigheid; daarmee maakt hij zijn eigen zaak slechter en die van zijn naaste beter. Precies zo is het ook, wanneer men God meent te loven met veel woorden, geroep en klockgelui; dan doet men net, alsof Hij doof was of nergens van wist, als moesten wij Hem wakker maken en onderrichten²⁵. Zulk een valse voorstelling van God strekt Hem meer tot smaad en oneer dan tot lof. Daarentegen staat het anders, wanneer iemand Zijn goddelijke daden diep in het hart wel overlegt en ze met bewondering en dank gadeslaat; dan uit hij zich met geestdrift en hij zucht meer dan dat hij spreekt; de woorden breken dan vanzelf in een vloed te voorschijn, niet van tevoren overdacht en geordend, zodat als het ware de geest mee uitstroomt en de woorden leven, handen en voeten krijgen, ja dat tegelijkertijd het gehele lichaam in heel zijn levensvolheid en in al zijn leden gaarne zou willen spreken. Dat is eerst recht God prijzen in geest en in waarheid; daar zijn de woorden louter vuur, licht en leven, zoals David in Psalm 119: 140 zegt: "Heere, het spreken over U is gans vurig"²⁶. Voorts (Psalm 119: 171): "Van mijn lippen zal Uw lof opbruisen"²⁷, precies zoals heet water als het kookt overloopt en opbruist, omdat het vanwege de grote hitte het in de ketel niet meer kan uithouden. In deze geest zijn ook alle woorden van de zalige Maagd in dit lied slechts weinig in aantal, maar toch diep en groot. Zulke mensen noemt Paulus in Romeinen 12: 11: spiritu ferventes, "die geestelijk vurig zijn en bruisen", en hij leert ons, ook van zodanige geest te zijn.

2. Als Gods grote daad verheerlijkt Maria deze, dat zij "Moeder Gods" is geworden.

a) Doordat zij Moeder Gods werd, ervoer zij het allergrootste.

De "grote dingen" zijn niets anders dan dat Maria Moeder Gods is geworden. In deze zaak zijn haar zo vele en grote goederen gegeven, dat niemand ze begrijpen kan; want daaruit vloeit alle eer en alle zaligheid voort, daarvan komt het, dat zij temidden van het ganse menselijk geslacht boven allen een persoon is, geheel enig in haar soort. Want niemand is aan haar gelijk, omdat zij met de hemelse Vader een kind, en wel zulk een kind bezit. En zelf kan zij het wegens zijn overweldigende grootheid geen naam geven en moet het erbij laten, dat zij in haar opbruisende geestdrift losbreekt, dat het grote dingen zijn, die men in woorden noch vertolken noch vatten kan. In één woord heeft men daarom al haar eer samengevat: wanneer men haar namelijk Moeder Gods noemt; niemand is in staat iets groters over haar of tot haar te zeggen, ook al zou hij net zoveel tongen hebben als er loof en gras, sterren aan de hemel en zand aan de

²⁵ Luther zinspeelt hier wel op de roepende Baälpriesters op de Karmel en de spot van Elia met hen (1 Kon. 18: 21 v.v.).

²⁶ Naar de Latijnse vertaling (Vulgaat): Ignitum eloquium tuum vehementer.

²⁷ Eveneens naar de Latijnse overzetting: Eructabant labia mea hymnum.

zee is. Het is nodig ook in het hart te overleggen, wat het betekent, Moeder Gods te zijn.

b) Uit genade, niet door verdienste is Maria Moeder Gods geworden.

Zij schrijft het ook geheel aan de genade van God en niet aan haar eigen verdienste toe. Want ofschoon zij zonder zonden is geweest, overtreft deze genade toch alles zózeer, dat zij haar geenszins waardig geweest is. Hoe zou een schepsel waardig zijn, Moeder Gods te zijn? Weliswaar praten vele schrijvers in dit verband veel over Maria's waardigheid voor zulk moederschap. Maar ik voor mij heb meer vertrouwen in haar dan in hen. Zij zegt, dat haar nietigheid is aangezien en niet, dat God haar dienst daarmede bekroond heeft, maar: "Hij heeft grote dingen aan mij gedaan. Uit Zichzelf heeft Hij het gedaan, zonder een dienst mijnerzijds". Immers haar leven lang heeft zij er nooit aan gedacht, laat staan zich daarop voorbereid en toegerust, dat zij Moeder Gods zou worden. Deze boodschap kwam, zoals Lucas schrijft (1: 29), geheel onvoorzien tot haar. Een verdienste daarentegen staat tegenover haar beloning niet onvoorbereid, maar is er ten zeerste op bedacht en op ingesteld.

c) Daarom is het zaak, Gods genade, niet Maria's waardigheid te prijzen.

Dat men echter in het "Regina coeli laetare etc."²⁸ zingt: "Die u verdiend hebt te dragen...", en op een andere plaats: "Die te dragen u waardig bent geweest", bewijst niets. Men zingt immers deze woorden ook van het heilige kruis²⁹, dat toch uit hout bestond en niets "verdienen" kon. Dit moet aldus opgevat worden: zou zij Moeder Gods zijn, zo was het nodig, dat zij vrouw was, maagd, van het geslacht van Juda, en dat zij de boodschap van de engel geloofde; want daartoe moest zij geschikt zijn, zoals de Schrift van haar heeft gezegd. Precies zoals het hout overigens geen verdienste en geen waardigheid heeft bezeten dan dat het voor het kruis bruikbaar en door God daarvoor bestemd was, zo heeft zij geen andere waardigheid voor dit moederschap gehad dan dat zij daartoe geschikt en bestemd is geweest. Want het moest louter en alleen genade zijn en niet een beloning worden, opdat men niet, door haar te veel toe te schrijven, Gods genade, lof en eer te kort zou doen.

d) Men mag van de verering van Maria geen afgoderij maken.

Het is beter, dat men Maria tekort doet dan Gods genade, ja men kan haar volstrekt niet te veel te kort doen, daar zij evenals alle schepselen uit niets geschapen is. Maar aan Gods genade doet men al gauw te veel afbreuk; dat is gevaarlijk en Maria doet men er geen genoegen mee. Het is waarlijk nodig, dat men maat houdt en dat men het met eretiteln niet te ver drijft en haar Koningin des hemels noemt. Dat is wel juist; maar daarom is zij toch nog geen afgod, dat zij in staat zou zijn iets te geven of te helpen, zoals velen denken, die meer tot haar dan tot God roepen en hun toevlucht nemen. Zij geeft niets, maar God alleen, zoals het onmiddellijk in het volgende wordt gezegd.

II. Alle werken en goederen worden tot God Zelf teruggebracht.

1. God is de Enige, die macht heeft, Hij de alleen werkzame.

²⁸ Aldus de aanhef van een Latijnse kerkzang uit de 14de eeuw ("Koningin des hemels, verheug U... ").

²⁹ Zinspeling op een strofe uit de hymne "Vexilla regisprodeunt" (des Konings standaard gaat vooruit), voorkomend in het Breviarium Romanum, welke op Goede Vrijdag in de R.K. kerken wordt gezongen. Van het kruishout wordt in dit lied gezegd: "Electa digno stip ite tam sancta membra tangere" (uw stam werd waardig geacht, om zulke heilige ledematen aan te raken).

a) Maria ontzegt aan alle schepselen de macht en geeft ze aan God.

"Hij, die machtig is". Hiermede ontnemt zij alle macht en kracht aan alle schepselen en geeft ze aan God alleen. Van zulk een jong, klein meisje is dat wel een hoogst vermetele "roof": zij verstout zich met één woord alle machtigen zwak, alle geweldigen krachteloos, alle wijzen tot dwazen en alle beroemdheden te schande te maken, en uitsluitend aan de enige God alle macht, daad, wijsheid en roem toe te kennen. Want het woordje "Hij, die machtig is" wil zo veel zeggen als: Er is niemand, die iets doet, maar God alleen werkt, gelijk Paulus Ef. 1: 11 zegt, alles in allen: ook de werken van alle schepselen zijn werken Gods. In deze zin zeggen wij ook in de geloofsbelijdenis: "Ik geloof in God de Vader, de Almachtige". Hij is almachtig, zodat in allen en door allen en boven allen niets werkt dan Zijn macht alleen. Aldus zingt ook de moeder van Samuël, Hanna, 1 Sam 2: 9: "Niemand is in staat iets uit eigen vermogen te doen". En Paulus zegt 2 Cor. 3: 5: "Wij zijn niet bekwaam van onszelf iets te denken, maar alles waartoe wij bekwaam zijn is uit God". Dit is een zeer verheven geloofsartikel, waarin veel is opgesloten; het slaat alle hovaardij en vermetelheid, alle overmoed, roem, vals vertrouwen in één slag neer en verheft God alleen; ja, het wijst de reden aan, waarom God alleen verheven moet worden: namelijk omdat Hij alle dingen doet. Dat is gemakkelijk gezegd, maar moeilijk om te geloven en in het leven toe te passen. Want lieden, die dit in praktijkbrenger, zijn echt vreedzame, kalme, eenvoudige mensen; zij eisen niets voor zich op en beseffen duidelijk, dat het niet hun, maar God toebehoort.

b) Maria weet, dat Gods macht niet rust, maar te allen tijde werkt.

Zo komt nu het gevoelen van de heilige Moeder Gods in deze woorden uit: Van al deze grote zaken en goederen is niets het mijne, maar Hij, die alleen alle dingen doet en Wiens macht in alles alleen werkt, Hij heeft aan mij zulke grote dingen gedaan. Want het woordje "machtig" slaat hier niet op een macht, die in werkeloze rust verkeert, zoals men van een aards koning zegt, dat hij machtig is, ook wanneer hij stil zit en niets uitvoert; maar op een macht, die werkt en voortdurend bezig is, die onophoudelijk werkt en aan de gang is. Want God rust niet, maar werkt zonder ophouden, zoals Christus zegt in Joh. 5: 17: "Mijn Vader werkt tot nu toe, en ik werk ook". In deze geest zegt ook Paulus in Ef. 3: 20: "Hij is machtig meer te doen, dan wij bidden, d.w.z. Hij doet altijd meer dan wij bidden; dat is Zijn aard, zo handelt Zijn macht". Daarom zei ik: Maria wil geen afgod zijn. Zij doet niets; God doet alles. Men moet haar aanroepen, dat God om harentwil geeft en doet, waarom wij bidden; in dezelfde geest moeten ook alle andere heiligen aangeroepen worden, opdat (ja waarlijk:) het werk steeds uitsluitend de zaak van God blijft³⁰.

2. God is de Enige, Wie eer toekomt, de Alleenheilige.

a) Omdat God alles werkt, geeft Maria Hem alleen eer.

Daarom voegt Maria er nog iets aan toe met te zeggen: "En heilig is Zijn Naam" d.w.z. "Evenmin als ik het werk voor mij opeis, evenmin eis ik de naam en de eer voor mij op". Want Hem alleen komt de eer en de naam toe, die het werk doet. Het is onbillijk, dat de één het werk doet en de ander daarvan de naam heeft en zich daarom laat eren. Ik ben slechts de werkplaats, waarin Hij werkt, maar ik heb niets tot het werk bijgedragen. Daarom ook moet niemand mij loven en mij de eer geven, dat ik

³⁰ Het onderscheid, waarvan Luther hier uitgaat tussen "aanroepen" van en "bidden" tot de heiligen, heeft hij later volkomen laten vallen.

Moeder Gods ben geworden, maar God en Zijn werk moet men aan mij eren en prijzen. Het is voldoende, dat men zich met mij verheugt en mij zalig prijst, omdat God mij heeft gebruikt, deze Zijn werken in mij te verrichten.

Merk op, hoe volledig zij alle dingen tot God terugleidt; hoe zij in 't geheel geen werk, geen eer, geen roem voor zichzelf opeist. Zij gedraagt zich nog juist als vroeger, toen zij niets daarvan bezat, vraagt ook niet méér naar eer dan vroeger; zij zet geen hoge borst op, laat er zich niet op voorstaan, bazuïnt het niet uit, dat zij Moeder Gods is geworden, verlangt geen eerbewijs, maar gaat als te voren in huis haar gang, melkt de koeien, kookt, wast de borden, veegt en is in de weer, zoals dit aan een dienstmeisje of huismoeder past, met geringe en eenvoudige werkzaamheden, als lieten zulke overweldigende goederen en genadeblijken haar onverschillig. De vrouwen en de burenen beschouwen haar niet als voorname dan vroeger; dat verlangt zij ook niet; maar blijft een arme burgervrouw te midden van de grote massa van de kleine lieden. O, welk een eenvoudig, rein hart is dat, welk een wonderbaar mensenkind is dat: Hoe zijn daar zo grote dingen verborgen onder zo nederige gedaante: Hoevelen zijn met haar in aanraking gekomen, hebben met haar gesproken, gegeten en gedronken, die haar misschien veracht en voor een doodgewone, arme, simpele burgervrouw hebben gehouden, terwijl zij vol ontzag tegen haar zouden hebben opgezien, indien zij zó iets van haar hadden geweten.

b) Gods Naam wordt aangetast, wanneer men zichzelf roemt.

Dit betekent nu: "Zijn Naam is heilig". Want "heilig" betekent, wat afgezonderd is en aan God toebehoort, wat men niet aanraken en bevleken, maar in ere houden moet. "Naam" daarentegen wil zeggen een goede reputatie, roem, lof en eer. Zo moet ieder zich verre houden van de Naam van God en hem niet aantasten en zich hem toeëigenen. In verband hiermede staat in Ex. 30: 25 v.v. met zinnebeeldige betekenis, dat op Gods bevel door Mozes een kostbare heilige zalf werd gemaakt en dat het strenge gebod werd uitgevaardigd, dat niemand daarmede zijn lichaam mocht zalven. Dat betekent, dat niemand zich Gods Naam mocht toekennen; want dit is Gods Naam ontheiligen, wanneer wij onszelf laten roemen of eren of aan onszelf een welbehagen hebben en ons om onze werken of goederen roemen, zoals de wereld het doet, die Gods Naam voortdurend ontheiligt en ontwijdt. Nee, evenals de werken alleen Gods eigendom zijn, zo moet ook de naam Hem alleen voorbehouden blijven, en allen, die aldus Zijn Naam heiligen en afstand doen van eer en roem, die houden Hem recht in ere. Daarom worden zij daardoor ook geheiligd, zoals in Ex. 30: 29 staat geschreven, dat de kostbare zalf zo heilig was, dat zij alles heiligde, waarmede zij in aanraking kwam. D.w.z.: wanneer Gods Naam door ons geheiligd wordt, en wij geen werk, geen roem, geen zelfbehagen voor ons opeisen, dan wordt Hij recht geëerd. Dan raakt Hij ons aan en heiligt ons.

c) Wanneer mensen ons eren, moeten wij toch aan God de eer laten.

Daarom is het zaak, hier waakzaam te zijn, omdat wij het op aarde niet zonder Gods goederen kunnen stellen, en daardoor ook niet zonder naam en eer. Indien iemand ons prijst en daardoor een (goede) naam verschaft, dan moeten wij op het voorbeeld van de Moeder Gods letten en steeds bereid zijn, met dit vers (v. 49) daarop te antwoorden. Wij moeten van de eer en de lof een goed gebruik maken en openlijk zeggen of toch tenminste in het hart denken: "O Heere God, het is Uw werk, dat geprezen en geroemd wordt, laat ook U daarvoor de naam zijn. Niet ik, o Heere, maar U hebt dit gedaan, die in Uw macht alle dingen doet, en heilig is Uw Naam". Zo moet men de lof en de eer niet afwijzen, alsof ze een onrecht waren, noch ze verachten,

alsof ze niets waren, maar men moet ze niet voor zich opeisen, als gold het een al te edel, kostbaar ding; men moet Hem, die in de hemel is, laten wat Hem toebehoort. Zie, dat leert dit voortreffelijke vers. Hiermede is tevens het antwoord gegeven, indien iemand vraagt, of niemand een ander eren mag. Ja, Paulus zegt, dat wij ons daarin moeten beijveren, dat de één de ander voorkomt in eerbetoning, Rom. 12: 10. Maar niemand mag het eerbewijs aanvaarden, als zou het hem gelden of het daarbij laten, maar men moet het heiligen en God toewijden, Wie het toebehoort, met alle goed en werk, waaruit de eer voortspruit. Niemand immers mag een oneerbaar leven leiden. Indien nu iemand eerbaar moet leven, dan kan er de eer niet ontbreken; maar gelijk het eerbare leven Gods gave is, zo zij ook de naam uitsluitend Zijn eigendom, heilig en niet besmet door ingenomenheid met zichzelf. Dat bidden wij in het onze Vader: "Uw Naam worde geheiligd".

VIJFDE DEEL

Algemene lofprijzing van Gods tijdelijke werken en gaven.

5. *En Zijn barmhartigheid duurt van geslacht tot geslacht bij degenen, die Hem vrezen.*

Inleiding: Overzicht over de werken Gods aan de mens.

a) Gods werken gelden alle "geslachten", kind en kinds kinderen.

Wij moeten aan de Schrift gewend raken, die onder "geslachten" de opeenvolging van de natuurlijke voortbrenging of geboorte verstaat, dat namelijk steeds weer de ene mens uit de andere geboren wordt, zoals reeds boven is gezegd. Daarom is het woord "geslachten" niet voldoende; ik weet echter nu eenmaal geen beter. Wij immers bedoelen met "geslacht" de familie en onderlinge bloedverwantschap. Hier echter betekent het de natuurlijke opeenvolging van vader tot kinds kinderen, zodat ieder lid van deze opeenvolging een "geslacht" heet; de volgende vertaling is, dunkt mij, dan ook niet onjuist: "En Zijn barmhartigheid duurt van kind tot kind bij degenen, die Hem vrezen". Deze spreekwijze is in de Schrift zeer gangbaar; zij heeft haar oorsprong in de woorden, die God op de berg Sinaï bij het eerste gebod tot Mozes en het ganse volk aldus heeft gesproken: "Ik ben Uw God, sterk en ijverig, Die de zonden der vaderen aan de kinderen straft tot in het derde en vierde geslacht bij degenen, die Mij haten, en ben barmhartig in vele duizenden geslachten bij degenen, die Mij liefhebben en Mijn geboden houden" (Ex. 20: 5 v.v.).

b) Maria prijst nu Gods werken met het oog op alle mensen.

Nadat Maria thans klaar is met zingen van zichzelf en van de goddelijke goederen, speciaal aan haar geschonken, en God daarvoor geprezen heeft, gaat zij nu al die werken door, die God bij alle mensen in 't algemeen werkt, en zingt Hem ook daarom toe; zij doet ons de werken, de aard, de natuur en de wil van God recht kennen. Vele hoogontwikkelde mensen en wijsgeren hebben zich daarmede eveneens bezig gehouden; zij zouden gaarne hebben geweten, wie God toch was, en hebben veel over Hem geschreven, de één zus en de ander zo; maar allen hebben zich daarin verblind en hebben de rechte blik niet verworven. En waarlijk, het grootste in hemel en op aarde - wanneer het iemand kan ten deel vallen - is, dat men God recht kent. De Moeder Gods leert het hier zeer juist, wanneer iemand haar wil verstaan; het komt overeen met wat zij ook boven aan en in zichzelf leert. Hoe kan men evenwel God beter kennen dan uit Zijn eigen werken? Wie Zijn werken recht kent, die kan zich in de kennis van Zijn natuur, van Zijn wil, van Zijn hart en gezindheid niet vergissen. Daarom is het een kunst, Zijn werken te kennen.

c) Deze werken Gods aan de mensen zijn zesvoudig van aard.

En om het samen te vatten, telt Maria zes goddelijke werken aan zes soorten mensen in deze vier verzen (v. 50 - 53) achtereenvolgens op en deelt de wereld daarbij in twee delen; aan elke kant zijn het drie werken en drieërlei soort mensen, en het ene deel staat steeds tegenover het andere deel. Nu laat zij zien, wat God aan beide kanten doet, en beeldt Hem zo uit, dat Hij niet beter uitgebeeld kan worden.

Deze indeling is in schone volgorde samengesteld en steunt op verscheidene plaatsen van de Schrift, met name Jeremia 9: 23 v.v., waar God aldus spreekt: "Geen wijze beroeme zich op zijn wijsheid; geen machtige beroeme zich op zijn macht; geen rijke

beroeme zich op zijn rijkdom. Maar wie roemen wil, die beroeme zich daarop, dat hij Mij kent en weet, dat Ik een God ben, Die barmhartigheid, gericht en gerechtigheid op aarde oefen. Zo behaagt het Mij, spreekt God". Dit is een prachtige tekst, die overeenstemt met dit gezang van de Moeder Gods. Hier zien wij tevens, dat God alles, wat de wereld bezit, in drie delen splitst: in "wijsheid", "macht" en "rijkdom", en dat Hij dat alles aan stukken breekt doordat Hij zegt, dat men er zich niet op moet beroemen, want dan zal men Hem niet vinden, en dat Hij er ook geen behagen in heeft. Drie andere dingen stelt Hij daar tegenover: "barmhartigheid", "gericht", "gerechtigheid". "Daar ben Ik", zegt Hij; "ja, Ik volvoer dat alles; zo nabij ben Ik: Ik volvoer het niet in de hemel, maar op aarde; daar vindt men Mij. Wie Mij daaruit kent, die kan daarop zich wel beroemen en laten voorstaan. Want is hij niet wijs, maar arm van geest, dan is Mijn barmhartigheid met hem; is hij niet sterk, maar wordt hij onderdrukt, zo zal Mijn gericht hem redden. Is hij niet rijk, maar arm en behoeftig, zo is bij hem zo veel te meer van Mijn gerechtigheid".

d) Gods werken hebben betrekking op wijsheid, macht en rijkdom.

Onder "wijsheid" vat Hij alles wat er aan geestelijke goederen en edele gaven bestaat, samen, op grond waarvan een mens welbehagen, roem en een hoge dunk kan bezitten, zoals het volgende vers zal laten zien, bijvoorbeeld verstand, rede, wijsheid, vermogen, rechtschapenheid, deugd, een behoorlijk leven; kortom, alles wat in de ziel is, wat men goddelijk en geestelijk noemt, hoe verheven gaven het ook mogen zijn, zonder dat het God Zelf is. Onder "macht" vat Hij samen alle overheidsfuncties, adellijke rang, vriendschap, waardigheid en eer; daarbij kan het gaan om macht over tijdelijke of geestelijke goederen en in staat of in kerk, benevens alle rechten, vrijheden en voordelen, die daaraan verbonden zijn. In de Schrift is weliswaar geen sprake van "geestelijke overheid of macht", maar slechts van dienstbaarheid en onderdanigheid³¹. Onder "rijkdom" is begrepen gezondheid, schone gestalte, genoeg, sterkte en alles wat aan uitwendig goed het lichaam ten deel kan vallen. In tegenstelling hiermede staan nu drie andere soorten van mensen: de armen van geest, de onderdrukten en de lichamelijk behoeftigen. Nu willen wij de zes werken en stukken achtereenvolgens beschouwen.

Het eerste werk van God.

De barmhartigheid.

I. Gods eerste werk is de gave van Zijn genade aan de geestelijk armen. Daarvan spreekt dit vers (v. 50): *Zijn barmhartigheid duurt van kind tot kind bij degenen, die Hem vrezen.*

1. *Gods geestelijke goederen zijn voor de mens geen aanleiding tot eigen roem.*

a) Die zichzelf handhaven zijn van alle vreze Gods verre.

Maria begint bij het hoogste en het grootste, n.l. bij de geestelijke, inwendige goederen; deze maken immers tevens ook de hoogmoedigste, hovaardigste, halsstarrigste mensen op aarde. Geen rijke en geen machtige is zo opgeblazen en onbeschaamd als zulk een waanwijze; deze voelt zich en beeldt zich in, dat hij gelijk heeft en dat hij de zaak goed begrijpt en dat hij wijzer is dan andere mensen. Vooral

³¹ Terloops komt Luther hier in verzet tegen wat zich in de R.K. Kerk de geestelijke overheid noemde.

indien het zaak wordt, dat hij moet toegeven en ongelijk erkennen, dan is hij zo overmoedig en aan alle godsvrucht gespeend, dat hij zich erop waagt te beroemen, dat hij niet dwalen kan, dat God aan zijn zijde staat en de anderen de duivel toebehoren; en hij waagt het zich op Gods gericht te beroepen. Krijgt hij daartoe de gelegenheid en de macht, dan trekt hij erop los en zet hij zijn wil door: hij vervolgt, veroordeelt, lastert, wort, verjaagt, verdelgt allen, die hem weerstaan; én achteraf zegt hij dan, dat hij het gedaan heeft om God te dienen en te eren, en is hij van zijn verdienste en zijn recht op dank voor God zó vast overtuigd, dat de engelen in de hemel nauwelijks zó overtuigd zijn. O, welk een grote opgeblazenheid is dat: O, hoe menigmaal handelt de Schrift over zulke lieden, hoe verschrikkelijk bedreigt zij hen; maar zij voelen het nog minder dan het aambeeld van de smid de hamerslagen voelt. En in dit deel gaat het om een belangrijke, wijdverbreide zaak.

b) Op vele plaatsen verwerpt de Bijbel zulke hoogmoedige mensen.

Van deze mensen zegt Christus Joh. 16: 2: "De tijd zal komen, dat zij, die u doden en verjagen, zullen menen, dat zij God een grote dienst bewijzen". En Ps. 10: 5 v.v. zegt van de menigte van diezelfde mensen: "Zij overweldigt al haar wederpartijders en spreekt: mij zal geen kwaad overkomen", als wou zij zeggen: Ik heb gelijk, ik handel goed; God zal mij daarvoor een grote beloning geven enz. Zulk een volk was Moab, waarvan Jer. 48: 29 v.v. en Jes. 16: 6 verklaart: "Wij hebben van Moab gehoord, dat hij bovenmate hoogmoedig is; zijn hoogmoed, zijn opgeblazenheid, zijn vermetelheid, zijn hovaardij, en zijn toorn zijn groter dan zijn macht". Daaruit zien wij, dat zulke mensen uit grote overmoed gaarne meer zouden doen dan zij kunnen. Zo'n volk waren de Joden in hun houding tegenover Christus en de apostelen. Zulke mensen waren de vrienden van Job, die overmatig wijs tegen hem redeneerden en God luid prezen en predikten. Zulke mensen luisteren niet en zijn voor geen rede vatbaar; het is niet mogelijk, dat zij ongelijk hebben of toegeven. Zij hún zin - ook al zou de wereld erbij geheel in puin vallen: De Schrift kan zulk een treurige troep niet genoeg laken. Nu eens noemt zij hem een slang, die zijn oren dichtstopt om niets te horen (Ps. 58: 5), dan weer een ontombare eenhoorn (P s. 22: 22), nu eens een woedende leeuw (Ps. 7: 3), dan weer een grote, onbewegelijke rots (Jer. 5: 3), dan weer een draak (Ps. 74: 13), enzovoorts.

c) Het best zijn zij gekenschetst door het beeld van de "behemoth" bij Job.

Maar nergens zijn zij beter geschilderd dan in Job 40: 15 v.v. en 41: 1 v.v.: Daar noemt God deze troep Behemoth³². Behema betekent "een dier", Behemoth "een menigte dieren". Dat zijn dus lieden, die het verstand van een dier hebben en niet Gods Geest in zich laten regeren. Daar beschrijft God hen: "Ogen heeft hij als de dageraad" (Job 41: 10); want hun verstand is onbegrensd. "Zijn huid is zo hard, dat hij er de spot mee drijft, wanneer men daarop schiet of daarin steekt" (Job 41: 18 - 21), d.w.z. wanneer men een preek tegen ze houdt, dan lachen zij er om, want aan hun recht mag men niet raken. Voorts (Job 41: 7 - 9): "De ene schubbe raakt aan de andere, dat geen wind er tussen kan komen"; want zij zitten aan elkander vast, dat geen Geest van God bij hen kan komen. "Zijn hart", spreekt God (Job 41: 16), "Is verhard als het aambeeld van een smid". Het is de belichaming van de duivel; daarom

³² Behemoth is in het Hebreeuws het meervoud van behema; het betekent soms nijlpaard, het beest, dat door zijn omvang bij wijze van spreken het meervoud van een enkel dier is. Ten onrechte verbindt Luther hier de behemoth (nijlpaard) Job 40: 15 -20 met de leviathan (krokodil) Job 40: 25 v.v. en 41: 1, v.v. Wat van deze dieren gezegd wordt draagt hij over op de zelfverzekerden en hoogmoedigen.

schrijft God op dezelfde plaats³³ dat alles aan de duivel toe. Zo'n volk is in onze tijd vooral de paus³⁴ met zijn bende, en hij was het reeds sedert lange tijd. Die doen ook zo, tegenwoordig méér dan ooit tevoren: zij weten niet van luisteren of zichzelf herzien; hier baat geen spreken, geen raden, geen smeken, geen dreigen, kortom niets meer. Want: wij hebben gelijk en daarbij blijft het, ondanks wie ook, al was het de ganse wereld.

d) Eigenmachtige verdediging bederft Gods goederen.

Nu zou iemand kunnen zeggen: Hoe laat zich dat samenrijmen? Moet men dan niet op zijn recht staan? Moet men de waarheid prijsgeven? Is het niet een gebod, dat men terwille van het rechten de waarheid zelfs moet sterven? Heeft Christus Zelf ook niet gewild, dat Hem recht wedervoer? Het komt in ieder geval voor, dat zulke lieden openlijk (en, zoals zij zeggen, voor God) gelijk hebben, goed en wijs handelen: Daarop antwoord ik: hier is het van pas en noodzakelijk, de ogen te openen; hier zit de feitelijke knoop; het komt er thans geheel op aan, dat men omtrent het "gelijk-hebben" juiste onderrichting geeft. Het is ongetwijfeld waar, dat men terwille van de waarheid en het recht alles moet verdragen en ze niet verloochenen, ook al gaat het daarbij om zo iets onbeduidends, als maar mogelijk is. Het kan ook zijn, dat zij soms gelijk hebben. Maar daarin ligt het bederf, dat zij hun recht niet op de juiste wijze oefenen, er niet in vreze mee omgaan, zich God niet voor ogen stellen; zij denken, dat het voldoende is, dat zij gelijk hebben, en nu moeten en willen zij op eigen gezag voortgaan en zo het spel ten einde spelen: hiermede veranderen zij hun, recht in onrecht, ook al zou het door en door recht zijn; veel gevaarlijker is het echter, indien het hun alleen maar toeschijnt, dat het recht is, zonder dat zij dit zeker weten, zoals dat voorkomt bij de verheven dingen, die betrekking hebben op God en Zijn rechten. Maar wij willen eerst over het gemakkelijk te begrijpen menselijke recht spreken en een eenvoudig, duidelijk voorbeeld nemen.

2. Ook Gods andere gaven zijn geen onvervreemdbaar eigendom.

a) De aardse goederen mogen wij niet onvoorwaardelijk vasthouden.

Is het niet waar, dat geld, goed, lichaam, eer, vrouw, kind en vrienden, enz. ook goede dingen zijn, die God Zelf geschapen en gegeven heeft? Neem nu het geval: omdat het Gods gaven zijn en niet uw eigendom, wil Hij u beproeven, of u ook in staat zou zijn, ze om Zijntentwil prijs te geven en meer aan Hem alleen dan aan deze Zijn goederen te hangen; Hij zendt u een vijand, die ze u geheel of gedeeltelijk ontnemt en u schade berokkent, of u raakt ze kwijt door sterven of anderszins. Denkt u, dat u nu terecht een reden zou hebben om te razen, te woeden, te trachten met kracht en geweld ze terug te krijgen, of ongeduldig te zijn, totdat u ze weer in bezit zoudt hebben? U zult in het midden brengen, dat het goede dingen zijn en Gods schepselen, die Hij Zelf gemaakt heeft, en dat de gehele Schrift zulke dingen goed noemt; daarom zult u zich aan Gods Woord willen houden en dit goed met lichaam en leven beschermen en het terug zien te krijgen, of u zult ze toch in ieder geval niet vrijwillig ontberen en ze geduldig prijsgeven. Is dat niet een mooi voorwendsel? Zou u in dit geval u werkelijk juist gedragen, dan mag u niet uw zin willen doordrijven. Wat dan? U moet God vrezen en aldus spreken: Wel, lieve God, het zijn goede dingen en goederen, die U toebehoren,

³³ Vooral de Latijnse tekst gaf Luther gereede aanleiding, om bij de schildering van het nijlpaard en de krokodil te denken aan de duivelse macht, die werkt in de "treurige troep" van de trotsen en zelfverzekerden.

³⁴ In de Schmalkaldische Artikelen van 1537 laat Luther zich niet minder scherp over de paus uit.

gelijk Uw eigen Woord, de Schrift, het zegt; maar ik weet niet of U ze mij wilt vergunnen. Indien ik wist, dat ze niet voor mij bestemd zijn, zo zou ik zelfs geen haar willen terug hebben. Wist ik echter, dat U ze liever bij mij wilt hebben dan bij een ander, zo zou ik U daarin ten dienste willen zijn en ze met inzet van goed en bloed terug trachten te krijgen. Aangezien ik echter geen van beide weet en slechts het feit aanschouw, dat U ze mij in het huidige ogenblik laat ontnemen, laat ik de zaak aan U over. Ik wil afwachten, wat ik hierin moet doen en bereid zijn, ze te bezitten en te ontberen.

b) Ook voor de verhouding tot de natuurlijke goederen geldt Gods bevel.

Zie, dat is een juiste zielsgesteldheid; zij vreest God, en bij haar is daarom ook barmhartigheid, gelijk de Moeder Gods hier (vers 50) zingt. Daaruit kan men afleiden, uit welk beginsel Abraham, David en het volk Israël in vroeger tijden streden en velen vermoordden: zij gedroegen zich naar Gods wil, stonden in vreze en streden niet om (stoffelijk) goed, maar omdat God het van hen verlangde. Zo verhalen het de geschiedkundige boeken, en doorgaans wijzen zij tevoren op het bevel van God. Zie hier nu: de waarheid wordt hier niet verloochend; de waarheid zegt, dat het goede dingen en Gods schepselen zijn. Ja, juist dezelfde waarheid spreekt en leert óók, dat u zulke goede dingen moet prijsgeven en elk uur bereid zijn, daarvan afstand te doen, wanneer God het eist, en dat u alleen aan God moet zijn gebonden. Daarmede, dat de waarheid verklaart, dat de goederen goed zijn, noodzaakt zij u niet, om ze weer machtig te worden; zij noodzaakt evenmin om te zeggen, dat zij niet goed zijn. Integendeel moet u er met kalmte tegenover staan en erkennen, dat zij goed zijn en niet slecht.

c) Evenzo mag men zich niet laten voorstaan op de geestelijke Godsgaven.

Precies dezelfde houding moet men aannemen tegenover het recht en de velerlei goederen van verstand of wijsheid. Recht is een goed ding en een gave van God; wie twijfelt daaraan? Gods Woord zegt zelf (Ps. 37: 28; 94: 15), dat het recht goed is, en zeker mag nooit iemand, wanneer zijn zaak goed is en recht, toegeven dat zij verkeerd en slecht is; liever moet hij ervoor sterven en alles wat niet God is laten varen. Het eerste zou immers betekenen, dat men God en Zijn Woord verloochende; want Hij zegt, dat het recht goed is en niet slecht. Zou u nu echter hierom willen schreeuwen, woeden, misbaar maken en de gehele wereld uitmoorden, indien u dit recht zou worden ontnomen of onderdrukt? Zo doen velen, die de hemel aanroepen³⁵, niets dan jammer veroorzaken, land en lieden ten onder brengen en de wereld vervullen met oorlogen en bloedvergieten. Wat weet u, of God u deze gave en dit recht wil laten behouden? Het is toch Zijn eigendom, en Hij kan het u ontnemen vandaag en morgen, buiten en binnen, door vijand en vriend en zo Hij wil. Hij beproeft u, of u bereid bent om Zijntwil van het recht afstand te doen en onrecht te ondergaan en te lijden, om Zijntwil de schande te dragen en gehecht te blijven aan Hem alleen.

d) Van geestelijke Godsgaven moet men afstand kunnen doen.

Bent u nu godvrezend, dan denkt u: Heere, het is het Uwe, ik wil het niet hebben, tenzij ik weet, dat U het mij wilt vergunnen; wat mij ook ontvalle, als U mijn God maar bent. Zie, dan wordt dit vers van kracht: "En Zijn barmhartigheid is bij degenen, die Hem vrezen", die niets willen doen zonder Zijn wil. Zie, Gods Woord valt in twee

³⁵ D.w.z. God om wraak aanroepen, bij Gods wraak zweren. Luther denkt, zoals uit het volgende blijkt, vooral aan de vorsten en landsheren, die terwille van hun eer en heerschappij de ene oorlog voeren na de andere.

delen uiteen: ten eerste belijdt u, dat het recht, uw verstand, uw kennis, uw wijsheid en geheel uw bedoeling juist en goed is, zoals Gods Woord zelf daarvan spreekt (Ps. 26: 1 v. v. , enz.); ten tweede ontbeert u zulke goederen gaarne om Gods wil en laat u gaarne in strijd met alle recht te gronde richten en voor de wereld te schande worden, gelijk Gods Woord ook leert (Matth. 5: 10 v.v., enz.).

3. *Het staan op ons recht in wereldse aangelegenheden is niet onze zaak.*

a) Wij hebben van het recht te getuigen; God geeft winst of verlies.

Twee dingen zijn juist en goed: getuigen en verkrijgen. U moet volstaan met het getuigenis, dat u het goede en rechte bezit; kunt u het niet verwerven, geef het aan God over; God heeft Zich het verwerven voorbehouden. Begeert Hij, dat u het ook zult verkrijgen, dan zal Hij daar Zelf voor zorgen, of, zonder dat u daaraan hebt gedacht, het zo voor u leggen, dat u het in de hand moet nemen en verkrijgen moet op een wijze, zoals u het nooit gedacht en gewent had. Wil Hij het niet, laat dan Zijn barmhartigheid u genoeg zijn. Ontneemt men u ook al de zege van wat recht is, het getuigenis kan men u toch niet ontnemen. Zie, zo moesten wij afstand doen niet van Gods goederen, maar van het slechte, verkeerde, eraan verkleefd te zijn; wij moeten ze met gelatenheid kunnen ontberen en gebruiken, opdat wij in alle omstandigheden alleen aan God zijn gebonden.

b) Op dit terrein bezondigen zich tot grote schade vele overheden.

O, van deze stand van zaken moesten zich alle vorsten en overheden bewust zijn, die zich niet tevreden stellen met het getuigen voor wat recht is, maar zonder enige vreze Gods 't koste wat 't kost willen verwerven en de bovenhand hebben. Zij vervullen de wereld met bloed en ellende, en denken dat zij daarmee goed en juist handelen, omdat zij een goede zaak voorstaan of menen voor te staan. Wat is het anders dan het trotse, overmoedige Moab, dat zichzelf inbeeldt, dat het het edele goed en het schone geschenk van God, het recht, behoort te bezitten. Terwijl het, als het zichzelf in Gods tegenwoordigheid zou gadeslaan, niet waard zou zijn, dat de aarde het droeg en de korsten van het brood at, - om zijn zonden. O blindheid: O blindheid: Wie heeft ook maar op het kleinste schepsel Gods recht? En wij willen de hoogste scheppingen, het recht, de wijsheid en haar eer niet alleen in ons bezit hebben, maar ook met geweld, bloedvergieten en allerlei rampen vasthouden en veroveren. En dan gaan wij bidden, vasten, wij wonen de mis bij, en stichten kerken, van zulk een bloeddorstige, moorddadige en onmenselijke gezindheid vervuld, dat het geen wonder zou zijn als de stenen voor onze ogen stuk sprongen.

c) De overheid verweert zich voor haar onderdanen, maar met bedachtzaamheid.

Hier doet zich een bijkomstige vraag voor: moet dan een heer zijn land en zijn onderdanen niet tegen onrecht beschermen, en maar zonder meer werkeloos blijven en zich alles laten ontnemen? Wat zou daar in de wereld van moeten worden? Daarover wil ik thans in 't kort mijn mening zeggen³⁶. Wereldlijke macht is verplicht haar onderdanen te beschermen, zoals ik al dikwijls heb gezegd³⁷. Want daartoe draagt zij het zwaard, om hen, die zich niet richten naar deze goddelijke leer³⁸, in vreze te houden, opdat zij de anderen met vrede en in rust laten. Ook zoekt zij daarin niet haar

³⁶ In het geschrift "Van de wereldlijke overheid" (1523) bespreekt Luther deze aangelegenheid uitvoerig.

³⁷ Vergl. het geschrift: "Over de goede werken" (1520).

³⁸ Dat men n.l. onrecht moet lijden en van wraak afstand doen.

eigen belang, maar het welzijn van de naaste en de eer van God; gaarne zou zij zich op de achtergrond houden en haar zwaard laten liggen, indien God haar niet had gelast, om de bozen tegen te gaan. Nochtans mag dit beschermen niet zó in zijn werk gaan, dat daarbij een veel grotere schade ontstaat en een lepel wordt opgeraapt, terwijl men een schotel stuk trapt³⁹.

d) Wanneer het gemeenschappelijk welzijn het vordert, doe de overheid afstand van haar recht.

Het is een verkeerde bescherming, indien men om één persoon een gehele stad in gevaar brengt, of om één dorp of kasteel het ganse land op het spel zet. Uitgezonderd het geval, dat God als voorheen, Zelf het bevel geeft, dit te doen. Een struikrover ontnemt aan een burger zijn bezit, en u staat met een leger op, om het, onrecht te straffen, en plaagt het gehele land met belastingen: Wie heeft meer schade veroorzaakt, de struikrover of de heer? David zag menigmaal iets door de vingers, waar hij niet zonder schade voor anderen kon straffen. Evenzo moet elke overheid handelen; aan de andere kant moet ook een burger wat toegeven terwille van de gemeenschap, en hij mag niet verlangen, dat om zijnentwil al de anderen grotere schade lijden. Het kan niet altijd op dezelfde wijze toegaan. Christus wilde niet, dat het onkruid werd uitgeroeid, opdat niet tevens ook de tarwe uitgeroeid zou worden. Zou men om elke rechtsschennis strijd willen voeren en volstrekt niets over het hoofd zien, dan kwam er nooit vrede en nog slechts verderf bovendien. Daarom is het recht of onrecht nooit en te nimmer een genoegzame grond, om zonder onderscheid te straffen of te strijden, hoewel voldoende aanleiding aanwezig is, naar behoren en zonder schade voor een ander te straffen; in ieder geval moet een soeverein of een overheid méér erop letten, wat in het belang is van het gehele volk dan op hetgeen slechts een onderdeel dient. Een huisvader zal niet rijk worden, wanneer hij de gans weggooit, omdat men haar een veer heeft uitgeplukt. Maar het is hier niet de plaats, om over oorlogen te spreken.

4. Ook bij geestelijke goederen is de overwinning alleen Gods zaak.

a) Wij hebben te getuigen en, zo God wil, onrecht te lijden.

Evenzo moet men ook handelen met die zaken, die God betreffen, zoals met het geloof en het evangelie, welke de hoogste goederen zijn; niemand mag ze prijsgeven. Maar of aan deze recht, gunst, eer, bijval en instemming ten deel valt, - dat moet men eveneens rustig afwachten en aan God overgeven. Niet voor 't verkrijgen, maar voor 't getuigen moet men zorgdragen, en men moet het zich gewillig laten welgevalen, indien men daarom als een onrechtvaardige, een verleider, een ketter, een dwaallicht, een misdadiger enz. door de gehele wereld gesmaad, vervolgd, verjaagd, verbrand en op andere wijze wordt omgebracht. Want Gods barmhartigheid ontbreekt daaraan niet. Men kan iemand tenminste het geloof en de waarheid niet ontnemen, ook al ontnemt men hem het leven. Weliswaar zijn er, als het dit punt geldt, slechts weinigen, die, zoals dit bij het tijdelijk bezit en recht het geval is, misbaar maken en zich vreemd gedragen, om te winnen en de baas te blijven; want het zijn er ook maar weinigen, die het naar waarheid en van harte belijden.

b) Terwille van anderen doet ons de onderdrukking van Gods Woord leed.

³⁹ Luther bezigt hier een spreekwoord, dat gebruikt wordt in gevallen, dat men door een handeling meer bederft dan goed maakt.

Toch zal zo iemand⁴⁰ om anderen leed dragen en klagen, omdat hun door de nederlaag van het evangelie een hindernis wordt bereid voor de zaligheid van hun zielen; ja, hij zal hier, echter voor Gods oog⁴¹, om zulk een gevaar voor de zielen tegen te gaan veel luider klacht aanheffen en zich inspannen, dan de Moabieten het doen voor hun tijdelijk bezit en recht, gelijk boven werd gezegd. Want het is bedroevend, wanneer Gods Woord niet zegeviert en de bovenhand heeft, niet voor de belijder maar voor hen, die daardoor gered hadden moeten worden. Vandaar dat wij bij de profeten, bij Christus en de apostelen zo groot verdriet en treurigheid opmerken, omdat het Woord Gods werd onderdrukt, ofschoon zij toch vrolijk en bereid waren, elk onrecht en elke schade te lijden; want hier, bij het Woord van God, is een andere oorzaak aanwezig om te willen winnen dan bij alle andere goederen. Weliswaar mag niemand in deze zaak geweld gebruiken en het recht, dat het evangelie kan laten gelden, onbesuisd en onverstandig vasthouden of veroveren; maar men dient zich voor God te verootmoedigen, daar men immers misschien niet waardig is, dat zulk een groot goed aan een mens zou zijn te danken; men moet alles onder bidden en smeken aan Zijn barmhartigheid toevertrouwen.

c) God is barmhartig jegens de armen van geest, die niet zichzelf handhaven. Zie, dit is het éérste werk van God, dat Hij barmhartig is jegens allen, die hun mening, hun recht, hun wijsheid en wat tot de geestelijke bezittingen behoort, gewillig loslaten en uit vrije beweging arm van geest blijven. Dit zijn de ware godvrezenden: zij menen op niets recht te hebben, hoe onbeduidend het ook moge zijn; zij tonen zich gaarne voor God en de wereld naakt en bloot; hetgeen zij echter aan goederen bezitten beschouwen zij als iets, dat hun uit louter genade zonder enige verdienste geschonken werd, en gebruiken het onder lof, dank en vreze als vreemde goederen; daarbij zoeken zij niet hun eigen wil, lust, lof en eer, maar alleen die van God, aan Wie zij toebehoren. En Maria maakt duidelijk, hoe veel liever God zulke barmhartigheid, Zijn edelste werk, bewijst dan het tegendeel⁴², de gestrengheid, als zij zegt, dat het eerstgenoemde werk Gods duurt van kind tot kind bij degenen, die Hem vrezen, terwijl het laatste werk slechts duurt tot in het derde en vierde geslacht (Ex. 20: 5), terwijl er in het onmiddellijk volgende vers in 't geheel geen grens en geen tijd wordt bepaald, zoals uit het hiernavolgende blijkt.

Het tweede werk van God. *De uitroeiing van geestelijke hoogmoed.*

II. Gods tweede werk is het onttrekken van Zijn genade aan de hovaardigen.

6. Hij heeft macht ge oefend met Zijn arm en verstroot hen, die hovaardig zijn in de zin hunner harten⁴³.

1. *Gods rechtstreeks werken geschiedt in het verborgene.*

a) Het werken Gods draagt steeds hetzelfde karakter.

Niemand late zich op het dwaalspoor brengen door het feit, dat ik aan het begin

⁴⁰ Die, wat zijn persoon betreft, gewillig lijdt, wanneer hij om het evangelie vervolgd wordt.

⁴¹ D.w.z. slechts met gebruik van middelen, die God behagen.

⁴² Luther gebruikt gaarne de termen "opus proprium" en "opus alienum", Gods "eigen werk" en Gods "vreemde werk". De toorn is Gods "vreemde", Zijn "oneigenlijke" werk; de liefde is Zijn "eigen", Zijn "eigenlijke" werk.

⁴³ Lucas 1: 51.

vertaald heb: "Hij werkt machtig", en thans: "Hij heeft macht geoefend". Het is dáárom, opdat wij de woorden des te beter verstaan; want zij mogen aan geen tijd gebonden zijn, maar moeten Gods wijze van doen en Zijn werken, zoals Hij het altijd heeft verricht, altijd verricht en altijd verrichten zal, vrijuit doen kennen. Het zou dus ongeveer hierop neerkomen, dat ik het op de volgende wijze in onze taal uitdruk: "God is zulk een Heere en met Zijn werken gaat het aldus toe, dat Hij de hoogmoedigen krachtig verstroot en jegens de godvrezenden barmhartig is".

b) Gods rechtstreeks werken wordt alleen in het geloof gekend.

Gods "arm" betekent in de Schrift de macht, die Hem toebehoort, waarmede Hij zonder tussenkomst van de schepselen werkt. Het gaat daarbij stil en verborgen toe, zodat niemand het bemerkt, voordat het is geschied; en wel zó, dat deze macht of Gods arm alleen slechts door het geloof begrepen en gekend kan worden. Zo klaagt ook Jesaja erover, dat zo weinigen geloof bezitten aan deze arm, wanneer hij in het 53ste hoofdstuk zegt: "Wie gelooft onze prediking, en wie zijn zij, aan wie de arm van God bekend is?" Dit alles komt daardoor, dat het, gelijk het juist daar (Jes. 53: 2 v.v.) verder wordt uitgewerkt, verborgen toegaat, zodat deze macht geen uitwendig voorkomen heeft. Ook Habakuk (hoofdstuk 3: 4) spreekt ervan, dat er hoornen⁴⁴ in Gods handen zijn, om Zijn grote sterkte aan te duiden; en toch klaagt hij, dat Zijn sterkte aldaar verborgen was. Hoe zit dat in elkaar?

c) Slechts het werken Gods door tussenkomst van schepselen is openbaar.

Het zit zo in elkaar: wanneer God door tussenkomst der schepselen werkt, dan ziet men duidelijk, waar macht of zwakheid is. Vandaar het spreekwoord: God helpt de sterke. Wanneer dus een vorst de oorlog wint, dan heeft God hem als middel gebruikt om de anderen te slaan; wordt iemand door een wolf opgegeten of overkomt hem een ander ongeluk, dan is dat eveneens door tussenkomst van het schepsel geschied. Op zo'n manier maakt en verbreekt God het ene schepsel door middel van het andere; wie ligt, ligt, wie staat, staat. Wanneer Hij daarentegen Zelf werkt door Zijn arm, dan gaat het anders toe; dan is het verwoest, voordat men eraan denkt, of, omgekeerd, opgebouwd, voordat men eraan denkt en voordat iemand het ziet. Op deze wijze werkt Hij slechts met betrekking tot de rechtvaardigen en de bozen⁴⁵, bij de twee soorten mensen, waarin men de mensheid kan verdelen.

d) De rechtvaardigen ondervinden ongemerkt Gods kracht in hun zwakheid.

Zo laat Hij de rechtvaardigen van hun kracht beroofd en onderdrukt worden, zodat ieder meent, dat het met hen gedaan is en het einde daar; maar juist dán is Hij met Zijn kracht het dichtst nabij, zo volkomen verborgen en onopgemerkt, dat zij, die de verdrukking ondergaan, het zelfs niet eens gevoelen; veeleer zijn zij op het geloof aangewezen. Daar is dan de volle sterkte en de gehele arm van God. Want waar mensenkracht weggaat, daar komt de goddelijke kracht naar voren, indien het geloof aanwezig is en daarop wacht. Wanneer dan de verdrukking voorbij is, dan treedt aan de dag, welk een sterkte onder de zwakheid voorhanden was. Zie, zo werd Christus

⁴⁴ Het Hebreeuwse woord "Karnaim", dat in Hab. 3: 4 voorkomt, kan zowel "hoornen" als "stralen" betekenen; de Latijnse Bijbel, die Luther nog volgt, vertaalde het met "hoornen".

⁴⁵ D.w.z. het gaat hier meer om oordeelvellingen, die de verhouding van de mens t.o.v. God (rechtvaardig zijn resp. slecht zijn) betreffen, niet om oordeelvellingen, die in verband staan met de verhouding van de mens tot zijn omgeving (overwinning of nederlaag en derg.). Dit laatste, het werken Gods door tussenkomst van de schepselen kan worden waargenomen, daar het in het uiterlijk groot of klein worden van de mensen openlijk aan de dag treedt. Het rechtstreekse werken van God blijft menigmaal onder de schijn van het tegendeel verborgen; het is onzichtbaar.

aan het kruis krachteloos, en juist daar openbaarde Hij de grootste kracht: Hij overwon zonde, dood, wereld, hel, duivel en alle kwaad. In deze geest zijn alle martelaren sterk geweest en hebben het gewonnen, en zo winnen het ook heden nog alle lijdenden en onderdrukten. Daarom getuigt Joël (3: 10): "Wie geen kracht heeft, die zegge: ik ben rijk aan kracht", maar in het geloof en niet in de ervaring, totdat het einde komt (en de overwinning is behaald) .

e) De bozen laat God ongemerkt aan hun eigen kracht te gronde gaan.

Aan de andere kant laat God toe, dat het andere deel van de mensen, de bozen, zich geweldig en machtig verheft. Hij onttrekt hun Zijn kracht en laat hen slechts uit eigen kracht zich opblazen. Immers, waar mensenkracht naar voren komt, daar verdwijnt goddelijke kracht. Wanneer nu de blaas vol is en iedereen meent, dat zij er bovenop zijn en het gewonnen hebben, en wanneer zij zelf ook verzekerd zijn, dat zij het hebben klaargespeeld, dan prikt God een gat in de blaas en dan is het helemaal gedaan. De dwazen weten niet, dat juist doordat zij toenemen en sterk worden zij door God zijn uitgestoten en Gods arm niet met hen is. Daarom duurt hun zaak de haar bestemde tijd; dan verdwijnt zij als een waterbel, en wordt zo, alsof zij nooit had bestaan. Daarvan is in Psalm 73 sprake, waar de Psalmdichter er zich zeer over verbaast, dat de bozen in de wereld zo rijk, veilig en machtig zijn; ten laatste sprak hij (Ps. 73: 16 v.v.): "Ik heb het niet kunnen begrijpen, totdat ik in het goddelijk geheim inzicht kreeg en ik waarnam, hoe het tenslotte met hen gaan zou. Toen zag ik, dat zij slechts verheven waren, opdat zij zichzelf bedrogen en dat zij juist daarin vernederd waren, waarin zij waren verheven⁴⁶. Hoe spoedig zijn zij vernietigd, hoe snel komt er aan hen een eind, als waren zij er nooit geweest, zoals een droom verdwijnt bij één, die ontwaakt". En in Ps. 37: 35 v.v. heet het: "Ik heb een goddeloze gezien. hoog opgeschoten als een cederboom op de berg Libanon; ik was slechts even voorbij, en zie, hij was er niet meer. Ik vroeg naar hem, er was niets meer van hem over".

f) Alleen het geloof is nodig om dit werken Gods te herkennen.

Het ontbreekt ons slechts aan het geloof, dat ook wij niet een weinig de tijd kunnen afwachten; anders zouden wij het ook prachtig zien, hoe Gods barmhartigheid met alle kracht het deel is van alle godvrezenden, terwijl de arm van God in alle ernst en alle macht zich richt tegen de hovaardigen. Wij ongelovige mensen grijpen met ruwe hand naar de barmhartigheid en naar de arm van God, en wanneer wij daarvan niets bespeuren, dan denken wij, dat het met ons verloren en bij de vijanden gewonnen is, als zou Gods genade en barmhartigheid van ons geweken en Zijn arm tegen ons gekeerd zijn. Dit komt daardoor, dat wij Zijn eigenlijke werken niet kennen; daarom kennen wij ook Hem niet, noch Zijn barmhartigheid, noch Zijn arm; want Hij moet en Hij wil in het geloof gekend worden. Daarom moeten de zinnen en het verstand het oog sluiten: het ergert ons, daarom dient men het uit te rukken en weg te werpen (Marc 9: 47). Zie, dat zijn twee tegenovergestelde werken van God; daaruit leren wij, hoe God zulk een gezindheid heeft, dat Hij ver is van de wijzen en verstandigen en nabij de niet-wijzen en hen, die onrecht moeten lijden. Dat maakt God beminnens- en prijzenswaard, en troost ziel en lichaam en alle krachten.

2. De geestelijk hovaardigen, die rijk zijn in zichzelf, treft Gods arm.

⁴⁶ De Bijbelteksten, die Luther aanhaalt, citeert hij vaak uit het geheugen. Vandaar het verschil met de oorspronkelijke tekst. Voor een deel vloeit het onderscheid ook voort uit het feit, dat Luther de Vulgata (de Latijnse Bijbel) aanhaalt.

a) God onttrekt aan de geestelijk hovaardigen Zijn eeuwige wijsheid.

Beschouw nu de woorden: "Hij verwoest"⁴⁷ hen, die hovaardig zijn in de zin van hun hart". Het verwoesten vindt plaats, juist, wanneer zij het allerverstandigst en vol van eigen wijsheid zijn; dan is Gods wijsheid zeker nooit aanwezig. Hoe zou Hij ze echter beter kunnen verwoesten dan indien Hij hun Zijn eeuwige wijsheid onttrekt en ze vervuld laat worden van hun tijdelijke, korte, vergankelijke wijsheid? Maria zegt immers: "Hen die hovaardig zijn in de zin hunner harten", d.w.z. zij hebben behagen in hun eigen gevoelen, gedachten en opvattingen, zoals niet God, maar hun hart ze hun ingeeft, alsof deze alleen de juiste, beste en wijste van alles waren. Daarmede verheffen zij zich tegen de godvrezenden, onderdrukken hun mening en recht, maken die te schande en vervolgen ze tot het uiterste, opdat n.l. uitsluitend hun eigen zaak gelijk krijgt en in stand blijft; en wanneer zij dat bereiken, dan roemen en verheffen zij zich hoog. Aldus handelden de Joden tegen Christus, maar zij zagen niet, hoe daardoor hun eigen zaak verwoest en bedorven werd, terwijl Christus tot de hoogste eer werd verheven.

b) De gelovige laat daarom de hovaardigen kalm gelijk hebben.

Zo bemerken wij, dat dit vers (51) spreekt van de geestelijke goederen, en hiervan, hoe men daarin Gods werken naar beide zijden kan leren kennen. Wij moeten dus gaarne arm van geest zijn, zelf ongelijk en onze tegenstanders gelijk laten hebben. Zij zullen het toch niet lang maken; de belofte is hier te sterk; zij kunnen de arm van God niet ontlopen, zij moeten het onderspit delven, hoe hoog zij zich ook hebben verheven. Dit blijft voor ons echter een zaak van geloof. Waar dit geloof ontbreekt, daar doet God dit werk niet; Hij laat begaan en werkt openlijk door tussenkomst van schepselen, gelijk boven is gezegd. Dat zijn evenwel niet de èchte werken, waaraan men Hem kan leren kennen; want hier lopen er de vermogens van de schepselen onderdoor en zijn het niet uitsluitend eigen werken van God. Deze laatste moeten zó zijn, dat niemand met God samenwerkt, maar Hij alléén aan het werk is; dat is dan het geval, indien wij krachteloos worden en in ons recht of onze wens onderdrukt worden en Gods kracht in ons toelaten; dat zijn de edele werken.

c) De geestelijk hovaardigen schijnen naar buiten heilig en vroom.

Hoe meesterlijk treft Maria weer de huichelaars! Zij kijkt hen niet op de handen of onder de ogen, maar in het hart, wanneer zij zegt: "De hovaardigen in de zin van hun hart". Daarmede treft zij in het bijzonder de vijanden van de goddelijke waarheid, gelijk de Joden dat waren tegenover Christus en zoals er ook tegenwoordig nog mensen zijn. Deze geleerden zijn n.l. niet hovaardig in hun klederen of gebaren: zij bidden veel, vasten veel, prediken en studeren veel, lezen ook de mis; zij lopen met gebogen hoofd en dragen geen kostbare klederen. Zij weten zelf niet beter, of er bestaat geen groter vijand van hovaardij, onrecht en kruiperigheid dan zijzelf en geen groter vriend van God en de waarheid dan zij: hoe zouden zij trouwens ook de waarheid kunnen benadelen, indien zij niet zo heilig, rechtvaardig en geleerd waren?⁴⁸ Dat wat hen kenmerkt veroorzaakt een schone schijn en schittert en maakt indruk op de menigte. Ach, zij menen het zo echt goed, roepen Onze lieve Heere aan en uiten hun leedwezen over de arme Jezus, omdat Hij zoveel onrecht doet en hoogmoedig is en niet zo rechtvaardig als zij. Van hen zegt Christus in Matth. 11: 19: "De goddelijke wijsheid wordt door haar eigen kinderen gerechtvaardigd", d.w.z. zij zijn

⁴⁷ Luther spreekt hier van "verwoesten"; elders spreekt hij van "verstrooien".

⁴⁸ Juist doordat zij zovele uitnemende kwaliteiten schijnen te hebben, heeft hun dwaling des te ernstiger gevolgen.

rechtvaardiger en wijzer dan Ikzelf ben, dan Ik, Die de goddelijke wijsheid ben. Zoals Ik het doe deugt het niet, en door hen word Ik gekapitteld.

d) De geestelijk hovaardigen verstroot God als Zijn ergste vijanden.

Dat zijn de giftigste en gevaarlijkste mensen op aarde; dat is een peilloos diepe, duivelse hoogmoed van het hart, waarmede niets te beginnen valt. Want zulke mensen luisteren niet; wat men zegt, achten zij niet op zichzelf van toepassing; het heeft, volgens hen, betrekking op de arme zondaar, die zulk een onderwijzing nodig heeft; zijzelf hebben het niet nodig. Johannes noemt hen adderengebroadsel (Luc. 3: 7), en Christus evenzo (Matth. 23: 33). Dit zijn de werkelijk schuldigen, omdat zij God niet vrezen; zij deugen slechts hiertoe, dat God hen in hun hoogmoed verstroot. Want niemand vervolgt recht en waarheid méér dan zij, echter, zoals gezegd, terwille van God en de gerechtigheid. Daarom moeten zij aan deze zijde onder de drie vijanden van God⁴⁹ vooraan staan. Want de rijken zijn de minst gevaarlijke vijanden; veel meer onheil stichten de machtigen; maar deze geleerden overtreffen alles, omdat zij anderen tot navolging prikkelen. De rijken verdelen de waarheid bij zichzelf, de machtigen verjagen ze bij anderen, maar de geleerden doven haar geheel uit, zoals ze is, en komen met iets anders voor de dag, de eigendunk van hun hart, zodat de waarheid er niet meer bovenop kan komen. Zoveel beter nu de waarheid, gelijk zij op zichzelf is, is dan de mensen, in wie zij woont, zoveel erger zijn de geleerden dan de machtigen en de rijken. O, God is hun, zoals 't ook behoort, bijzonder vijandig.

Het derde werk van God. *De vernedering van de in hoogheid gezetenen. Gods derde werk is Zijn gericht over de machthebbers.*

7a. *Hij heeft de machtigen afgezet van hun tronen*⁵⁰.

1. *De machthebbers, die onrecht doen, staan onder Gods toorn.*

a) De val van de machtigen komt overeen met de verwoesting van de wijzen.

Dit werk en de volgende zijn nu licht te begrijpen uit de twee voorafgaande; God gaat hier n.l. precies zo te werk als bij de ingebeelde wijzen. Hen doet Hij teniet in hun eigen overleggingen en gedachten; want daarop vertrouwen zij en daarmede bedrijven zij tegenover de godvrezenden hun hoogmoed: die moeten ongelijk hebben en hun gezindheid en recht worden verdoemd, zoals het dan doorgaans om het Woord van God geschiedt. Evenzo doet Hij het bewind en de heerschappij van de machtigen en groten te niet en zet Hij hen af; want op die heerschappij vertrouwen zij en daarmede vieren zij hun overmoed bot t.o.v. de ondergeschikten en de waarachtig ootmoedigen: zij moeten door hen schade, pijn, dood en allerlei soort kwaad worden berokkend. En gelijk Hij hen troost, die onrecht en schande moeten lijden terwille van hun recht, de waarheid en het Woord, zo troost Hij ook degenen, die schade en kwaad moeten lijden. En zoals Hij deze vertroost, zo verschrikt Hij de anderen. Ook dit echter moet in het geloof worden verstaan en afgewacht. Want Hij vernietigt de machtigen niet zo spoedig als zij het verdienen; Hij laat hen een poos begaan, totdat hun macht haar hoogste en uiterste punt bereikt heeft. Dan houdt God haar niet vast; zij is evenmin in staat om zichzelf vast te houden, en zo vergaat zij in zichzelf zonder rumoer of gewelddadige vernietiging. Maar dan komen de onderdrukten omhoog, óók zonder rumoer; want Gods kracht is in hen; die alleen houdt zich staande, wanneer gene

⁴⁹ Jeremia 9: 23.

⁵⁰ Lucas 1: 52.

is ingestort.

b) God vernietigt niet de macht, maar hen, die er misbruik van maken.

Merk evenwel op, dat Maria niet zegt (vers 52a), dat God de tronen verbreekt, maar: "Hij werpt de machtigen eruit". Zij zegt ook niet (v. 52b): "Hij laat de geringen in hun geringheid", maar: "Hij verheffen". Want zolang als de wereld staat moeten overheid, regering, macht en tronen blijven. Maar dat men ze op verkeerde en Gode vijandige wijze aanwendt, om de rechtvaardigen onrecht en geweld aan te doen, en dat men daarin behagen schept, er zich op laat voorstaan en ze niet in godsvrucht gebruikt tot Zijn lof en tot bescherming van de gerechtigheid, - dat gedooft Hij niet lang. Zo weten wij uit alle geschiedenisboeken en uit eigen ondervinding, hoe God het ene rijk opricht en het andere omverwerpt, het ene vorstendom verheft en het andere onderdrukt, het ene volk vermeerdert en het andere uitroeit. Dat heeft Hij met Assyrië en Babylon, met de Perzen, Grieken en Romeinen gedaan, ofschoon dezen toch 't ervoor hielden, dat zij tot in eeuwigheid op hun troon zouden blijven zitten. Evenzo vernietigt Hij ook niet verstand, wijsheid en recht - want zal de wereld in stand blijven, dan zijn verstand, wijsheid en recht onontbeerlijk -, maar de hoogmoed en de hoogmoedigen, die zichzelf daarmee dienen, daarin behagen scheppen, God niet vrezen, de rechtvaardigen en het goddelijke recht daarmee vervolgen en aldus de schone gaven Gods tegen God misbruiken.

2. De machthebbers zijn meestal op de hand van de wijzen en rijken.

a) De "besten" in de wereld leven in vijandschap tegen God. Nu gebeurt het met zaken, die met God in verband staan, dat waanwijzen en hovaardigen met hun inbeelding zich gewoonlijk aan de kant scharen van de machtigen en dezen tegen de waarheid ophitsen, zoals in Ps. 2: 2 staat: "De koningen der aarde zijn opgestaan, en de vorsten hebben zich verzameld tegen God en Zijn Gezalfde, enz.". Zo verzetten zich de wijzen, de machtigen, de rijken, d.w.z. de wereld met haar grootste en hoogste macht, tezamen tegen recht en waarheid. Daarom troost de Heilige Geest ze⁵¹ door de mond van deze Moeder, om zich niet van de wijs te laten brengen noch verschrikken: Laat ze wijs, machtig, rijk zijn; het zal niet lang duren. Want gesteld eens, dat de heiligen en geleerden samen met de machtigen en heren voor het recht en de waarheid opkwamen, waar zou dan het onrecht blijven? Wie zou nog iets slechts moeten ondervinden? Maar zo is het niet; de geleerden, de heiligen, de machtigen, de groten, de rijken en het beste wat er in de wereld is kunnen niet anders dan tegen God strijden en het eigendom zijn van de duivel. In deze zin heet het in Hab 1: 16: "Zijn⁵² spijs is smakelijk en uitgelezen", d.w.z. de boze geest is een lekkerbek en eet graag het allerbeste, het fijnste, het uitgelezenste, zoals een beer de honing.

b) Met al hun doen gaan zij het verderf tegemoet.

Daarom zijn de geleerden, de veinzende "heiligen", de grote heren en rijken lekkere beten voor de duivel; daarentegen, wat de wereld verwerpt verkiest God, gelijk Paulus in 1 Cor. 1: 28 zegt; Hij maakt, dat het minste deel van de wereld onder het beste⁵³ moet lijden; opdat duidelijk verstaan worde: niet in dat wat mensen, maar alleen in dat wat God vermag bestaat ons heil, zoals ook Paulus leert (1 Cor. 2: 5). Vandaar dat

⁵¹ N.l. het recht en de waarheid.

⁵² De Latijnse tekst spreekt hier van de goddeloze.

⁵³ Het is nu wel duidelijk in welke zin Luther dit woord hier opvat.

men zo terecht zegt: "De geleerden, de verkeerden"⁵⁴. "Een vorst is een witte raaf in de hemel". "Hier rijk, daar arm"⁵⁵. Immers de geleerden geven niet de hoogmoed van hun hart prijs, de machtigen niet hun gewelddaden, de rijken niet hun begeerte: zo loopt het uit op de ondergang.

Het vierde werk van God. *De verhoging van de nederigen. Gods vierde werk is de verheffing van de geringen.*

*7b. En Hij heeft de nederigen verhoogd*⁵⁶.

1. De belofte geldt hun, die gaarne gering zijn.

Onder "nederigen" moet men hier niet ootmoedigen verstaan, maar allen, die voor de wereld geen aanzien genieten en volkomen nietig zijn. Want dat is juist het woordje, dat Maria boven (vers 48) met het oog op zichzelf bezigt: "Hij heeft de nietigheid van Zijn dienstmaagd aangezien". Evenwel zijn diegenen, die van harte gaarne zo nederig en nietig zijn en niet hoog zoeken te zijn, zeker tegelijk ook ootmoedig.

2. De "verheffing" van de nederigen geschiedt op geestelijke wijze.

Het "verheffen" moet nu niet zó worden opgevat, dat God hen op de zetels en op de plaatsen stelt van diegenen, die Hij heeft afgezet, evenmin als Hij de godvrezenden, wanneer Hij hun barmhartigheid bewijst op de plaats stelt van de hooggeleerden (d.w.z. de hovaardigen); nee, Hij geeft hun veel meer, zodat zij, in God en in de geest verheven, hier en ginds rechters zullen zijn over tronen, machten en krachten. Want zij weten meer dan alle geleerden en machtigen. Hoe dit nu toegaat is boven bij de bespreking van het eerste werk uiteengezet en behoeft niet herhaald te worden. Het is alles gezegd tot troost van de lijdenden en tot schrik van de dwingelenden; als wij maar zoveel geloof bezitten, dat wij het als waarheid aanvaarden.

Het vijfde en zesde werk van God. *De verzadiging van de hongerigen en het ledig laten van de rijken.*

*8. Hongerigen heeft Hij met goederen verzadigd en rijken heeft Hij ledig gelaten*⁵⁷.

1. De belofte en de bedreiging hangen af van de houding t.o.v. het bezit.

a) De belofte Gods geldt gewillig aanvaarde honger.

Gelijk boven reeds is gezegd moet men onder "nederigen" niet mensen verstaan, die in een onooglijke, verachte toestand verkeren, maar mensen, die zich gewillig daarin bevinden en dat ook wensen, in het bijzonder indien zij om Gods Woord en om het recht daarin gedreven zijn. Dienovereenkomstig zijn "hongerigen" ook niet zij, die weinig of geen voedsel bezitten, maar die zelf gaarne gebrek lijden, vooral wanneer zij door anderen met geweld om God en omwille van de waarheid daartoe worden gedwongen. Wat is lager, nietiger, behoeftiger dan de duivel en de verdoemden; voorts diegenen, die om hun wangedrag gemarteld en geworgd worden of de hongerdood moeten sterven, en tenslotte al diegenen, die tegen hun zin in nederige en behoeftige omstandigheden leven? En toch helpt hun dat niets, integendeel het

⁵⁴ Spreekwoord.

⁵⁵ Spreekwoord ontleend aan de gelijkenis van de rijke man en arme Lazarus.

⁵⁶ Lucas 1: 52.

⁵⁷ Lucas 1: 53.

vermeerdert en het vergroot slechts hun ellende. Over dezen spreekt de Moeder Gods niet, maar wel over hen die met God zijn verbonden en met wie God verbonden is, die in Hem geloven en op Hem vertrouwen.

b) De bedreiging treft slechts die rijken, die aan hun rijkdom verslaafd zijn.

Omgekeerd, wat deert het de heilige aartsvaderen, Abraham, Izaäk en Jacob, dat zij rijk waren? Wat deert David zijn koningstroom, Daniël de macht, waarover hij in Babylonië de beschikking had? Wat deert het allen, dat zij in hoogheid gezeten zijn of grote rijkdom bezaten of nog bezitten, wanneer hun hart er niets om geeft noch er zijn geluk in zoekt? Salomo zegt in Spr. 16: 2: "God weegt de geesten", d.w.z. Hij oordeelt niet naar het uitwendig aanzien en de uiterlijke schijn: of zij rijk of arm, hoog of laag zijn, maar hoe zich de geest daarin gedraagt. Zulk een verscheidenheid van personen, rangen en standen moet op aarde in dit leven blijven bestaan; maar het is aan het hart niet geoorloofd eraan te hangen noch ervoor uit de weg te gaan: niet te hangen aan het hoge en rijke, noch uit de weg te gaan voor het lage en arme. Evenzo zegt ook Ps. 7: 10, 12: "God doorzoekt het hart en de nieren; daarom is Hij een rechtvaardige Rechter". Mensen echter oordelen naar hetgeen voor ogen is; daardoor vergissen zij zich zo vaak.

c) Ook deze beide werken Gods geschieden in het verborgene.

Deze werken geschieden evenals de bovengenoemde in stilte, zonder dat iemand tot het laatste toe er iets van gewaar wordt. Een rijk man bespeurt niet hoe volkomen leeg en ellendig hij is, tenzij dan dat hij sterft of op een andere wijze omkomt; dan ziet hij, hoe alles, al zijn bezit, niets is geweest. In deze zin heet het in Ps. 76: 6: "Zij zijn ontslapen d.w.z. gestorven; en toen bemerkte men, dat allen, die rijkdommen bezaten, lege handen hadden"⁵⁸. De hongerigen aan de andere kant weten niet, hoe vol zij zijn, totdat het op sterven aangaat; dan ondervinden zij hoe waar het woord van Christus is: "Zalig zijn de hongerigen en dorstigen, want zij zullen verzadigd worden", en hoe waar hier (vers 53) de troostvolle verzekering is van de Moeder Gods: "Hongerigen heeft Hij met goederen vervuld".

2. De waarheid van de belofte en van de bedreiging wordt in het geloof beleefd.

a) Het geloof ervaart Gods hulp in de nood, zoals de Schrift getuigt.

In ieder geval is het niet mogelijk, dat God iemand, die op Hem vertrouwt, lichamenlijk van honger laat sterven; eerder zouden alle engelen moeten komen om hem te voeden. Elia werd door de raven gespijzigd (1 Kon. 17: 6) en met een handvol meel werd hij met de weduwe te Sarepta lange tijd gevoed (1 Kon. 17: 15 v.v.). God kan hen, die op Hem vertrouwen, niet verlaten; daarom spreekt David Ps. 37: 25: "Ik ben jong geweest en oud geworden en heb nog nooit een rechtvaardige verlaten gezien of zijn kinderen zoekende naar brood". "Rechtvaardig" echter is hij, die op God vertrouwt. Voorts Ps. 34: 11: "Rijken zijn behoeftig en hongerig gebleven; zij echter, die God zoeken, hebben geen gebrek aan enig goed". En de moeder van Samuel, Hanna, 1 Sam. 2: 5: "Zij, die tevoren verzadigd en vol waren, hebben zich moeten uitstrekken⁵⁹ om brood te verkrijgen, en de hongerigen zijn verzadigd geworden".

b) Het ongeloof zou voor de nood wel geheel en al bewaard willen blijven.

⁵⁸ Luther volgt hier de Latijnse Bijbel. Later heeft hij dit vers anders vertaald.

⁵⁹ Eigenlijk staat er - ook in de Latijnse Bijbel - : "hebben zich moeten verhuren"; Luther's vertaling blijft hier duister.

Het ellendige ongeloof veroorzaakt echter steeds, dat God zulke werken in ons niet kan verrichten, en wij ze niet kunnen ondervinden en verstaan. Wij willen verzadigd zijn en van alle dingen genoeg hebben, voordat de honger en de nooddrift komt en wij zorgen voor provisie met het oog op honger en nooddrift in de toekomst, zodat wij God en Zijn werken niet meer nodig hebben. Wat is dat voor een geloof, dat op God vertrouwt, zolang men voelt en weet, dat men zich met zijn eigen voorraad kan behelpen? Het ongeloof is de schuld, dat wij Gods Woord, de waarheid en het recht het onderspit zien delven en het onrecht triumferen en het zwijgen daarop toedoen, niet berispen, geen woord erover verliezen, 't niet keren, maar 't alles zijn gang laten gaan. Waarom? Omdat wij bang zijn, dat men ook ons aantast en ons arm maakt, zodat wij dan van honger zouden sterven en voor altijd vernederd worden. Dat wil toch feitelijk zeggen, dat wij tijdelijk goed hoger achten dan God en het in Zijn plaats tot een afgod maken. Maar dan maken wij ons onwaardig om deze vertroostende Godsbelofte te horen en te verstaan, dat Hij de nederigen verheft en de hogen vernedert, de armen vervult en de rijken ledig maakt; vandaar dat wij ook nooit tot kennis van Zijn werken komen, zonder welke er toch geen zaligheid bestaat, en aldus eeuwig verdoemd moeten worden, zoals Ps. 28: 5 zegt: "Zij hebben van de werken Gods geen kennis, verstaan ook de scheppingen Zijner handen niet. Daarom zult U ze verbreken en nooit meer oprichten". En dat is ook behoorlijk; want zij hechten geen geloof aan deze Zijn beloften, houden Hem voor een lichtvaardige, leugenachtige God en hebben niet de moed, op Zijn Woord iets te wagen of te ondernemen. Voor Zijn waarheid hebben zij niet het minste ontzag. Nochtans moeten wij het met Zijn woorden wagen en aandurven; want Maria zegt niet: "Hij heeft de verzadigden vervuld, de hooggeplaatsten verheven", maar "de hongerigen vervuld, de nederigen verheven".

c) Gods hulp veronderstelt de aanwezigheid van de nood.

U moet midden in de honger en de nooddrift terecht zijn gekomen en ondervinden, wat honger en nooddrift betekenen, zó, dat enigerlei voorraad en hulp bij u of de mensen ontbreken, maar alleen bij God voorhanden is; want het werk moet steeds uitsluitend een zaak van God zijn, als iets, dat aan ieder ander onmogelijk is. Evenzo mag u niet maar slechts aan vernedering denken en erover spreken, nee, u moet erin terecht komen, er middenin zitten, bij niemand meer hulp vinden, zodat God alleen hier wat doen kan; of voor 't minst moet u ingeval het zover metterdaad niet komt, daarnaar verlangen en er niet bang voor zijn. Daartoe zijn wij Christenen en bezitten het evangelie, dat de duivel en de mensen niet kunnen verdragen, opdat wij erdoor tot nooddrift en vernedering komen en aldus God ook in ons tot Zijn werken komen kan. Ga zelf maar eens na: zou Hij u willen verzadigen, vóórdát u honger hebt, of verhogen, vóórdát u vernederd zoudt zijn, dan zou Hij Zich alleen als een kunstenmaker aanstellen en dat wat Hij voorgaf zou Hij niet kunnen doen, en Zijn werken zouden niets dan een bespotting zijn, terwijl toch in Ps. 111: 7 geschreven staat: "Zijn werken zijn waarheid en ernst". Zou Hij voorts al dadelijk gaan werken, wanneer uw nooddrift en vernedering pas in het beginstadium zich bevinden, of te hulp komen, wanneer uw nooddrift en vernedering nog klein zijn, dan zouden de werken te gering zijn voor Gods macht en majesteit, waarvan toch Ps. 111: 2 zegt: "Gods werken zijn groot en uitgezocht naar al Zijn begeren"⁶⁰.

d) Omgekeerd onderstelt Gods gericht over de rijken de rijkdom.

⁶⁰ Naar de Vulgata.

Let op het tegendeel: Zou Hij de hooggeplaatsten ten val brengen, eer zij hooggeplaatst en rijk waren geworden, hoe zou Hij dat moeten doen? Eerst moeten zij zó geheel hoog op en tot rijkdom komen, dat het hunzelf en iedereen zo toeschijnt, ja in wezen ook zo is, dat niemand hen ten val kan brengen en niemand hen kan tegenhouden; zij moeten zeker van hun zaak worden en zeggen, zoals Jesaja 47: 8 van hen en van Babylon zegt: "Hoor toe, gij die in weelde leeft en zo gerust zit en in uw hart spreekt: Hier ben ik en niemand kan mij iets maken; ik ben er zeker van, dat ik nooit weduwe of kinderloos (d.w.z. zonder sterkte en bijstand) zal zijn: maar die beide zullen u overkomen, schielijk, op één dag, enz.". Dan is God in staat in hen Zijn werk te verrichten. Aldus liet Hij toe, dat Farao zich boven de kinderen Israels verhef en hen onderdrukte, zoals in Ex. 9: 16 God Zelf van hem zegt: "Daartoe heb Ik u verheven, opdat Ik aan u Mijn daden zou tonen en Mijn lof daardoor verkondigd worde, zo ver de wereld is"⁶¹. En van zulke voorbeelden is de Bijbel vol; hij leert immers niets anders dan Gods werk en Woord, en verwerpt het werk en het woord van de mensen.

3. De belofte en de bedreiging geldt alle aards bezit.

a) "Hongerig" en "verzadigd" betekent gebrek en overvloed aan alle tijdelijk goed. Zie, een sterke troost is daarin gelegen, dat niet een mens, maar God Zelf de hongerigen niet slechts iets geeft, maar ze vervult en "verzadigt". Bovendien zegt Maria: "met goederen"; d.w.z. dit vervullen veroorzaakt geen schade, maar is nuttig en heilzaam, zodat het lichaam en ziel alle krachten ten goede komt. Maar dit wijst er ook op, dat zij tevoren van alle goederen verstoken en vol van allerhande gebrek zijn. Want, gelijk boven is gezegd, onder "rijkdom" moeten hier allerlei soort tijdelijke goederen, die voorzien in lichamelijke behoefte, mede worden verstaan, waardoor ook de ziel blijmoedig wordt. Dienovereenkomstig betekent aan de andere kant "honger" niet slechts gebrek aan voedingsmiddelen, maar aan alle tijdelijke goederen. Tenslotte kan een mens desnoods alles missen behalve voedsel: daarom zijn bijna alle goederen er voor het onderhoud; ook al zou men kunnen leven zonder kleding, woning, geld, goed en mensenhulp, buiten voedsel kan niemand het stellen. Bijgevolg rekent de Schrift hier het tijdelijke goed tot datgene, wat men het allernoodzakelijkst behoeft en gebruikt en het allermist missen kan en noemt zij eveneens daarom de gierigaards en hen, die op vergankelijke dingen belust zijn, "dienaren van de buik" (Rom. 16: 18), en noemt Paulus de buik hun god (Phil. 3: 19).

b) Deze belofte en bedreiging boeit of verschrikt in zeer sterke mate. Hoe zou iemand nu krachtiger en troostrijker tot vrijwillig hongerlijden en arm zijn kunnen opwekken dan de Moeder Gods in zulke voortreffelijke woorden, volgens welke God alle hongerigen met goederen wil vervullen? Degene, die door deze woorden en door zulk een verering en lof van de armoede niet opgewekt wordt, is zeker zo ongelovig en goddeloos als een heiden. Hoe zou men aan de andere kant de rijkdom sterker kunnen veroordelen en de rijken ontzaglijker schrik kunnen inboezemen dan hierdoor, dat God hen ledig laat? O, hoe zijn het beide grote en geweldige dingen, hetzij dat God iemand vervult, hetzij dat God hem verlaat: Wat is het dan voor een schepsel ten enen male onmogelijk, om daar raad te schaffen en te helpen: Een mens schrikt, wanneer hij hoort, dat zijn vader de hand van hem aftrekt of dat hij de gunst van zijn meester heeft verloren, en wij hooggeplaatsten en rijken schrikken niet,

⁶¹ Naar de Vulgata.

wanneer wij horen, dat God ons aan ons lot overlaat, ja dat niet alleen, maar ook dreigt ons ten val te brengen, te vernederen en arm te maken. Omgekeerd geeft het vreugde, wanneer onze vader welgezind is en onze meester goedgunstig is, en menigeen vertrouwt er zo op, dat hij lijf en goed er voor vergeet. En nu bezitten wij zulk een goddelijke belofte, zulk een sterke troost, en wij kunnen ze niet eens gebruiken noch ervan genieten, noch er dankbaar voor zijn noch ons daarover verheugen: O, ellendig ongeloof, hoe bent u ongevoelig als een stok en dor als een steen; dat u voor zulke geweldige dingen niet ontvankelijk bent: Hiermede moge over de zes werken Gods voldoende zijn gezegd.

ZESDE DEEL

Lofprijzing van Gods grootste werk: de menswording van Christus.

I. Gods belofte is genade voor het Israël, dat Hem dient.

9. *Hij heeft Israël, Zijn dienaar, aangenomen, nadat Hij gedacht heeft aan Zijn barmhartigheid*⁶².

Inleiding: *Maria weet zich dienaress van het ware Israël.*

Na over de werken van God aan haar en aan alle mensen gesproken te hebben, komt Maria terug op het eerste begin, en eindigt het "Magnificat" met het grootste werk van al Gods werken, n.l. de menswording van de Zoon van God. En zij belijdt hier onomwonden, dat zij dienstmaagd en dienaress van de ganse wereld is, wanneer zij belijdt, dat dit werk, dat in haar is volbracht, niet alleen haar, maar geheel Israël⁶³ ten goede is geschied. Maar zij splitst Israël in twee delen en houdt zich slechts bij dat deel, dat God dient; niemand echter dient God dan hij, die Hem zijn God laat zijn en Hem Zijn werken in zich laat doen, waarvan boven sprake was.

1. *Wat 't ware Israël is komt tot uiting in de aard van de godsdienst.*

a) Een godsdiensttoefening in de kerk is nog geen godsdienst. Tegenwoordig - zover is men gekomen - gebruikt men en vat men het woordje "godsdienst" helaas wel in een geheel andere betekenis op, zodat hij, die het hoort, helemaal niet aan zulke werken denkt, maar aan klokgelui, aan wat in de kerken is van steen en hout, aan het wierookvat, aan het flikkeren van de kaarsen, aan het gebler in de kerken⁶⁴, aan het goud, de zijde en de edelgesteenten van de koormantels en misgewaden, aan de kelken en monstransen⁶⁵, aan de orgels en de beelden, aan de processie en de kerkgang, en, wat het belangrijkste is, aan hetprevelen en tellen van paternosters. Zover is het helaas met de dienst van God gekomen, ofschoon God daar niets van weten wil en wij niets dan dit weten; dagelijks zingen wij het "Magnificat" met luide stem en uitbundige Praal, en toch zwijgen wij de juiste toon en de juiste betekenis ervan hoe langer hoe meer dood.

b) Waarachtige godsdienst is alleen dáár aanwezig, waar men Gods werken leert en beleeft.

Maar de tekst staat vast. Indien wij deze werken van God niet leren en ons niet laten welgevalen, dan is er ook geen waarachtige godsdienst, geen Israël, geen genade, geen barmhartigheid, geen God, ook al zouden wij ons tot het uiterste inspannen met zang en spel, en al zouden wij al het goed van de wereld aan nieuwe stichtingen besteden. God heeft daarvan niets bevolen; daarom scheidt Hij er ook ongetwijfeld volstrekt geen behagen in. Aan een zodanig Israël nu, dat God dient, daaraan komt de menswording van Christus ten goede; dat is Zijn eigen, geliefd volk, terwille waarvan

⁶² Luc. 1: 54.

⁶³ Luther denkt hierbij niet alleen aan het Oudtestamentische Godsvolk, maar ook aan de Christenheid als erfgename van de beloften aan Israël. Zowel bij de ene als bij de andere groep dient onderscheiden te worden tussen een "vleselijk" en een "geestelijk" Israël.

⁶⁴ Luther heeft hier vooral het altaar- en koorgezang op het oog, dat de leken, doordat het in het Latijn werd gezongen, niet konden volgen. Vergel. Amos 5: 23.

⁶⁵ Bij het opdragen van de mis bevindt de wijn zich in kostbare kelken. De monstrans is een vaatwerk van goud of zilver, waarin de gewijde hostie wordt tentoongesteld.

Hij ook mens is geworden, om het uit de macht van de duivel, van de zonde, van de dood en van de hel te verlossen en het naar de vrijheid, tot de gerechtigheid, het eeuwige leven en de zaligheid te brengen. Dat is het "aannemen", waarvan hier Maria zingt. In deze zin zegt Paulus in Titus 2:14, dat Christus zich voor ons gegeven heeft, opdat Hij Zich een volk tot erfgenaam en eigendom zou reinigen. En Petrus schrijft (1 Petr. 2: 9): "Gij zijt het heilig volk, het volk, dat God Zelf verworven heeft, een koninklijk priesterdom, enz. " .

2. *Het ware Israël ontvangt de barmhartigheid van God.*

a) Christus' belofte is vrije genade, geen vrucht van verdienste.

Dat zijn de schatten van de goddelijke, ondoorgrondelijke barmhartigheid, die wij niet door verdienste, maar louter uit genade hebben ontvangen. Daarom zegt Maria: "Hij heeft gedacht aan Zijn barmhartigheid"; zij zegt niet: "Hij heeft gedacht aan onze verdienste en waardigheid". Wij waren behoeftig, maar volkomen onwaardig. Daarin bestaat nu Zijn roem en Zijn eer en daarbij moet onze roem en onze zelfverheffing, verstommen. Niets heeft Hij "aangezien", dat Hem had kunnen bewegen, voor ons barmhartig te zijn. Maar deze naam "de Barmhartige", wilde Hij bekend maken. Waarom zegt Maria echter, dat Hij aan Zijn barmhartigheid heeft "gedacht" en niet, dat Hij haar heeft "aangezien"? Wel, omdat Hij haar had beloofd, zoals het volgende vers (v. 55) zegt. Nu heeft Hij er lang mee gedraald, haar te schenken, zodat het de schijn had, als had Hij haar vergeten, gelijk het immers met al Zijn werken de schijn heeft, als vergat Hij ons. Maar toen Hij (in Christus) verscheen, toen bleek, dat Hij haar niet vergeten had, maar onafgebroken aan de vervulling had gedacht.

b) De belofte geldt het geestelijk Israël, de gelovigen.

Intussen valt het niet te ontkennen, dat met het woordje "Israël" uitsluitend de Joden bedoeld zijn⁶⁶ en niet wij heidenen⁶⁷. Echter waren de eerstgenoemden niet van Hem gediend; nochtans heeft Hij enigen van hen uitverkoren, de naam "Israël" tot zijn recht laten komen en voortaan een geestelijk Israël gesticht. Dit werd in Gen. 32: 25 v.v. aanschouwelijk voorgesteld, toen de aartsvader Jacob met de engel worstelde en deze hem verlamde in de heup. Dit betekende, dat zijn nakomelingen zich voortaan niet op hun natuurlijke geboorte mochten beroemen, zoals de Joden doen. Daar kreeg hij ook de naam Israël, die hij in het vervolg zou dragen, als een aartsvader, die niet slechts, als Jacob, de vader van lichamelijke, maar ook, als Israël, de vader van geestelijke kinderen zou moeten zijn. Dat is ook de zin van het woordje "Israël", dat betekent "een Heere Gods"⁶⁸. Dat is een zeer verheven en heilige naam, die het wonder onderstelt, dat een mens door de goddelijke genade als het ware macht kreeg over God, zodat God doet, wat de mens verlangt. Op deze wijze is, zoals wij zien, voor Christus de Christenheid zo met God verbonden als een bruid met haar bruidegom, zodat de bruid recht en macht heeft over het lichaam van de bruidegom en over alles, wat hij bezit. Dat alles geschiedt door het geloof; daarin doet de mens wat God wil, en

⁶⁶ N.l. door Maria.

⁶⁷ D.w.z. wij, wier voorvaderen heidenen en geen Joden waren. Luther leidt ten onrechte de naam Israël af van sar = vorst, heer, en el = God. De juiste etymologie is die van sarah = strijden en el = God. Israël betekent dus feitelijk "strijder Gods". Zie iets verder in de tekst.

⁶⁸ Zie, dat wil "Israël" zeggen. Want "sar" betekent "heer", "vorst"; el betekent God; voeg het samen, dan krijgt men in het Hebreeuws "Israël". Zo'n Israël begeert God; toen Jacob met de engel had geworsteld en het had gewonnen, sprak deze naar aanleiding hiervan tot hem (Gen. 32: 29): "Gij zult Israël heten; want als gij sterk zijt tegenover God, dan zult gij ook sterk zijn tegenover de mensen". Veel is hiervan te zeggen, want dat "Israël" is een bijzonder hoog mysterie.

aan de andere kant God wat de mens wil. Zo is dus Israël een mens, die aan God gelijk is en over God macht heeft, die in God, met God en door God een heer is, om alle dingen te doen en te vermogen⁶⁹.

II. Gods belofte schenkt Christus aan een zondige wereld.

10. *Gelijk Hij gesproken heeft tot onze vaders, Abraham en zijn zaad in eeuwigheid*⁷⁰.

1. *De belofte Gods aan Abraham oordeelt en begunstigt de wereld.*

a) De belofte geschiedde uit genade en sluit elke verdienste uit.

Daar is het uit met alle verdienste en alle aanmatiging en is de loutere genade en barmhartigheid van God omhoog geheven; want God heeft hen, die van Israël zijn, niet om hun verdienste aangenomen, maar alleen uit hoofde van Zijn eigen belofte. Uit louter genade heeft Hij het vast beloofd, uit louter genade heeft Hij het ook vervuld. Daarom getuigt Paulus in Galat. 3: 17 v. v. , dat God vierhonderd jaar vóórdat Hij Mozes de wet gaf, aan Abraham een stellige belofte heeft geschonken, opdat niemand zou kunnen roemen of zeggen, dat hij deze genade en toezegging door de wet of door wetswerken verdiend of verworven heeft. Juist deze belofte prijst en verheft hier de Moeder Gods ook boven alles en brengt dit werk van de menswording van God geheel in verband met de goddelijke, genadige, onverdiende toezeggingen, die Hij aan Abraham heeft gedaan. De belofte van God aan Abraham vinden wij voornamelijk in Gen. 12: 3 en 22: 18; maar ook elders wordt op vele plaatsen er naar verwezen. Zij luidt als volgt: "Ik heb bij Mijzelf gezworen: in uw zaad zullen alle geslachten (of volken) der aarde gezegend worden". Deze woorden van God worden door Paulus en alle profeten, zoals ook betaamt, geëerbiedigd. Want door deze woorden zijn Abraham en al zijn nakomelingen gered en gezaligd, en ook wij moeten nog allen daarin zalig worden; immers hierin is Christus besloten en wordt Hij beloofd als de Heiland van de ganse wereld. En dat is de "schoot van Abraham" (Luc. 16: 22), waarin allen, die vóór de geboorte van Christus zalig geworden zijn, in veiligheid zijn gebracht, en zonder deze woorden is geen mens zalig geworden, ook al had hij alle goede werken verricht. Dit willen wij nader beschouwen.

b) De belofte toont ons, dat de wereld buiten Christus staat onder de vloek.

Allereerst volgt uit deze woorden van God, dat de gehele wereld buiten Christus in zonden en verdoemenis ligt en met al haar doen en laten is vervloekt. Want wanneer God zegt, niet dat "enige", maar dat "alle" volkeren in Abraham's zaad gezegend zullen worden, dan zal er zonder dit zaad van Abraham onder geen enkel van de volkeren zegen zijn. Wat had God nodig, meteen zo grote ernst en een zo dure eed zegen te beloven, indien reeds zegen en niet louter vloek voorhanden was geweest? Uit deze uitspraak hebben de profeten verstrekkende gevolgtrekkingen gemaakt, n.l. dat alle mensen boos, nietswaardig, leugenachtig, vals, blind, kortom zonder God zijn, zodat het in de Schrift geen grote eer is, mens te heten. Want voor God geldt deze naam even zoveel als voor de wereld iemand, die een leugenaar en bedrieger wordt

⁶⁹ Vergl. Luther's beroemde woorden uit het geschrift van 1520: "Over de vrijheid van een Christenmens": "Een Christen is een vrij heer over alle dingen en niemands onderdaan (in het geloof); een Christen is een dienstbare knecht aller dingen en ieders onderdaan (in de liefde)".

⁷⁰ Luc. 1: 55. Opmerkelijk is het, dat Luther de afzonderlijke verzen anders citeert dan het gehele "Magnificat".

genoemd; zo volkomen is de mens door Adam's val verdorven, dat de vloek hem is aangeboren, ja zelfs zijn natuur en wezen wordt.

c) De belofte eist, dat Christus Gods Zoon en mensenzoon is. Ten tweede volgt daaruit, dat dit zaad van Abraham niet langs natuurlijke weg uit man en vrouw geboren mocht worden; want deze soort geboorte is vervloekt en draagt slechts vervloekte vrucht, gelijk zo even werd gezegd. Zou nu in dit zaad van Abraham de gehele wereld van deze vloek verlost en daardoor gezegend worden, zoals de woorden en de eed van God luiden, zo diende het zaad tevoren reeds gezegend te zijn: het mocht door deze vloek noch aangeraakt noch besmet zijn, maar moest louter zegen, vol van genade en waarheid zijn. Wanneer nu God, Die niet liegen kan, verzekert en zweert, dat het een natuurlijk zaad van Abraham zal zijn, d.w.z. een echt, natuurlijk kind, uit zijn vlees en bloed voortgesproten, dan moet dit zaad aan de andere kant een waarachtig, natuurlijk mens zijn van het vlees en bloed van Abraham. Zo staat dus het een tegenover het ander: werkelijk vlees en bloed van Abraham, en toch niet uit man en vrouw langs de natuurlijke weg geboren; want daarom bezigt God het woord "uw zaad" en niet het woord "uw kind", opdat het vooral duidelijk zou zijn en vast zou staan, dat het inderdaad van hem zou moeten afstammen, zoals met "zaad" het geval is; een "kind" kan immers best, zoals men weet, aangenomen zijn. Wie vindt hier een middenweg, waarbij Gods Woord en eed zijn kracht behoudt en zulke tegenstrijdige dingen tot elkander zijn gebracht?

d) Deze belofte vervulde God in de maagdelijke geboorte van Christus. God Zelf heeft het gedaan. Hij kan wat Hij belooft ook in vervulling doen gaan, ofschoon niemand het kan begrijpen, voordat het geschiedt. Daarom eisen Zijn Woord en werk geen verstandelijke overwegingen, maar een spontaan en oprecht geloof. Zie, hoe Hij deze twee zaken tot overeenstemming heeft gebracht: voor Abraham scheidt Hij het zaad, als een echte zoon van één van zijn vrouwelijke nakomelingen, van een reine maagd, Maria, door de Heilige Geest, zonder medewerking van een man. Geen natuurlijke geboorte en ontvangenis, met de daaraan verbonden vloek, is hier aanwezig; deze vloek heeft dit zaad niet kunnen aantasten; en toch is het echte zaad van Abraham hier even waarachtig aanwezig als in alle andere kinderen van Abraham. Zie, dat is het gezegende zaad van Abraham, waarin de gehele wereld van haar vloek wordt bevrijd. Want hem, die in dit zaad gelooft, het aanroept, het belijdt en er vast aan verbonden blijft, die is alle vloek vergeven en alle zegen gegeven, naar luid van de woorden en de eed van God: "In uw zaad zullen alle volkeren der aarde gezegend worden", d.w.z. alles wat gezegend zal worden moet en zal door dit zaad en op geen andere wijze gezegend worden. Zie, dat is het zaad van Abraham, dat niet uit één van zijn zonen - waarnaar de Joden altijd hebben uitgezien en waarop zij hebben gewacht - maar alleen uit zijn enige dochter Maria is geboren.

2 In de menswording van Christus wordt Gods heilsplan met de wereld verwezenlijkt.

a) Christus geboorte is de vervulling van het Oude en de grondslag van het Nieuwe Testament.

Dat bedoelt nu hier (v. 54 v.v.) de lieve moeder van dit "zaad", wanneer zij zegt, dat God Israël heeft aangenomen naar Zijn belofte, die Hij aan Abraham gegeven heeft, aan hem en al zijn zaad. Zij zag wel, dat de belofte in haar was vervuld, daarom zegt zij, dat het nu volbracht is, dat Hij Israël heeft aangenomen, Zijn Woord gestand heeft gedaan, uitsluitend omdat Hij aan Zijn barmhartigheid gedachtig is geweest. Hier zien

wij de grond van het evangelie en bemerken, waarom de ganse verkondiging en prediking daarin op geloof aan Christus en de schoot van Abraham⁷¹ aansturen; daarnevens bestaat er immers geen uitweg en geen hulp, waar dit geloof niet is, waardoor het gezegende zaad wordt aanvaard. Inderdaad: de ganse Bijbel staat en valt met deze eed van God; alles in de Bijbel heeft Christus tot middelpunt. Voorts zien wij, dat alle vaders in het Oude Testament evenals alle heilige profeten hetzelfde geloof en hetzelfde evangelie hebben bezeten, dat wij bezitten, gelijk Paulus zegt in 1 Cor. 10: 1 v.v.; want zij allen hebben zich in vast vertrouwen aan deze eed van God gehouden en zijn in Abrahams schoot gebleven en aldus gered; met dien verstande, dat zij geloofden in het toekomstige en belóofde zaad, terwijl wij geloven in het zaad, dat verschenen en geschonken is. Het is echter alles één waarheid van belofte, gelijk ook één geloof, één Geest, één Christus, één Heere (Ef. 4: 5), heden gelijk in vroeger tijd en in eeuwigheid, zoals Paulus zegt in Hebr. 13: 8⁷².

b) De wet werkt kennis van de zonde en verlangen naar Christus.

Dat echter later aan de Joden de wet is gegeven, komt met deze belofte niet overeen; het is daarom geschied, opdat zij bij het licht van de wet hun met vloek beladen natuur des te beter zouden leren kennen en des te vuriger en sterker zouden verlangen naar de zegen van dit beloofde zaad. Daarmede hebben zij iets vóór gehad op de heidenen van de gehele wereld. Maar dit voordeel hebben zij in een nadeel verkeerd, doordat zij zich ertoe zetten, de wet in eigen kracht te volbrengen, inplaats van daaruit hun armoede en vervloeking te leren kennen; daarmede hebben zij de deur voor zichzelf dichtgedaan, zodat het zaad voorbij is moeten gaan, en zij volharden daar nog bij, God geve, niet lang. Amen.

En dat is de strijd van alle profeten met de Joden geweest. Want de profeten begrepen de bedoeling wel van de wet, n.l. dat men daardoor onze gevloekte natuur zou leren kennen en Christus aanroepen; derhalve verwierpen zij alle "goede" werken en het "goede" leven van de Joden, omdat het zich niet in deze richting bewoog. Zo werden die dan toornig op hen en doodden hen, omdat zij van godsdienst, goede werken en een goed leven afkerig waren. Aldus gedragen zich immers nog altijd de huichelaars en de heiligen, die aan de genade geen deel hebben, Hierover zou veel te zeggen zijn.

c) De eeuwige belofte is voor de Joden bestemd ondanks hun ongelooft.

Wanneer Maria echter zegt: "zijn zaad in eeuwigheid", dan moet "eeuwigheid" in deze zin worden opgevat, dat die genade bij het geslacht van Abraham, dus van de Joden, van die tijd af alle eeuwen door zal duren tot op de jongste dag. Want hoewel de grote massa van de Joden verstokt is, zijn er toch nog steeds - hoe weinig ook in aantal -, die zich tot Christus bekeren en aan Hem geloven: want deze belofte⁷³ van God liegt niet, wanneer zij verzekert, dat aan Abraham en zijn zaad de belofte is geschonken niet voor één jaar, niet voor duizend jaar, maar "in saecula"⁷⁴, d.w.z. van de ene mensheidseeuw op de andere, zonder ophouden.

d) Door Gods vrije genade kregen de heidenen deel aan Christus.

⁷¹ Zie blz. 86.

⁷² Toen Luther het "Magnificat" schreef (1521) beschouwde hij Paulus nog als schrijver van de Hebreeënbrief; in 1522 oordeelde hij, blijkens zijn voorrede op de Hebreeënbrief, reeds anders.

⁷³ De nieuwe belofte van God, die hierin gelegen is, dat Maria (vers 55) de oude toezegging aan Abraham aanduidt als geldende "tot in eeuwigheid".

⁷⁴ Zo luidt het slot van vers 55 in de Vulgata; letterlijk tot in (alle) eeuwen.

Daarom moeten wij de Joden niet onvriendelijk bejegenen, want er zijn onder hen nog toekomstige Christenen, en dagelijks komen erbij. Bovendien bezitten alleen zij, en niet wij heidenen zo'n belofte, dat er onder het nakroost van Abraham altijd Christenen zullen zijn, die het gezegende zaad erkennen; wat ons aangaat, wij zijn uitsluitend aangewezen op het welbehagen van God, die ons geen nadrukkelijke belofte geschonken heeft, van welke men niet weet, hoe en wanneer zij vervuld zal worden⁷⁵. Wanneer wij Christelijk leven en de Israëlieten met zachtmoedigheid tot Christus brengen, dan is dit wel de juiste methode⁷⁶. Wie zou Christen willen worden, als hij Christenen zo onchristelijk met medemensen ziet omgaan? Dit moet alzo niet zijn, waarde Christenen; men zegge hun op vriendelijke wijze de waarheid; willen zij niet, laat ze dan hun gang gaan. Hoevele Christenen zijn er niet, die Christus niet achten, naar Zijn woorden niet luisteren, die erger dan heidenen en Joden zijn: en dezen laten zij niettemin met vrede, vallen hun zelfs te voet en bidden hen straks aan als een afgod.

Hierbij laten wij het voor ditmaal en smeken God om een juist verstaan van dit "Magnificat", opdat het niet alleen lichte en spreke, maar brande en leve in lichaam en ziel. Dat verlene Christus ons door de voorbede en de wil van Zijn lieve moeder Maria. Amen.

⁷⁵ Luther doelt hier op de "heidenen", aan wie God Zich niet door een bepaalde belofte gebonden heeft; slechts uit genade krijgen wij deel aan de aan Israël geschonken toezegging. Vergl. Rom. 11.

⁷⁶ De manier, waarop de Joden in de Middeleeuwen behandeld werden, was inderdaad geen aanbeveling voor het Christelijk geloof en maakte de weinige geneigdheid van de Joden om Christen te worden verklaarbaar. Is 't nu veel beter?

Een even welwillende houding t.o.v. de Joden komt tot uiting in Luther's geschrift van 1526: "Dat Jezus Christus een geboren Jood is geweest". Later wordt Luther in zijn beoordeling van het Jodendom van zijn dagen scherper, vanwege hun onbekeerlijkheid.

Aan het slot kom ik wederom tot Uw Vorstelijke Genade, Genadige Heer, en verzoek Uw Vorstelijke Genade mij mijn vermetelheid ten goede te houden.

Want ofschoon het mij wel bekend is, dat de jeugd van Uw Vorstelijke Genade rijk is aan goede onderwijzing en vermaning, kan ik toch niet afzien van wat de U verschuldigde onderdanigheid en trouw, bovendien nog de zorg van mijn geweten voor Uw welzijn mij voorschrijven. Want wij allen hopen, dat God het in de toekomst door Zijn genade en goedertierenheid zo beschikt, dat de regering in Saksen in Uw Vorstelijke Genade's hand zal komen, hetgeen dan een schone en kostelijke zaak is, zo het wel gelukt, daarentegen gevaarlijk en treurig, zo het slecht uitvalt. Wij moeten in alle dingen het beste hopen en bidden, maar niettemin vrezen en op het ergste bedacht zijn.

Uw Vorstelijke Genade moge hieraan denken, dat God in de gehele Schrift geen enkele heidense koning of vorst ooit lof heeft waardig gekeurd, zo lang als de wereld bestaan heeft, maar hen altijd meer heeft laten straffen. Dat is voor alle overheden een belangrijk, schrikbaar voorbeeld. Daarenboven heeft Hij onder het volk Israëel, dat toch Zijn eigen volk was, eveneens geen koning ooit lofwaardig en onstraffelijk bevonden. Tenslotte, onder het volk Juda, dat toch het voornaamste deel van het gehele menselijk geslacht is geweest, dat God boven allen verheven en bemind heeft, zijn nochtans weinige, en niet meer dan zes koningen geprezen.

En wat betreft de aller-tederste loot, de dierbaarste vorst David, die in de wereldlijke heerschappij achter zich en naast zich geen gelijke heeft gehad of nagelaten, hoewel hij, vervuld van godsvrucht en wijsheid, bij alles wat hij deed uitsluitend op Gods bevel, niet naar eigen inzicht, te werk ging, toch struikelde hij vele malen. Vandaar dan ook dat de Schrift, aangezien zij op zijn regering geen aanmerking kon maken en toch moest vertellen van de ramp, die door David over het volk gekomen is, niet David, maar het volk de schuld gaf en zei, dat God toornig op het volk was geweest en David, de heilige man, door de duivel had laten bewegen, om het volk te tellen, tengevolge waarvan zeventig duizend man aan de pest moesten sterven (2 Sam. 24: 1). Dit alles heeft God zo beschikt, om de overheid schrik in te boezemen en in vreze te houden en haar te vermanen met het oog op de gevaren, waaraan zij bloot staat. Want het grote bezit, de grote eer, de grote macht, de grote gunst, daarenboven de vleiers, zonder welke geen heerser zijn kan, liggen vlak bij het hart van een vorst en bestormen het tot hovaardij, tot vergeten van God, tot onverschilligheid t.o.v. het volk en het algemeen belang, tot wellust, tot misdad, tot vermetelheid, tot ledigheid, kortom, tot allerlei onrecht en ondeugd, zodat voorzeker geen slot noch stad zo hevig belegerd en bestormd kan worden. Wie zich niet zulk een voorbeeld voor ogen stelt, en zich de vreze Gods laat zijn tot een deugdelijke muur en omwalling, hoe zal hij standhouden? Want wanneer een heer en overheid zijn volk niet liefheeft en (niet) alleen hierop bedacht is, niet of het hemzèlf goed gaat, maar hoe hij zijn volk vooruit kan helpen, dan is het reeds met hem gedaan en leidt de stand, waarin hij als overheid geplaatst is, slechts tot ondergang van zijn ziel, en zal het hem niets baten, al zou hij, om dat te verhoeden, grote instellingen, kloosters, altaren en wat dies meer zij stichten. God zal voor zijn stand en ambt rekenschap van hem eisen, en op niets anders letten.

Daarom, mijn genadige Heer en vorst, beveel ik Uw Vorstelijke Genade het "Magnificat" aan, in het bijzonder het vijfde en zesde vers, dat het middelpunt vormt; ik bid en vermaan Uw Vorstelijke Genade om Uw leven lang voor geen ding op aarde, ja zelfs niet voor de hel, zo te vrezen als voor datgene wat hier de Moeder Gods noemt

"mens cordis sui", (de hovaardij). Dat is de grootste, meest nabij zijnde, machtigste, schadelijkste vijand van alle mensen, in het bijzonder van de overheden, zijnde verstand, zelfingenomenheid of eigendunk, waaruit alle overleggingen en heerschappij moeten voortvloeien; en Uw Vorstelijke Genade kan daar niet tegen beveiligd zijn, indien zij niet altijd daarop verdacht is en in de vreze Gods Hem alleen volgt. Ik bedoel niet Uw Vorstelijke Genade's inzicht alleen, maar ook dat van al degenen, die met U beraden; niets mag veracht worden, maar ook mag op niets vertrouwd worden. Hoe dan?

Ook dit, dat Uw Vorstelijke Genade het gebed niet overlate aan monniken en priesters, zonder het zelf te doen, zoals tegenwoordig de ellendige gewoonte heerst, om op het gebed van andere mensen te bouwen en te vertrouwen, met nalaten van het eigen gebed; Uw Vorstelijke Genade moge veeleer vrij en blij moed vatten en de verlegenheid afleggen, zelf in het hart of in de binnenkamer met God spreken en Hem open de sleutels in de hand geven en met een beroep op Zijn eigen gebod tot Hem naderen, op deze wijze: Zie, mijn God en Vader, dit is Uw werk en gebod, dat ik geboren en geschapen ben, om in deze stand te regeren; dat kan immers niemand loochenen, en U Zelf erkent het ook. Ik moge waardig of onwaardig zijn, toch ben ik er, zoals U en iedereen ziet; geef mij daarom, mijn Heere en Vader, dat ik Uw volk moge besturen tot Uw lof en tot hun welzijn. Laat mij niet mijn verstand volgen, maar wees U mijn verstand, enz.

Met zulk een gezindheid gebeure er wat er gebeurt, in Gods Naam. Hoe zulk een gebed en gemoedsgesteldheid God behaagt, toont Hij Zelf bij Salomo, die ook zo'n gebed deed, dat ik hierbij heb vertaald, opdat Uw Vorstelijke Genade het tot een voorbeeld van deze prediking tenslotte beware en het een troostrijk vertrouwen wekke op Gods genade; dat beide dus bestendig blijven, godsvrucht en barmhartigheid, zoals het vijfde vers zingt. Hiermede beveel ik mij aan Uw Vorstelijke Genade met de bede, dat God Uw regering zegenen moge. Amen.

TOELICHTING LOFZANG VAN MARIA

Indien men boven deze verklaring van Maria's lofzang een opschrift zou wensen te plaatsen, dan zou er gegronde reden zijn om als titel te kiezen: "Luther als zielzorger". Want in dit geschrift treedt vóór alles de pastor, de zieleherder op, die met zijn arbeid aan bepaalde praktische behoeften tegemoet wil komen. Luther's kommentaar op het "Magnificat" biedt ongetwijfeld kundige, zakelijke exegese; maar hij geeft méér dan dat: hij probeert de lezer te laten zien, hoe Gods "wijze van doen" is in deze wereld; hoe God anders handelt dan ons goed toeschijnt of ons wenselijk voorkomt; hoe God de nederigen verhoogt en de hovaardigen vernedert. Hij tracht met name de onmisbaarheid van het geloof in het licht te stellen. Want alleen in en door het geloof worden Gods werken gekend; door het geloof aanschouwt men wat anders verborgen bleef; door het geloof moet men aan God vasthouden, ook dan, wanneer het tegendeel het geval schijnt van wat Maria getuigt: "Machtigen ontzet Hij uit hun heerschappij en verhoogt nederigen en geringen".

Inderdaad wilde de hervormer zich in 't bijzonder van zijn taak van zielzorger kwijten, toen hij in november van het jaar 1520 zich zette tot het schrijven van deze verklaring. Tot zijn werk bestond evenwel nog een speciale aanleiding. Een schoon relief krijgt het bovenstaande geschrift, wanneer men bij het lezen ervan bedenkt, dat het in de eerste plaats bestemd was voor hertog Johan Frederik van Saksen, de latere keurvorst, en dat het mede de bedoeling had een soort van "regentenspiegel" te zijn. Johan Frederik had, kort nadat de bul "Exsurge Domine" van 15 juni 1520, die een volstreekte veroordeling bevatte van de leer en het optreden van Luther, bekend was geworden, bij zijn oom Frederik de Wijze de belangen van de hervormer bepleit en diens zaak verdedigd. Luther was hem daarvoor hoogst dankbaar. Als bewijs van erkentelijkheid beloofde Luther hem een verklaring aan te bieden van de lofzang van Maria. In de opdracht aan Johan Frederik drukt hij zijn leedwezen erover uit, dat hij de vorst zo lang heeft moeten laten wachten, maar hij wijst erop, dat zijn tegenpartijders hem bij zijn arbeid voortdurend hebben belemmerd. Indien men zich herinnert, dat de tijd, waarin dit geschrift is ontstaan, tot de meest bewogen perioden van Luther's leven, misschien wel van de ganse kerkgeschiedenis behoort, zal men beseffen, dat deze verontschuldiging meer is dan een goedkope uitvlucht.

Eerst de rust van het Wartburgverblijf stelde de hervormer in de gelegenheid, om het in Wittenberg begonnen werk te voltooien. Begin juni was het geschrift reeds voor de pers gereed. Intussen duurde het nog tot het najaar, alvorens het in druk verscheen.

Wat, gelijk in andere pennevruchten van Luther, ook in zijn verklaring van het "Magnificat" ons treft, is de grote vrijmoedigheid, waarmede hij zijn inzichten t.o.v. de taak en de roeping van de vorsten te kennen geeft. Wanneer hij, in het bijzonder bij de behandeling van het vijfde en zesde vers, nader op die roeping ingaat, dan schroomt hij niet, wat in zijn ogen verkeerd is met name te noemen en fouten, waaraan overheden zich niet zelden schuldig maken, openlijk aan de kaak te stellen. Men kan zich niet onttrekken aan de gedachte, dat Luther's uiteenzettingen voor onze tijd niets van hun waarde hebben verloren. Geen ogenblik geeft de hervormer toe aan de gevaarlijke zucht, om bij de vorst, tot wie hij zich wendt, in het gevele te komen; al lezende verbaast men er zich schier over, dat het onderhavige geschrift speciaal tot een aanstaand keurvorst is gericht, zó radicaal rekent Luther met alle menselijke grootheid af, zó beslist stelt de hervormer Maria's geesteshouding als noodzakelijk ook voor de koningen van de aarde in het licht.

Van een Mariolatrie is in dit geschrift natuurlijk geen sprake. Aan het slot van het "Magnificat" doet Luther weliswaar een beroep op Maria's voorbede, maar daarmede

verheft hij de Moeder des Heeren niet boven andere gelovigen; immers gelijk wij aan een levend mede-Christen kunnen vragen om voor ons te bidden, zo ook aan een lid van de triumferende kerk. Met nadruk wijst Luther een verering van Maria af, zoals hij die bij het R. Katholicisme gevonden had. Het zou juist, naar Luther meent, tegen de geest van de "heilige Maagd", gelijk deze in haar lofzang tot uiting komt, indruisen, indien zij tot een soort van heilsmiddelares tussen Christus en de gelovige werd gepromoveerd. Men doet haar onrecht, indien men haar zèlf verhoogt om de genade, die haar ten deel is gevallen, in plaats van God, Die haar deze genade geschonken heeft. "Maria wil niet, dat u tot háar komt, maar wel door haar tot God".

Het gaat tenslotte om God, en God alleen. Niet aan Zijn goederen en Zijn gaven mag men hangen, maar uitsluitend aan Hemzelf. Gods grootste werk is, dat Hij Zich met de mensen in hun nietigheid heeft ingelaten, gelijk de komst van Jezus Christus bewijst. Eerst wanneer men voor Zijn barmhartigheid en goedheid oog heeft gekregen, ontdekt men Gods overige werken, waarvan er zes verschillende worden genoemd.

De taal, waarin het "Magnificat" geschreven is, vertoont nog niet overal het krachtige, dat Luther's latere geschriften kenmerkt; evenals in zijn "Sermon von goten Werken" is de stijl enigszins omslachtig en onbeholpen en staat hij nog onder de invloed van de Latijnse syntaxis. Opmerkelijk is naast de beslistheid, waarmede de hervormer zijn gevoelens weergeeft, - een beslistheid, die ons laat zien, hoe Luther's overtuiging tot volle rijpheid was gekomen -, de zelfbeheersing, waardoor men slechts zelden uitdrukkingen zal tegenkomen, die de tegenstander kunnen kwetsen. In latere publicaties is Luther in zijn aanvallen heftiger.

Het is een echt evangelisch-reformatorisch geluid, dat ons in Luther's verklaring van het "Magnificat" tegenklinkt. Zo behoort dit geschrift tot de parels van de 16e-eeuwse godsdienstige literatuur en bezit het, gelijk gezegd, in meer dan één opzicht ook voor onze tijd bijzondere betekenis.

Aan deze onze vertaling is in hoofdzaak de Duitse tekst van de Calwer uitgave van 1932 ten grondslag gelegd.